

Rapport 7/2001

Innvandrerungdom og majoritetsungdom gjennom videregående til høyere utdanning

Utdanningsforløp, utdanningsaspirasjoner og realiserte utdanningsvalg

Vibeke Opheim og Liv Anne Støren

ISBN 82-7218-451-6
ISSN 0807-3635

GCS AS – Oslo - 2001

© NIFU – Norsk institutt for studier av forskning og utdanning
Hegdehaugsveien 31, 0352 Oslo

Forord

Utgangspunktet for denne rapporten var et oppdrag fra Kirke, utdannings- og forskningsdepartementet om å se på rekrutteringen til høyere utdanning blant ungdom med innvandrerbakgrunn sammenliknet med ungdom med majoritetsbakgrunn. Det var også et ønske om å se på eventuelle forskjeller og likheter i lys av sosial bakgrunn. Tidlig i prosjektet ble det klart at når vi så på overgangen fra videregående opplæring til høyere utdanning, måtte utdanningsvalg og -erfaringer fra tidligere stadier i opplæringsløpet trekkes inn, fordi disse var av sentral betydning for å forstå de mønstre en ser ved overgangen til høyere utdanning. I tillegg til å undersøke overgangen mellom videregående opplæring og høyere utdanning, undersøkes derfor også rekruttering til og progresjon i videregående opplæring, samt utdanningsaspirasjoner og prestasjonsnivå i videregående opplæring. I rapporten har vi benyttet ulike typer datasett ved NIFU, herunder datasett innhentet fra Statistisk sentralbyrå.

Prosjektet er utført som en del av NIFUs program ”Rekruttering og gjennomstrømning” som er finansiert av Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet, universitets- og høyskoleavdelingen. Rapporten er skrevet av Vibeke Opheim og Liv Anne Støren, som har vært prosjektleder. Arbeidet er delt mellom forfatterne på følgende måte: Vibeke Opheim har hatt hovedansvaret for kapittel 1, 2, 5 og 6, Liv Anne Støren har hatt hovedansvaret for kapittel 3, 4 og 7. Sammendraget er skrevet i fellesskap.

Jens Grøgaard har gitt nyttige kommentarer og innspill til et tidligere utkast av rapporten, og Per Olaf Aamodt og Ingvild Marheim Larsen har kommentert rapporten i avslutningsfasen. I tillegg har flere av medarbeiderne i seksjon for studier av studieforhold og studiegjennomstrømning gitt nyttige innspill ved presentasjon av prosjektet på fagseminarer i seksjonen.

Oslo, mai 2001

Petter Aasen
Direktør

Liv Anne Støren
Seksjonsleder

Innhold

Sammendrag	9
1 Innledning	13
1.1 Problemstilling og analysemodell	14
1.1.1 Analysemodell.....	15
1.2 Data.....	19
1.3 Begrepsavklaring.....	20
1.3.1 Innvandrere.....	20
1.3.2 Sosial bakgrunn.....	22
1.4 Om rapportens oppbygning.....	22
2 Hvem fullførte videregående opplæring våren 1997?.....	24
2.1 Innledning	24
2.2 Elever med innvandrerbakgrunn.....	24
2.2.1 Antall og landbakgrunn	24
2.2.2 Botid i Norge blant førstegenerasjons innvandrere.....	26
2.3 Demografisk sammensetning.....	29
2.3.1 Alder	29
2.3.2 Foreldrenes utdanningsnivå.....	31
2.3.3 Kjønn.....	32
2.3.4 Bosted.....	32
2.4 Sammenligning av 1997-kullet med dem som fullførte videregående opplæring i 1994.....	34
2.5 Andel av årskull som fullførte treårig videregående opplæring våren 97.....	36
2.5.1 Diskusjon.....	40
2.6 Oppsummering	42
3 Rekruttering til og gjennomføring av videregående opplæring.....	43
3.1 Innledning	43
3.2 Rekruttering og valg av studieretning ved start i videregående opplæring. Elever med innvandrerbakgrunn og majoritets elever.....	43
3.2.1 Andeler som starter i videregående opplæring.....	43
3.2.2 Valg av type studieretning. Tospråklige elever og majoritets elever..	48
3.2.3 Kjønnforskjeller i valg av type studieretning ved start i videregående opplæring. Tospråklige elever og elever med majoritetsbakgrunn	50

3.3	Elever som fullførte videregående opplæring våren 1997.....	51
3.3.1	Valg av studieretning blant alle som fullførte videregående opplæring våren 1997	52
3.3.2	Yrkeskompetanse våren 1997 – et sideblikk på fagprøver.....	53
3.4	19-årige avgangselever 1997.....	55
3.5	Fordeling på yrkesfag og allmennfag blant dem som er “i rute”	56
3.6	Progresjonen i videregående opplæring blant reformelevene.....	58
3.6.1	Kjønnsforskjeller i progresjonen i videregående opplæring.....	59
3.7	Ambisjoner, ferdigheter og gjennomføring.....	61
3.7.1	“For mange” som begynner i allmennfag?	61
3.7.2	Ferdigheter og gjennomføring.....	62
3.8	Trivsel, integrering eller utestenging?	66
3.9	Oppsummering.....	66
4	Karakterer og planer om høyere utdanning blant elever i videregående opplæring.....	69
4.1	Innledning – om spørreskjemaundersøkelsen 1997	69
4.2	Ulike karakterer?	70
4.2.1	Karakterer og foreldres utdanningsnivå	76
4.2.2	Karakterer og språk som snakkes hjemme	79
4.2.3	Karakterer og tid brukt til lekser	81
4.2.4	Tid brukt til lekser og hvilket språk som snakkes hjemme.....	83
4.2.5	Hvem bor elevene sammen med?	84
4.2.6	Karakterforskjeller – en multivariat analyse	85
4.3	Planer om høyere utdanning.....	87
4.3.1	Innledning, Tidligere undersøkelser	87
4.3.2	Planer om høyere utdanning – yrkesfag og allmennfag, gutter og jenter.....	92
4.3.3	Planer om høyere utdanning – en multivariat analyse.....	94
4.4	Oppsummering.....	104
5	Overgang til høyere utdanning.....	106
5.1	Innledning.....	106
5.1.1	Tidligere forskning	106
5.2	Utdanningsaktivitet høsten 1997 og 1998.....	107
5.2.1	Overgang til høyere utdanning blant 19-åringene	112
5.2.2	Overgang til høyere utdanning blant beboere i Oslo-området.....	114
5.2.3	Andeler i høyere utdanning etter foreldrenes utdanningsnivå.....	115

5.3	Beregnet sannsynlighet for å være igang med høyere utdanning høsten 1998.....	117
5.3.1	Sammenheng mellom sosial bakgrunn og innvandrerbakgrunn	121
5.4	Diskusjon.....	123
6	Valg av fagområde i høyere utdanning	127
6.1	Fagområde.....	127
6.2	Multivariat analyse av fagområde	129
6.2.1	Resultater	130
6.3	Høgskole eller universitet?	131
6.4	Diskusjon.....	133
6.5	Oppsummering	135
7	Avsluttende kommentarer	137
7.1	Noen hovedfunn.....	137
7.2	Svakheter ved datamaterialet	138
7.3	Utdanningspolitiske implikasjoner	139
	Referanser	141
	Vedlegg 1.....	146
	Vedlegg 2.....	147
	Vedlegg 3.....	149
	Vedlegg 4.....	150

Sammendrag

Utgangspunktet for denne rapporten var å se på rekrutteringen til høyere utdanning blant ungdom med innvandrerbakgrunn sammenliknet med ungdom uten innvandrerbakgrunn, her omtalt som ungdom med majoritetsbakgrunn. Et siktemål var blant annet å vurdere forskjeller og likheter i utdanningsrekruttering mellom ungdom med innvandrerbakgrunn og majoritetsungdom i lys av forskjeller i sosial bakgrunn. Ved å se på overgangen fra videregående opplæring til høyere utdanning, ble det samtidig klart at utdanningsvalg og -erfaringer fra tidligere stadier i opplæringsløpet var av sentral betydning for å forstå de mønstre en ser ved overgangen til høyere utdanning. I tillegg til å undersøke overgangen mellom videregående opplæring og høyere utdanning, undersøkes derfor også blant annet rekruttering til og progresjon i videregående opplæring.

Problemstillingene er knyttet til ulikhet i utdanningsvalg på flere trinn i utdanningssystemet. I kapittel 1 presenteres rapportens hovedproblemstillinger, en analysemodell for å studere utdanningsforløp, datamaterialene og viktige betegnelser som benyttes i rapporten, herunder betegnelsene “majoritetsbakgrunn” og “innvandrerbakgrunn”. I analysene i rapporten skilles det mellom dem med vestlig og ikke-vestlig bakgrunn, og ofte etter hvorvidt ungdom med innvandrerbakgrunn er født i Norge (førstegenerasjon) eller i utlandet. Ungdom med innvandrerbakgrunn er i første rekke førstegenerasjons innvandrere med ikke-vestlig bakgrunn.

Lav andel som har fullført videregående opplæring

I kapittel 2 gis en beskrivelse av kullet som fullførte videregående opplæring våren 1997, et kull som vi følger nærmere i andre deler av rapporten. I dette kapitlet undersøker vi også hvor store andeler av 19 - 21-åringer som hadde fullført videregående opplæring våren 1997. Analysene viser betydelige forskjeller mellom ungdom som var førstegenerasjons innvandrere og ungdom med majoritetsbakgrunn i samme aldersgruppe.

Kapittel 3 viser at den lave andelen med fullført videregående blant innvandrerne henger sammen med både rekruttering og gjennomføring. Det er en langt svakere rekruttering til videregående opplæring blant innvandrerungdom enn blant majoritetsungdom. Bakgrunnsfaktorer her er både frafall i opplæringsløpet og at grunnskolen gjerne fullføres på et senere alderstrinn blant innvandrerungdom enn blant majoritetsungdom, slik at det også forekommer naturlige forsinkelser i opplæringsløpet på grunn av migrasjon i skolealderen. Lav andel med fullført videregående opplæring blant ungdom med innvandrerbakgrunn kommer også av svakere progresjon og gjennomføring i videregående opplæring.

Prestasjonsnivå og gjennomføring

Progresjonen i videregående opplæring er dårligere blant elever med innvandrerbakgrunn enn blant majoritetslevne både på yrkesfaglige og allmennfaglige studieretninger. Svakere karakterer er en viktig delforklaring. Blant elevene på allmennfaglige studieretninger var det imidlertid dårligere progresjon til dels uavhengig av karaktergjennomsnitt, slik at prestasjonsnivå alene ikke kan forklare forskjellen i progresjon og gjennomføring. Spørsmål om trivsel og integrasjon i skolehverdagen har trolig stor betydning.

Utvikling over tid og valg av studieretning

Rekrutteringen til videregående opplæring har økt i årene som er gått etter innføringen av Reform 94. Det innebærer at andelen innvandrerungdom som fullfører videregående opplæring, og som eventuelt kan begynne i høyere utdanning, vil kunne bli langt høyere etter årtusenskiftet enn den har vært tidligere.

Kapittel 3 viser også at det er høyere andel av ungdom med innvandrerbakgrunn som velger allmennfaglige studieretninger enn blant ungdom med majoritetsbakgrunn. Denne forskjellen er redusert etter som flere innvandrerungdommer har begynt i videregående opplæring.

Prestasjonsnivå og planer om høyere utdanning

I kapittel 4 ser vi nærmere på bakgrunnen for forskjeller i oppnådde karakterer i videregående opplæring, samt på hvor mange som har planer om høyere utdanning, det siste også i lys av oppnådde karakterer.

Tidligere norske studier (se kapittel 4), som i det vesentlige har vært utført blant ungdomsskolelever, har vist at det gjennomsnittlig er noe lavere skoleprestasjoner blant elever med innvandrerbakgrunn enn blant majoritetslever. Liknende resultater finner vi blant elever som var i avslutningen av sitt tredje år i videregående opplæring våren 1997 og hadde hatt optimal progresjon i videregående opplæring. Forskjellene var til stede også etter kontroll for foreldres utdanningsnivå. Elever med innvandrerbakgrunn bruker noe mer tid på lekser enn majoritetslever gjør, men elever med innvandrerbakgrunn synes å få mindre gevinst av økt tid til lekser enn majoritetslevne. Disse resultatene, sammenholdt med lavere gjennomføringsgrad blant elever med innvandrerbakgrunn enn blant majoritetslever i videregående opplæring, tyder på at mange elever med innvandrerbakgrunn møter store utfordringer i videregående opplæring.

Elevene justerer sine utdanningsplaner etter karakterene de oppnår, og det gjelder elever med innvandrerbakgrunn så vel som elever med majoritetsbakgrunn, slik også andre norske studier har vist (se kapittel 4). Andre studier har indikert at elever med innvandrerbakgrunn oftere har planer om høyere utdanning enn majoritetslever (se kapittel 4), men vår undersøkelse bekrefter ikke dette. Når det er kontrollert for en rekke demografiske forhold samt karakterer, er det ingen forskjell i andel som har planer om høyere utdanning.

Mens det å ha foreldre med høy utdanning betyr mye for hvorvidt majoritetselever har planer om høyere utdanning, tyder våre data på at foreldres utdanningsnivå i liten grad innebærer noen seleksjonseffekt blant elever med innvandrerbakgrunn. Dette kan indikere at en i tiden fremover vil se større sosial mobilitet blant ungdom med innvandrerbakgrunn enn blant andre ungdommer, noe som bør følges opp av videre forskning.

Overgang til høyere utdanning – innvandrerbakgrunn og sosial bakgrunn

I kapittel 5 ser vi på overgangen til høyere utdanning blant dem som fullførte videregående opplæring våren 1997. Tidligere studier har vist at det er en langt lavere andel av ungdom med innvandrerbakgrunn i høyere utdanning enn av ungdom med majoritetsbakgrunn. Resultatene våre viser imidlertid at ungdom med ikke-vestlig bakgrunn i minst like høy grad som majoritetsungdom begynner i høyere utdanning innen et år etter fullført videregående opplæring. De som har fullført videregående opplæring er en særlig selektert gruppe når det gjelder elevene med innvandrerbakgrunn (jamfør de refererte funnene i kapittel 2 og 3). Dette viser at ungdom med innvandrerbakgrunn som faller fra, hovedsakelig faller fra på tidligere trinn i opplæringsløpet, og ikke i overgangen mellom videregående og høyere utdanning.

Mye tyder på at det er ulike seleksjonsmekanismer som er gjeldende blant elever med innvandrerbakgrunn og elever med majoritetsbakgrunn ved rekruttering til høyere utdanning. I befolkningen som helhet er det sosiale forskjeller i overgangen til høyere utdanning og i valget mellom yrkesfag og allmennfag ved start i videregående opplæring. Blant innvandrerne finner vi ikke klare forskjeller etter foreldres utdanningsnivå når det gjelder planer om eller overgang til høyere utdanning. I befolkningen som helhet er det små eller ingen forskjeller i gjennomføring av påbegynte utdanningsløp; de sosiale forskjellene manifesterer seg altså først og fremst ved overgangene mellom utdanningstrinnene. Det er imidlertid klare forskjeller mellom elever med innvandrerbakgrunn og andre elever når det gjelder gjennomføringen av videregående opplæring.

På den annen side kan vi ikke se bort fra svakheter i datamaterialet når det gjelder forskjeller mellom ungdom med innvandrerbakgrunn og majoritetsungdom i betydningen av sosial bakgrunn for utdanningsrekruttering (se kapittel 7). Å overføre betegnelser for sosial bakgrunn som benyttes for majoritetsbefolkningen, til også å gjelde innvandrerbefolkningen, kan være problematisk. Dette kan gjelde om begrepet dreier seg om sosioøkonomisk status via yrke, der problemet ofte vil være at en innvandrer ikke har jobb som tilsvarer utdanningsnivået. Imidlertid kan det også gjelde når begrepet omhandler foreldrenes utdanningsnivå, der problemet ofte er en stor andel med uoppgitt utdanning eller der inntekt og yrke ikke nødvendigvis sammenfaller med utdanningsnivået.

Det er imidlertid også mulig at mangelen på sosiale forskjeller i utdanningsrekruttering innad i innvandrergruppen som våre data tyder på, er reell. Det er slett ikke usannsynlig at i en sterkt motivert elevgruppe som har klart seg gjennom videregående opplæring og store språkutfordringer, er drivkraften til videre utdanning særlig sterk, og uavhengig av foreldres utdanning.

Valg av fagfelt i høyere utdanning

I kapittel 6 sammenlignes valg av fagfelt i høyere utdanning blant ungdom med innvandrerbakgrunn og ungdom med majoritetsbakgrunn. I tråd med enkelte tidligere studier viser resultatene at studenter med ikke-vestlig bakgrunn i større grad enn majoritetsungdom velger utdanning innenfor fagfeltet naturvitenskap og teknikk, og i mindre grad utdanning innenfor fagfeltet undervisning. Disse forskjellene i utdanningspreferanser består også når vi kontrollerer for demografiske forhold som alder, kjønn, foreldrenes utdanningsnivå og bosted. Særlig viktig er det å merke seg at forskjellene mellom dem med ikke-vestlig bakgrunn og befolkningen for øvrig ikke bare gjelder for førstegenerasjons innvandrerne, men også for studenter med andregenerasjons innvandrerbakgrunn. Så langt ser det derfor ikke ut til at forskjellene i utdanningspreferanser mellom innvandrerbefolkningen og befolkningen for øvrig utjevnes over generasjonene. I dette kapitlet undersøkes også valg av høyskole versus universitet blant ungdom med innvandrerbakgrunn og majoritetsungdom. Resultatene tyder på preferanse for universitetsstudier fremfor høyskolestudier blant innvandrerungdom, noe også undersøkelsen av ungdommens utdanningsplaner (i kapittel 4) viste.

Utdanningspolitiske implikasjoner

I kapittel 7 peker vi på enkelte svakheter ved vårt datamateriale, gjengir enkelte av hovedfunnene i rapporten og peker på noen politiske implikasjoner av disse hovedfunnene. Resultatene om valg av fagfelt i høyere utdanning indikerer et behov for mer målrettet arbeid dersom den politiske målsettingen om økt rekruttering til utdanning innenfor fagfeltet undervisning blant ungdom med ikke-vestlig bakgrunn, skal oppfylles. Resultatene som viser at ungdom med innvandrerbakgrunn som faller fra, gjør det på lavere trinn i opplæringsløpet enn ved overgangen til høyere utdanning, tyder på at innsatsen i forhold til de utfordringer ungdom med innvandrerbakgrunn møter, må settes inn på et tidlig stadium.

1 Innledning

Temaet for denne rapporten er overganger og gjennomstrømninger i det norske utdanningssystemet blant ungdom med innvandrerbakgrunn og ungdom for øvrig. Vi undersøker progresjon og gjennomstrømning i videregående opplæring samt overgang til høyere utdanning blant grupper med ulik etnisk bakgrunn. Følgende spørsmål danner utgangspunkt for analysen: Hvilken betydning har det å ha innvandrerbakgrunn for utdanningsvalg? Har sosial bakgrunn ulik betydning for utdanningsvalg blant ungdom med innvandrerbakgrunn sammenlignet med norsk ungdom for øvrig? I hvilken grad finner vi forskjeller i utdanningsvalg blant første- og andregenerasjons innvandrere og blant innvandrere med vestlig og ikke-vestlig landbakgrunn?

Lik deltakelse i utdanning og arbeidsliv uansett etnisk bakgrunn er en sentral målsetting i norsk innvandringspolitikk (NOU 1995:12, St. meld. nr. 17, 1996-1997). Dette blir satt i sammenheng med innvandrerbefolkningens integrasjon og økonomisk selvhjulpenhet i samfunnet. Både i lys av utdanning som et redskap til økt integrering av etniske minoritetsgrupper i samfunnet, og med hensyn til utdanning som portåpner inn til arbeidsmarkedet, er aktiv deltakelse i utdanning et viktig mål i dagens flerkulturelle samfunn.

I innstillingen fra Mjøsutvalget (NOU 2000:14) blir det lagt vekt på det flerkulturelle aspektet ved høyere utdanning og behovet for mer kunnskap om sammenhengen mellom innvandrerbakgrunn og utdanningsvalg. Mjøsutvalget konkluderer at; "(...)vi vet altfor lite om hva som styrer utdanningsvalgene blant innvandrerungdom" (NOU 2000:14:425). Videre anbefales "(...)større fokus på overgangen fra videregående opplæring til høyere utdanning" (ibid:426). Det er nettopp denne overgangen som er hovedtema i denne rapporten. Hva som skjer i årene før det er aktuelt å begynne i høyere utdanning er imidlertid også viktig for å forstå hva som styrer utdanningsvalgene blant innvandrerungdom. Ved siden av å undersøke overgangen mellom videregående og høyere utdanning, undersøkes derfor progresjon, utdanningsaspirasjoner og prestasjon i videregående skole, samt linjevalg og fagvalg blant personer med ulik etnisk bakgrunn.

Tall fra Statistisk sentralbyrå (SSB) viser at personer med innvandrerbakgrunn er underrepresentert i høyere utdanning (Bjertnæs 2000). Blant førstegenerasjons innvandrere i aldersgruppen 19-24 år, var 11,3 prosent i gang med høyere utdanning i 1997, blant andregenerasjons innvandrere var andelen 22,3 prosent. Andelen i befolkningen totalt var 26,9 prosent (Bjertnæs 2000). I tillegg har landbakgrunn betydning for deltakelsen i utdanningssystemet blant innvandrergruppene. Statistikken viser at personer med vestlig innvandrerbakgrunn har høyere andel i høyere utdanning enn personer med ikke-vestlig innvandrerbakgrunn (NOU 2000:14).

Hensikten med denne rapporten er å øke innsikten på dette området. Her undersøker vi utdanningsvalg blant ungdom med innvandrerbakgrunn, sammenlignet med ungdom med majoritetsbakgrunn. Når vi ser på overgangen til høyere utdanning, tar vi utgangspunkt i det kullet som fullførte videregående opplæring i 1997, men vi tar også i bruk andre datasett for å belyse problemstillingene (se punkt 1.2 for beskrivelse av datasettene).

1.1 Problemstilling og analysemodell

Problemstillingene i denne rapporten er knyttet til ulikhet i utdanningsvalg på flere trinn i utdanningssystemet. I hvilken grad har innvandrerbakgrunn betydning for 1) valg av videregående opplæring, 2) gjennomføring og progresjon innen videregående opplæring og 3) overgangen mellom videregående opplæring og høyere utdanning?

Hovedproblemstillingen i denne rapporten er:

Har det å ha innvandrerbakgrunn betydning for rekrutteringen til høyere utdanning? I hvilken grad blir eventuelle forskjeller påvirket av sosiale forskjeller slik de kan måles ved foreldres utdanningsnivå?

I tilknytning til denne hovedproblemstillingen vil vi belyse en rekke delproblemstillinger:

- Velger ungdom med innvandrerbakgrunn andre studieretninger i videregående opplæring enn majoritetsungdom?
- Har ungdom med innvandrerbakgrunn andre utdanningsaspirasjoner enn ungdom for øvrig? Hvilke planer legger de mens de går i videregående opplæring?
- Er det forskjell i andeler som oppnår studiekompetanse? Hvordan er progresjonen i og gjennomføringen av videregående opplæring? Hvor store andeler har fullført videregående opplæring?
- Har det å ha innvandrerbakgrunn betydning for overgangen fra videregående til høyere utdanning?
- Hvilken betydning har sosial bakgrunn for overgangen fra videregående opplæring til høyere utdanning blant ungdom med innvandrerbakgrunn sammenliknet med ungdom med majoritetsbakgrunn? I hvilken grad har demografiske forhold som kjønn, geografisk bakgrunn og alder betydning?
- Er det forskjeller mellom personer med ulik etnisk bakgrunn med hensyn til valg av høyskole eller universitet?

- Velger personer med ulik etnisk bakgrunn forskjellige fagområder innenfor høyere utdanning?

De sosiale skjevhetene i rekruttering til høyere utdanning er velkjente (Aamodt 1982, Shavit og Blossfeld 1993, Hansen 1999). Spørsmålet her er om sammenhengen mellom sosial bakgrunn og valg av høyere utdanning er den samme for ungdom med innvandrerbakgrunn som for majoritetsungdom. Dette har vi begrenset kunnskap om og teoriene peker i ulike retninger. Det er blitt hevdet at sosioøkonomiske faktorer som foreldrenes yrke og utdanning kan ha større betydning for ungdom med innvandrerbakgrunn enn for ungdom med norsk bakgrunn. Mjøsutvalget uttrykker årsakene til dette slik:

Ungdom med innvandrerbakgrunn utsettes for “krysspress” i en verden mellom to kulturer, og der personer med innvandrerbakgrunn oftere har problemer med å få jobb etter endt utdanning. På en slik måte kan de sosioøkonomiske faktorene virke sterkere inn på familier med innvandrerbakgrunn og få konsekvenser som for eksempel at utdanning ikke lønner seg (NOU 14/2000:425).

På den annen side er det argumentert for at ungdom med innvandrerbakgrunn tvert i mot har sterkere motivasjon, eller “mer driv”, i forhold til utdanningssystemet enn norsk ungdom (Lauglo 1996). Dette perspektivet innebærer blant annet en vektlegging av utdanning blant innvandrerungdom som en strategi for å oppnå sosial mobilitet fra en generasjon til en neste (Bakken og Sletten 2000). I tråd med dette kan det argumenteres for at sammenhengen mellom sosial bakgrunn og utdanningsvalg blant ungdom med innvandrerbakgrunn er svakere enn for annen ungdom. Et annet forhold som peker i samme retning er mistilpasninger mellom innvandrerforeldrenes yrke eller utdanning fra sitt opprinnelsesland og sosial status i Norge. Problemer med å få godkjent utdanning fra utlandet, i tillegg til vanskeligheter med å komme inn på arbeidsmarkedet, kan gjøre at innvandrerungdom med lavstatusbakgrunn er en mer sammensatt gruppe enn tilsvarende gruppe av unge med norskfødte foreldre (Bakken og Sletten 2000). Både sterk motivasjon og lav uttelling for utdanning fra hjemlandet er med andre ord forhold som kan føre til svakere sammenheng mellom sosial bakgrunn og utdanningsvalg blant ungdom med innvandrerbakgrunn sammenlignet med ungdom med norsk bakgrunn.

1.1.1 Analysemodell

Gangen gjennom utdanningssystemet kan betraktes som en serie av valg, der individet velger å enten fortsette eller å avslutte utdanningen (Gambetta 1987). Selv om det for den enkelte kan være en lang rekke årsaker bak et utdanningsvalg, viser det seg å eksistere relativt stabile forskjeller i utdanningsvalg mellom ulike grupper i

samfunnet. Studier av ulikhet i utdanningsvalg har både vært og er et sentralt tema i norsk og internasjonal forskning (se f.eks. Boudon 1974, Bourdieu og Passeron 1977, Aamodt 1982, Gambetta 1987, Shavit og Blossfeld 1993, Hansen 1999). Gjennom empiriske analyser har man undersøkt hvor i utdanningsløpet ulike grupper “stopper opp” og hvilke forhold som har betydning for ulikhet i utdanningsvalg. Et meget stabilt fenomen er betydningen av sosial bakgrunn for valg av utdanning. I denne rapporten retter vi hovedfokuset mot betydningen av det å ha innvandrerbakgrunn og betydningen av sosial bakgrunn ved utdanningsvalg. Til en viss grad er dette to forhold som kan ses i sammenheng, noe vi også vil gjøre i denne analysen. Ett spørsmål her vil i såfall være i hvilken grad forklaringer av sosial forskjeller i utdanningsvalg kan overføres til å forklare forskjeller i utdanningsvalg mellom grupper med og uten innvandrerbakgrunn.

Det finnes en rekke teorier som søker å forklare hvorfor vi finner sosiale forskjeller i utdanningsvalg. En forklaring tar utgangspunkt i at det eksisterer *verdiforskjeller* mellom ulike sosiale grupper. Lavere sosiale lag verdsetter ikke (teoretisk) utdanning like høyt som de høyere sosiale lag (Boudon 1974, Grøgaard 1995). Foreldre fra lavere sosiale lag oppmuntrer derfor ikke sine barn til å ta lengre utdanning eller å få gode karakterer i like høy grad som foreldre fra høyere sosiale lag. Andre forklaringer legger større vekt på skolens rolle. Her forklares sosial ulikhet i utdanningsvalg som resultat av at skolen formidler en *kultur* som elever fra lavere sosiale lag ikke kjenner seg igjen i (Bourdieu og Passeron 1977). Effekten blir den samme – elever fra lavere sosiale lag føler seg fremmed på skolen, noe som svekker motivasjonen for å bli værende i utdanningssystemet.

Forklaringer til ulikhet i utdanningsvalg har også vært knyttet til studentens sosiale posisjon, ved at samme utdanningsvalg kan oppleves som svært ulikt avhengig av studentens sosiale bakgrunn. For en student med høy sosial bakgrunn kan det å velge en langvarig høyere utdanning være det mest naturlige, i forhold til forventninger fra foreldre og vennenes utdanningsvalg. Ved å fortsette utdanningen gjør man som “alle andre”, man følger sin sosiale posisjon, noe som er mindre dramatisk enn å avbryte utdanningen. For en student med lav sosial bakgrunn kan derimot samme utdanningsvalg ha ganske annerledes konsekvenser. Det å velge en langvarig utdanning vil gjerne innebære et stort sprang i forhold til studentens sosiale posisjon, og vil være et annerledes utdanningsvalg sammenlignet med andre jevnaldrende. Studentens sosiale bakgrunn kan med andre ord ha betydning for hvordan utdanningsvalget oppleves og hvilken betydning det kan ha for studentens relative sosiale posisjon i forhold til sine foreldre. Denne effekten av sosial bakgrunn vil spille inn ved hver valgsituasjon og innebærer en sosial siling ved hvert utdanningstrinn (Boudon 1974). Effekten av sosial bakgrunn kumuleres dermed over utdanningsforløpet. Det betyr at utdanningssystemet virker *selekerende*. Det er dermed kun en *selektert* gruppe som når opp til det øverste utdanningstrinnet. Sosial bakgrunn virker som en seleksjonsmekanisme ved at studentenes sosiale sammensetning blir skjevete for hvert utdanningstrinn. Men

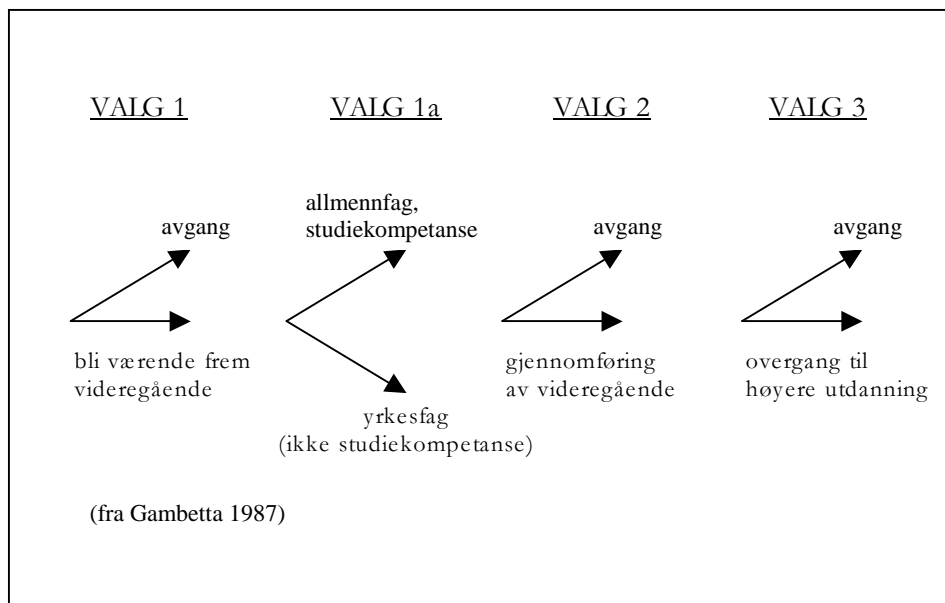
seleksjonsmekanismene kan også gå langs andre forhold, eksempelvis motivasjon og ferdigheter (karakterer).

Tidligere forskning har vist at ungdom med innvandrerbakgrunn i lavere grad tar høyere utdanning, sammenlignet med annen ungdom (Raaum og Hamre 1996, NOU 2000:14). Dette har blitt satt i sammenheng med innvandrerungdommens sosiale bakgrunn (Raaum og Hamre 1996, Dæhlen 2000). Ungdom med innvandrerbakgrunn er med andre ord en *mer selektert* gruppe i utdanningssystemet. Det vi imidlertid ikke vet så mye om, er *hvor* i utdanningssystemet denne seleksjonen finner sted. På hvilke(t) trinn i “utdanningsstigen” faller innvandrerungdommen fra? Dette vil vi undersøke i denne rapporten.

Figur 1.1 er basert på Gambetta (1987), tilpasset norske forhold. Her illustreres de ulike “valgpunktene” som ungdommene møter underveis i utdanningssystemet og som vi undersøker betydningen av i denne rapporten. Det første utdanningsvalget som må tas er valget om å forlate skolen etter fullført grunnskole (ungdomsskole) eller bli værende frem til videregående opplæring (valg 1). De fleste elever i Norge velger å fortsette med videregående opplæring etter fullført grunnskole (SSB 2000a). Studier av tidligere elevkull tyder imidlertid på at overgangsraten er noe lavere blant elever med innvandrerbakgrunn sammenlignet med majoritetselevne (Raaum og Hamre 1996). Mens over 90 prosent av ungdom uten innvandrerbakgrunn deltar i videregående opplæring, gjelder dette betydelig lavere andeler av både første- og andregenerasjonsinnvandrere (SSB 2000a). I kapittel 3 undersøker vi i hvilken grad forskjellen i overgangsraten mellom elever med innvandrerbakgrunn og majoritetsbakgrunn gjelder elevene i våre analyser. Valg av videregående opplæring er knyttet til valg av studieretning (valg 1a). Hovedskillet mellom studieretningene i videregående opplæring går mellom studieretninger som gir studiekompetanse og yrkesfaglige studieretninger (som ikke automatisk kvalifiserer for opptak til universitet eller høyskole).

Det neste valget står mellom å bli værende i videregående opplæring eller å slutte i løpet av utdanningen (valg 2). I kapittel 3 undersøker vi gjennomføring av videregående opplæring. Dette omfatter både studieprogresjon og fullføringsgrad blant elevene på dette utdanningstrinnet. Skiller elever med innvandrerbakgrunn seg fra andre elever i forhold til studieprogresjon og fullføringsgrad?

Figur 1.1 Utdanningsvalg

Det tredje og siste utdanningsvalget vi konsentrerer oss om i denne rapporten, er valget om å begynne i høyere utdanning eller å gå ut av utdanningssystemet etter fullført videregående opplæring (valg 3). Overgangen til høyere utdanning er hovedtema i kapittel 5. Er det forskjeller mellom ungdom med innvandrerbakgrunn og andre i andeler som går videre til høyere utdanning etter videregående opplæring? Dette spørsmålet har vi liten kunnskap om (NOU 2000:14). I kapittel 6 går vi noe videre og undersøker hvilke fagområder ungdommene velger. Ved hvert av valgpunktene undersøkes betydningen av innvandrerbakgrunn og sosial bakgrunn.

1.2 Data

Analysene i denne rapporten bygger på data som NIFU har samlet inn fra flere kilder og for ulike formål. Alle datasettene er anonymisert og kan ikke koples sammen.

Rapporten baserer seg i hovedsak på et datasett som er bestilt fra Statistisk sentralbyrå (SSB) til NIFUs programområde “Rekruttering og gjennomstrømning”, med bevilgning fra Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet. Datasettet består av alle som fullførte treårig videregående opplæring våren 1997. Analysene i kapittel 5 og 6, samt deler av kapittel 2, er gjort på grunnlag av dette. Datasettet har opplysninger om demografiske forhold som alder, kjønn, foreldrenes utdanning, bostedskommune og landbakgrunn. Videre er det registrert utdanningsvalg hvert semester frem til og med høsten 1998, med opplysninger om skoleslag, skolekommune og igangværende og fullført utdanning ved tre tidspunkt; høsten 1997, våren 1998 og høsten 1998¹.

NIFU har i tillegg et tilsvarende datasett basert på personer som fullførte videregående opplæring våren 1994. I enkelte analyser brukes også opplysninger fra dette datamaterialet (se kapittel 2).

Det benyttes også et datasett som inneholder opplysninger om alle som bodde i Norge i 1996/97. Disse dataene er innhentet fra SSB til NIFUs arbeid med fremskrivninger av befolkningens utdanningsnivå. Dataene inneholder opplysninger om fødselsår, landbakgrunn og innvandringskategori. Vi har for eksempel informasjon om alle som våren 1997 hadde fullført videregående opplæring, denne våren eller tidligere, noe som gjør det mulig å beregne andeler av ulike aldersgrupper etter ulike innvandringskategorier som hadde fullført videregående opplæring våren 1997. Dette datasettet benyttes i deler av analysene i kapittel 2 og 3. NIFU har for øvrig et tilsvarende datamateriale for året 1994/95. Enkelte analyser i kapittel 3 er basert på dette datasettet.

Under arbeidet med evaluering av Reform 94 samlet NIFU inn data på individnivå om elevenes søkning og utdanningsaktivitet fra og med høsten 1994 til og med våren 1998. Dataene ble samlet inn via LINDA inntak, som er fylkenes registreringssystem for søkning til og inntak i videregående opplæring. Dette datasettet benyttes her til å presentere utvidete analyser om forskjeller og likheter mellom tospråklige elever og elever med majoritetsbakgrunn når det gjelder

¹ Dette datasettet vil senere bli utvidet med nye opplysninger fra SSB når det er mulig å tilkople opplysninger om utdanningsaktivitet høsten 1999, høsten 2000, og senere. Etterhvert vil det dermed bli mulig å analysere forskjeller i *gjennomstrømning* i høyere utdanning for dette kullet. Dette krever data for et lengre tidsrom enn det vi foreløpig har tilgang til.

gjennomføring av videregående opplæring for kullet som startet høsten 1994 og som tidligst kunne være ferdig våren 1997 (se kapittel 3).

I analysen av ungdommens utdanningsplaner (kapittel 4) benyttes resultater fra en spørreskjemaundersøkelse gjennomført av NIFU våren 1997 blant elever som hadde påbegynt tredje opplæringsår i videregående opplæring høsten 1996. Til undersøkelsen var det trukket et tilleggsutvalg av tospråklige elever, slik disse var registrert i NIFUs materiale fra LINDA Inntak (fylkenes registreringssystem for søkning til og inntak i videregående opplæring). Svarprosenten var 64,2 for de elevgruppene som inngår i analysene, og om lag like høy blant tospråklige (63,8 prosent) som blant elever med majoritetsbakgrunn (64,3%). Undersøkelsen inneholder opplysninger om elevenes karakterer og utdanningsplaner, i tillegg til en rekke demografiske forhold.

1.3 Begrepsavklaring

1.3.1 Innvandrere

Det er ulike måter å definere begrepet innvandrere på. I Statistisk sentralbyrås standard for klassifisering av innvandrere defineres innvandrerbefolkningen som personer med to utenlandskfødte foreldre (Bjertnæs 2000). Denne definisjonen brukes også her.

Hensynet til lesbarhet kolliderer ofte med hensynet til presisjon og en ordbruk som kan aksepteres av alle (Jørgensen 1997). Dette gjelder i høy grad innen fagfeltet migrasjon og innvandring. Det er ikke anledning til å gå grundig inn på diskusjonen rundt begrepsbruk i denne sammenheng (for mer om denne diskusjonen, se Bjertnæs 2001). Vi nøyer oss derfor med å kort presentere og begrunne valg av begreper i denne rapporten.

I analysen skiller det mellom personer som er født i utlandet og de som er født i Norge. *Førstegenerasjoninnvandrere* omfatter personer som er født i utlandet av to utenlandskfødte foreldre. *Andre generasjonsinnvandrere* er personer som er født i Norge av to utenlandskfødte foreldre. Årsaken til dette skillet er særlig spørsmålet om hvorvidt andre generasjons innvandrere følger et mønster som likner førstegenerasjons innvandrere på ulike levekårsområder, eller om de i større grad likner befolkningen for øvrig (Bjertnæs 2000). Betegnelsen "andre generasjonsinnvandrere" har blitt kritisert fra flere hold (Bjertnæs 2001)². Dette er personer som ikke selv har innvandret og det kan derfor synes misvisende å bruke betegnelsen innvandrere om denne gruppen. Den mest korrekte

² Som en følge av denne debatten har Statistisk sentralbyrå hatt på høring et forslag om å endre begrepsbruken i innvandererstatistikken, dermed vil trolig begrepet "andre generasjonsinnvandrere" utgå.

betegnelsen i følge den statistiske definisjonen vil være “personer født i Norge med to utenlandskfødte foreldre”. Dette er en språklig tung formulering. Det er vanskelig å konstruere et nytt begrep som dekker meningsinnholdet i denne betegnelsen uten å bli for tungt. I mangel av et bedre alternativ velger vi derfor her å bruke betegnelsen “andregenerasjons innvandrere”, ettersom begrepet er relativt innarbeidet i statistisk sammenheng.

Den resterende befolkningen utgjør sammenligningsgrunnlaget i analysene. Dette omfatter personer med minst én norskfødt forelder, inkludert utenlandsadopterte (se SSBs standard for klassifisering av innvandrere, SSB 2000a). Deres fellestrekk er altså at de *ikke* har innvandrerbakgrunn, slik den defineres i SSBs standard. Denne gruppen har fått ulike betegnelser i ulike studier. Uttrykket “uten innvandrerbakgrunn” er relativt langt og tungt, mens betegnelsen “nordmenn” kan oppfattes som om personer med innvandrerbakgrunn *ikke* tilhører den norske befolkningen. Vi har derfor valgt å ikke bruke denne betegnelsen. Med utgangspunkt i eliminasjonsmetoden har vi derfor valgt betegnelsen “majoritet” (majoritetsgruppe, - befolkning, -bakgrunn). Begrepet impliserer at innvandrerbefolkningen er i mindretall i forhold til den øvrige befolkningen.

Vi grupperer også gruppen med innvandrerbakgrunn etter landbakgrunn. Hovedsakelig skiller vi mellom personer med vestlig og ikke-vestlig landbakgrunn. “Ikke-vestlig landbakgrunn” er definert som Øst-Europa, Tyrkia, Asia, Afrika, Sør- og Mellom-Amerika. “Vestlig landbakgrunn” er definert som Vest-Europa, Nord-Amerika og Oceania (jf. SSB). Det vil være store forskjeller mellom ulike etniske grupper innen en så grov gruppering. Et fellestrekk for alle med innvandrerbakgrunn er likevel at deres språklige og kulturelle bakgrunn (i større eller mindre grad) er ulik den norske. Mange har norsk som andrespråk, noe som kan være et hinder i det norske samfunnet. Dette gjelder særlig i utdannings-systemet hvor språklig kommunikasjon har stor betydning.

Å gruppere etter landbakgrunn innebærer alltid et dilemma mellom hensynet til detaljert informasjon på den ene siden og å ha store nok grupper til å foreta meningsfulle analyser og sammenligninger på den andre siden. Vi har forsøkt å løse dilemmaet ved å gjennomføre enkelte tilleggsanalyser med mer detaljert inndeling av landbakgrunn der det er mulig, i tillegg til å undersøke sammensetningen etter nasjonalitet i gruppen av personer med innvandrerbakgrunn (se kapittel 2).

I to av kapitlene i denne rapporten bruker vi betegnelsen “tospråklig” i stedet for “innvandrere” eller med “innvandrerbakgrunn”. Grunnen til det, er at vi her (kapittel 3 og 4) baserer oss på opplysninger fra “LINDA inntak” (se avsnitt 1.2 foran) eller fra spørreskjema-data fra en utvalgsundersøkelse. Sistnevnte utvalg er trukket på basis av data fra LINDA inntak. LINDA-dataene inneholder bare i svært begrenset (og tilfeldig) grad, opplysninger om fødeland. Derimot inneholder de opplysninger om morsmål. Tospråklige er dermed personer som i skolesystemet er registrert med et annet morsmål enn norsk, samisk, dansk eller svensk. Det er en

viss underregistrering av morsmål, slik at ikke alle aktuelle elever er med, og denne underregistreringen er størst blant vestlige innvandrere (Lødding 1998). I hovedsak vil tospråklige elever i disse datasettene være førstegenerasjons innvandrere fra ikke-vestlige land

1.3.2 Sosial bakgrunn

En sentral problemstilling i rapporten er knyttet til sammenhengen mellom sosial bakgrunn og rekruttering til høyere utdanning. Sosial bakgrunn er her operasjonalisert ut i fra opplysninger om foreldrenes utdanningsnivå. I hvilken grad foreldrenes utdanningsnivå er et godt uttrykk for sosial bakgrunn i denne sammenhengen, kan diskuteres (Bakken og Sletten 2000). Det har blitt innvendt at ettersom en del innvandregrupper ikke får arbeid som tilsvarer den utdanningen de har, gir utdanningsnivået i liten grad uttrykk for sosial status. Med andre ord kan foreldrenes utdanningsnivå gi et mindre valid uttrykk for sosial bakgrunn for ungdom med innvandrerbakgrunn sammenlignet med ungdom med majoritetsbakgrunn. I våre analyser her, er det imidlertid særlig relevant å se på foreldrenes utdanning, ettersom det nettopp er utdanning vi fokuserer på i denne undersøkelsen.

Et annet problem er imidlertid at vi fra registerdataene mangler opplysninger om utdanningsnivået til en del av foreldrene (se kapittel 5). Særlig blant førstegenerasjons innvandrere er det en høy andel av foreldrene med uoppgitt utdanningsnivå. Dette gjør at informasjonen om sosial bakgrunn blir relativ usikker for enkelte grupper, noe som også vanskeliggjør sammenligning av sosial bakgrunn mellom ulike grupper. Vi vil komme tilbake til disse problemene i diskusjonen av resultatene senere i analysen. Når det gjelder data fra spørreskjemaundersøkelsen (se kapittel 4), er manglende opplysninger om foreldres utdanningsnivå et mindre problem.

1.4 Om rapportens oppbygning

I kapittel 2 undersøkes antall og demografisk fordeling blant elever med vestlig og ikke-vestlig innvandrerbakgrunn blant dem som fullførte videregående opplæring våren 1997. Ettersom vi også har informasjon om dem som fullførte videregående opplæring våren 1994, vil vi i kapittel 2 undersøke antall og fordeling etter landbakgrunn i denne gruppen. Til slutt i kapitlet undersøker vi hvor stor andel som har fullført videregående opplæring av fødselskullene fra 1976-1978 blant grupper med ulik innvandrerbakgrunn. I kapittel 3 undersøkes rekruttering til – og gjennomføring av – ulike typer videregående opplæring med hovedvekt på dem som begynte i videregående opplæring høsten 1994. Vi undersøker progresjon blant elever med innvandrerbakgrunn sammenlignet med elever med majoritetsbakgrunn innenfor både yrkesfaglig og allmennfaglig studieretning. I

kapittel 4 presenteres resultater fra en spørreskjemaundersøkelse som NIFU gjennomførte våren/sommeren 1997 blant elever som begynte i grunnkurs høsten 1994 og som var født i 1978. Vi vil se på hvilke planer de unge har om videre utdanning på dette tidspunktet, særlig sett i forhold til karakterer og innvandrerbakgrunn. Tema i kapittel 5 er overgangen mellom videregående opplæring og høyere utdanning. Her undersøker vi videre utdanningsvalg blant de som fullførte videregående opplæring våren 1997. Ved hjelpe av multivariate analysemodeller undersøkes betydningen av innvandrerbakgrunn for overgangen til høyere utdanning. I kapittel 6 ser vi nærmere på betydningen innvandrerbakgrunn for valg av fagområde i høyere utdanning. Vi undersøker særlig rekruttering til fagområdene undervisning samt naturvitenskap og teknikk. Videre undersøkes valg av høgskole versus universitet blant ungdom med innvandrerbakgrunn og majoritetsungdom. Kapittel 7 inneholder en oppsummering av hovedresultatene og diskusjon av disse.

2 Hvem fullførte videregående opplæring våren 1997?

2.1 Innledning

I dette kapitlet skal vi se nærmere på dem som fullførte videregående opplæring våren 1997 (senere kalt 97-kullet). Sentrale spørsmål i denne sammenhengen er: Hvor stor andel har innvandrerbakgrunn? Hvordan er aldersfordelingen i denne gruppen? I første del av kapitlet undersøker vi antall og fordeling etter innvandrerbakgrunn, og gjør en sammenligning av botid blant førstegenerasjons innvandrere som fullførte videregående opplæring våren 1997 og hele gruppen førstegenerasjons innvandrere i Norge på samme tidspunkt. I neste del ser vi på den demografiske sammensetningen av gruppen med innvandrerbakgrunn, der vi ser på alder, kjønn, foreldrenes utdanningsnivå og bosted. Deretter undersøkes antall og fordeling etter innvandrerbakgrunn blant de som fullførte videregående opplæring våren 1994. Siste del av kapitlet består av en undersøkelse av andelen med fullført videregående opplæring blant 19, 20 og 21 åringer i 1997.

2.2 Elever med innvandrerbakgrunn

Antallet personer med innvandrerbakgrunn har vært stigende fra begynnelsen av 1970-tallet og frem til i dag. Ifølge tall fra Statistisk sentralbyrå (SSB) hadde 6122 elever i videregående opplæring innvandrerbakgrunn i 1997. Dette utgjorde 4 prosent av den samlede elevmassen (Bjertnæs 2000). Av alle med fullført treårig videregående opplæring våren 1997 utgjør personer med innvandrerbakgrunn 3,5 prosent (N=2351) av hele kullet. Denne forskjellen kan være uttrykk for noe lavere fullføringsgrad blant innvandrerungdom i videregående skole. Forskjellen kan også skyldes at andelen elever med innvandrerbakgrunn har vært stigende de senere år. Dermed vil elever med innvandrerbakgrunn utgjøre en høyere andel av alle elevene i videregående skole enn av elevene med fullført 12. klasstrinn.

2.2.1 Antall og landbakgrunn

Tabell 2.1 viser andeler med ulike landbakgrunn blant personer med første- og andregenerasjon innvandrerbakgrunn. Tabellen viser at 45 prosent av personene med innvandrerbakgrunn har bakgrunn fra asiatiske land. Legger vi sammen antallet personer med innvandrerbakgrunn fra Øst-Europa og fra Asia, Afrika, Sør- og Mellom-Amerika og Tyrkia, får vi 1881 personer med ikke-vestlig

innvandrerbakgrunn. Denne gruppen utgjør 2,8 prosent av den totale populasjonen av personer som fullførte videregående opplæring våren 1997. Antall personer med vestlig innvandrerbakgrunn var 470. Tabell 2.2 viser de største nasjonalitetsgruppene av gruppen med innvandrerbakgrunn.

Tabell 2.1 *Andeler med ulik landbakgrunn blant personer med første- og andregenerasjon innvandrerbakgrunn. Kullet som fullførte treårig videregående opplæring våren 1997.*

Landbakgrunn	Antall	Prosent	Prosent, med innvandrerbakgrunn
Norden	290	0,4	12,3
Vest-Europa ellers (unntatt Tyrkia)	142	0,2	6,0
Øst-Europa	423	0,6	18,0
Nord-Amerika og Oceania	38	0,1	1,6
Afrika	245	0,4	10,4
Sør- og Mellom-Amerika	146	0,2	6,2
Asia (inkl. Tyrkia)	1067	1,6	45,4
Sum med innvandrerbakgrunn	2351	3,5	100,0
Uten innvandrerbakgrunn	65476	96,5	
Samlet sum	67827	100,0	

Tabell 2.2. *De største gruppene etter nasjonalitet blant personer med første- og andregenerasjons innvandrerbakgrunn. Kullet som fullførte treårig videregående opplæring våren 1997.*

Land	Antall	Prosentandel av total
Vietnam	251	11
Pakistan	229	10
Bosnia-Hercegovina	176	7
Danmark	120	5
Sri Lanka	99	4

Med unntak av vårt naboland Danmark, er det stort sett land fra den tredje verden som kommer på listen over de fem største nasjonalitetene blant første- og andregenerasjons innvandrerne fra 97-kullet. Asia er representert med tre land, mens Øst-Europa også er representert, med 176 personer fra Bosnia-Hercegovina. På grunn av det lave antallet personer med andregenerasjons innvandrerbakgrunn, viser vi fordeling etter nasjonalitet samlet for første- og andregenerasjon. Undersøkelser av andregenerasjons innvandrere isolert, viser imidlertid at personer

med pakistansk bakgrunn utgjør den overlegent største gruppen her med 144 personer. India kommer på annen plass med 34 personer, mens Danmark utgjør den tredje største gruppen andregenerasjons innvandrere.

Dersom vi skiller mellom første- og andregenerasjons innvandrere, og mellom personer fra vestlige og ikke-vestlige land, kan vi fordele gruppen med innvandrerbakgrunn som i tabell 2.3.

Tabell 2.3 *Andel fra vestlige og ikke-vestlige land blant første- og andregenerasjons innvandrere. Kullet som fullførte treårig videregående opplæring våren 1997.*

	Førstegenerasjon		Andregenerasjon		Alle	
	Prosent	Antall	Prosent	Antall	Prosent	Antall
Vestlige land	19,1	388	22,4	82	19,6	470
Ikke-vestlige land	80,9	1597	77,6	284	80,4	1881
Sum	100,0	1985	100,0	366	100,0	2351

Tabellen viser at en klar overvekt av personer med innvandrerbakgrunn som fullførte videregående opplæring 1997, har bakgrunn fra ikke-vestlige land. Dette gjelder blant både første- og andregenerasjons innvandrere. Dette er også i samsvar med fordelingen etter landbakgrunn når vi ser på hele innvandrerbefolkningen i Norge (Bjertnæs 2000). Tabellen viser også at det store flertallet av de som har innvandrerbakgrunn er førstegenerasjons innvandrere.

2.2.2 Botid i Norge blant førstegenerasjons innvandrere

Mens andregenerasjons innvandrere er født og oppvokst i Norge, er førstegenerasjons innvandrerne født utenfor Norge. Lengden på botiden blant førstegenerasjons innvandrere vil trolig ha betydning for kjennskap til norsk språk og kultur. I tabell 2.4 presenteres botid for førstegenerasjons innvandrere med vestlig og ikke-vestlig landbakgrunn fra kullet som fullførte videregående opplæring våren 1997. Tabellen inneholder også botid for hele befolkningen av førstegenerasjons innvandrere 1. januar 1997 (SSB 1998).

Tabell 2.4 Botid i Norge blant førstegenerasjons innvandrere med vestlig og ikke-vestlig landbakgrunn. Kullet som fullførte treårig videregående opplæring våren 1997 (kolonne 1-3) og alle førstegenerasjons innvandrere. Prosent.

Botid	Ikke-vestlig landbakgrunn	Vestlig landbakgrunn	Alle førstegenerasjons innvandrere	Befolkningen av første-generasjons Innvandrere 1/1 1997*
0-3 år	18,3	17,5	18,2	26,2
4-6 år	25,6	10,1	22,7	13,5
7-8 år	19,7	7,1	17,3	10,5
9-14 år	22,9	27,7	23,8	17,6
15 år eller mer	13,5	37,5	18,0	32,2
Gjennomsnittlig antall år	8,0	12,0	8,7	--
Median botid	7,0	11,0	7,0	--
N=100%	1596	365	1961	197412

* Kilde: SSB, Aktuelle befolkningstall nr. 3/1998 (-- = tall foreligger ikke).

Gjennomsnittlig botid for hele gruppen førstegenerasjons innvandrere som fullførte videregående opplæring våren 1997, var 8,7 år. Innvandrere med vestlig landbakgrunn hadde gjennomsnittlig noe lengre botid i Norge enn de med ikke-vestlig landbakgrunn; 12 år mot 8 år.

Sammenligner vi botiden for førstegenerasjons innvandrere som fullførte videregående opplæring våren 1997 med botiden for alle førstegenerasjons innvandrere slik den var 1. januar 1997 (jf. kolonne 4 i tabell 2.4), finner vi enkelte forskjeller. Innvandrerne med 0-3 års botid, utgjør en lavere andel i gruppen som fullførte videregående opplæring våren 1997 enn i hele innvandrerbefolkningen på samme tidspunkt. Det samme gjelder de med lengst botid, 15 år eller mer, når vi ser på dem med vestlig og ikke-vestlig bakgrunn samlet. De med botid mellom 4 og 14 år, utgjør dermed flertallet.

Innvandrere med ikke-vestlig bakgrunn som fullførte videregående opplæring våren 1997, har kortere botid enn førstegenerasjons innvandrere generelt i befolkningen. Dette er også rimelig, siden deres alder (de har nettopp fullført videregående opplæring) er lavere enn blant gjennomsnittet av alle førstegenerasjons innvandrere. Ser vi på innvandrere med vestlig landbakgrunn som fullførte videregående opplæring våren 1997, er det imidlertid de med botid 15 år eller mer som utgjør den største gruppen. Gruppen med vestlig landbakgrunn som fullførte videregående opplæring våren 1997, har dermed lengre botid enn gjennomsnittet av alle førstegenerasjons innvandrere.

Siden alderssammensetningen i kullet som fullførte videregående opplæring er forskjellig fra innvandrerbefolkningen generelt, gir tabell 2.4 imidlertid ikke mulighet til å sammenlikne direkte om innvandrere som fullførte videregående opplæring, har kortere/lengre botid enn andre innvandrere i samme aldersgruppe. Data fra SSB (2000a) viser at unge førstegenerasjons innvandrere gjennomsnittlig har relativt kort botid. Av barn og unge under 18 år i 1998, hadde 17 prosent bodd i landet bare ett år, og bare 14 prosent 10 år eller mer (SSB 2000a:19). Median botid for førstegenerasjons innvandrere under 18 år var ca 5 år.

En rimelig antakelse er at innvandrere som fullførte videregående opplæring, har noe lengre botid enn andre innvandrere i samme aldersgruppe, med andre ord at økende botid kan redusere vanskelighetene med å fullføre videregående opplæring. Bakgrunnen for en slik antakelse er at beherskelse av det norske språket som regel har sammenheng med hvor lang tid man har bodd i Norge.

Av alle 19-årige førstegenerasjons innvandrere i 1997, var gjennomsnittlig alder på innvandringstidspunktet 12,6 år³, det vil si en gjennomsnittlig botid på vel 6 år. Blant de av disse 19-åringene som kom fra ikke-vestlige land, var botiden vel 7 år, fra vestlige land ca 3,5 år. Gjennomsnittlig botid blant 19-åringene fra vestlige land blir trukket ned av at det var en spesielt høy andel av dem som var kommet til landet nettopp som 18-19-åringer.

Ser vi på 19-åringene i vår populasjon av personer som har fullført videregående opplæring i 1997, er botiden lengre. Median- og gjennomsnittsalder på innvandringstidspunktet var ca 8 år blant 19-åringene som hadde fullført videregående opplæring, med andre år en botid på ca 11 år. Det er svært små forskjeller i botid mellom dem med henholdsvis vestlig og ikke-vestlig bakgrunn, med i underkant av 11 års botid blant dem som kom fra vestlige land og i overkant av 11 års botid blant dem med ikke-vestlig bakgrunn.

Dette innebærer at innvandrere som fullfører videregående med optimal progresjon i opplæringsløpet, gjennomsnittlig har lengre botid enn andre innvandrere i Norge i samme alder. Antakelsen vi presenterte over, at økende botid kan redusere vanskelighetene med å fullføre videregående opplæring, synes altså å stemme.

Et annet trekk ved resultatene nevnt over, er at det særlig er vestlige innvandrere med lang botid som fullfører videregående opplæring i Norge. De med kort botid, som utgjør størstedelen av de unge vestlige innvandrerne, er i liten grad representert blant kullet som fullførte videregående opplæring våren 1997. Dette tyder på at det i denne gruppen er mange som reiser til hjemlandet for å ta eller fullføre videregående opplæring.

Samtidig med at tallene nevnt over tyder på at økende botid øker sjansen for å være med i kullet som fullførte videregående opplæring, viser tabell 2.4 også at det

³ Kilde: Data om befolkningens utdanningsaktivitet, innhentet fra SSB til NIFU, se kapittel 1.2.

ikke kun er innvandrere med lang botid som fullfører videregående opplæring. Hele 44 prosent av dem med ikke-vestlig landbakgrunn som fullførte videregående opplæring våren 1997, hadde mindre enn 7 års botid i Norge.

Resultatene må ses i sammenheng med ulike årsaker til at man tar videregående opplæring i Norge. Mens en del tar utdanning for å oppnå ny kompetanse, tar andre utdanning for å få godkjent utdanning fra hjemlandet eller for å oppnå tilsvarende kompetanse som en allerede hadde i hjemlandet. At mange fullfører videregående opplæring relativt kort tid etter å ha flyttet til Norge, kan også være uttrykk for høy utdanningsmotivasjon blant førstegenerasjons innvandrere. På den annen side kan det også være et resultat av at en del av disse personene har hatt problemer med å få godkjent utdanning fra hjemlandet i Norge, noe som eventuelt kan ha medført at en del tar hele eller deler av utdanningen om igjen. Etersom vi ikke kjenner utdanning eller kompetanse innvandrerne hadde ved flytting til Norge, er det vanskelig å vite om slike forhold påvirker sammensetningen av gruppen som fullførte videregående opplæring våren 1997. Nyankomne innvandrere oppmuntres for øvrig til aktiv deltakelse i et kvalifiseringsløp. Dette er tiltak for å “vri inntekten til nyankomne flyktninger og innvandrere fra passiv sosialstøtte til aktive tiltak som fremmer kvalifisering for ordinært arbeid og utdanning” (Kommunal- og regionaldepartementet 2000). Tiltakene innebærer opplæring i norsk språk og kultur, og kan være med på å forklare den høye andelen med kort botid blant ikke-vestlige innvandrere som fullførte videregående opplæring våren 1997.

2.3 Demografisk sammensetning

De følgende tabellene viser hvordan 97-kullet er sammensatt med hensyn til alder, foreldrenes utdanningsnivå, kjønn og bosted. I tabellene skilles det mellom personer med innvandrerbakgrunn fra vestlige og ikke-vestlige land. Der tallgrunnlaget er tilstrekkelig stort, skilles det mellom første- og andregenerasjons innvandrere.

2.3.1 Alder

Tabell 2.5 viser aldersfordelingen i 97-kullet. Alder er her gruppert i seks grupper, fra 18-20 år og til 40 år og eldre. Tabellen viser aldersfordelingen blant personer med majoritetsbakgrunn og blant innvandrere med vestlig og ikke-vestlig bakgrunn. Vi skiller ikke mellom første- og andregenerasjons innvandrere, fordi andregenerasjons innvandrere er en ung gruppe i samfunnet. I 1998 var 90 prosent av denne gruppen under 20 år (Bjertnæs 2000), de fleste befinner seg derfor i den yngste aldersgruppen.

Tabell 2.5 *Aldersfordeling blant vestlige og ikke-vestlige innvandrere og de med majoritetsbakgrunn. Kullet som fullførte treårig videregående opplæring våren 1997. Prosent.*

Alder (31/12-97)	Ikke-vestlig innvandrerbakgrunn	Vestlig innvandrerbakgrunn	Majoritetsbakgrunn
18-20	45,8	36,2	53,8
21-25	20,1	13,4	17,7
26-30	10,9	8,7	9,0
31-35	11,3	9,8	6,0
36-40	6,3	8,3	4,8
41+	5,5	23,6	8,6
N=100%	1883	470	65476

Den yngste aldersgruppen består av personer som var 20 år eller yngre i 1997. Blant personer med majoritetsbakgrunn befinner i overkant av halvparten, 54 prosent, seg i den yngste aldersgruppen. Blant innvandrere med vestlig og ikke-vestlig bakgrunn utgjør denne gruppen en noe lavere andel av det totale kullet, med henholdsvis 36 og 46 prosent. Imidlertid kan det legges til at andelen i den yngste aldersgruppen reduseres dersom vi utelater andregenerasjons innvandrere fra analysen. Blant førstegenerasjons innvandrere utgjør personer under 20 år bare henholdsvis 27 og 38 prosent av de med vestlig og ikke-vestlig bakgrunn. Andre-generasjons innvandrere trekker altså andelen i den yngste aldersgruppen noe opp. Den betydelige andelen av personer i aldersgruppen over 30 år, kan tyde på at deler av 97-kullet har tatt videregående opplæring i forbindelse med omskolering, etter- og videreutdanning. Særlig gjelder dette blant vestlige innvandrere, der nærmere en fjerdedel er over 40 år.

Vi ser at gruppen med vestlig innvandrerbakgrunn har lavere andeler i yngre årsklasser enn både innvandrere med ikke-vestlig bakgrunn og majoritetsgruppen. Gjennomsnittlig alder i gruppen med majoritetsbakgrunn er 24,7 år. Dette er tilnærmet likt gjennomsnittsalderen i gruppen med ikke-vestlig bakgrunn, som er 24,9 år. Innvandrere med vestlig bakgrunn er gjennomsnittlig 30,2 år. Når det tilsynelatende er så liten forskjell i gjennomsnittsalder mellom majoritetsgruppen og dem med ikke-vestlig bakgrunn, skjuler det en forskjell i alder som framkommer om en ser på yrkesfagelever og allmennfagelever separat (se kapittel 3, 3.2 og 3.5). I majoritetsgruppen er det først og fremst blant dem som har fått yrkeskompetanse, spesielt dem som har gått opp til fagprøve som privatist, en finner mange med relativt høy alder. Holdes disse utenom, er alderen langt høyere blant ikke-vestlige innvandrere enn i majoritetsgruppen.

2.3.2 Foreldrenes utdanningsnivå

Tabell 2.6 viser fordelingen etter foreldrenes utdanningsnivå. Foreldrenes utdanningsnivå er delt inn i fire kategorier, fra utdanning på grunnskolenivå, via videregående utdanning og kort høyere utdanning, til lang høyere utdanning. Foreldrenes utdanningsnivå er definert ved den av foreldrene som har den høyeste utdanningen. Dersom foreldrenes utdanningsnivå er “kort høyere utdanning” betyr dette at minst en av foreldrene må ha utdanning på dette nivået. Å ha foreldre med “grunnskoleutdanning” betyr at ingen av foreldrene har registrert utdanning utover grunnskolenivå. Ved å bruke en samlet variabel for mor og fars utdanningsnivå, reduseres andelen med foreldre med uoppgitt utdanningsnivå⁴.

Tabell 2.6 *Foreldrenes utdanningsnivå blant vestlige og ikke-vestlige innvandrere og de med majoritetsbakgrunn. Kullet som fullførte treårig videregående opplæring våren 1997.*

Foreldrenes utdanning	Majoritets- bakgrunn	Ikke-vestlig innvandrerbakgrunn		Vestlig innvandrerbakgrunn	
		første- generasjon	andre- generasjon	første- generasjon	andre- generasjon
Lang høyere utdanning	6,7	2,6	2,1	4,4	24,4
Kort høyere utdanning	21,2	5,6	14,8	10,3	25,6
Videregående utdanning	48,3	16,0	29,2	9,0	17,1
Grunnskoleutdanning	12,9	8,6	14,4	2,6	7,3
Uoppgitt	11,0	67,2	39,4	73,7	25,6
N=100%	65476	1597	284	388	82

Det mest iøynefallende ved tabell 2.6 er den høye andelen med foreldre med uoppgitt utdanningsnivå blant personer med innvandrerbakgrunn. Særlig blant førstegenerasjons innvandrere er det en høy andel der det mangler opplysninger om foreldrenes utdanningsnivå⁵. Andelen med uoppgitt utdanningsnivå for foreldrene blant førstegenerasjons og andregenerasjons innvandrere fra ikke-vestlige land er henholdsvis 67,3 og 39,4 prosent. Blant personer med vestlig innvandrerbakgrunn utgjør denne andelen henholdsvis 73,4 og 25,6 prosent.

Tabell 2.6 kan tyde på at foreldrenes utdanning generelt er noe lavere blant innvandrere med ikke-vestlig bakgrunn, sammenlignet med de andre gruppene.

⁴ Opprinnelig er det 22 prosent av 97-kullet der fars utdanning var uoppgitt, mens mors utdanning er uoppgitt hos 16 prosent. Ved å kombinere opplysningene om mors og fars utdanningsnivå, reduseres andelen uoppgitt til 13 prosent.

⁵ SSB har imidlertid foretatt en landsomfattende spørreundersøkelse i løpet av 1999/2000 for å forbedre statistikkgrunnlaget blant innvandrerbefolkningen.

Den høye andelen uten oppgitt utdanningsnivå, skaper imidlertid stor usikkerhet. Det er ulike måter å redusere dette problemet (jf. Jørgensen 1997). Det å ha uoppgitt utdanningsnivå er ingen egenskap ved en gruppe. En mulighet ville derfor være å fjerne denne gruppen fra videre analyser. Det ville i såfall redusere tallgrunnlaget dramatisk. En annen mulighet er å anta at denne gruppen første og fremst består av de som har foreldre med lavt utdanningsnivå, og dermed gruppere dem sammen med de med foreldre med grunnskoleutdanning (eller lavere). Vi har ikke tilstrekkelig grunnlag for å velge denne løsningen her. Vi velger derfor å beholde de med foreldre med uoppgitt utdanningsnivå som egen gruppe i de videre analysene. Disse vil inngå som egen kategori i de multivariate analysene i senere deler av rapporten (se kapittel 5).

2.3.3 Kjønn

Tabell 2.7 viser kjønnsfordeling i de ulike gruppene blant dem som fullførte videregående opplæring våren 1997. Tabellen viser en relativ jevn kjønnsfordeling i samtlige av gruppene. Bryter vi ned landbakgrunn, finner vi at kvinneandelen blant de med østeuropeisk landbakgrunn er drøyt 60 prosent, mens kvinneandelen blant andre med ikke-vestlig bakgrunn er 45 prosent.

Tabell 2.7 *Personer med vestlig og ikke-vestlig innvandrerbakgrunn og uten innvandrerbakgrunn fordelt etter kjønn. Kullet som fullførte treårig videregående opplæring våren 1997.*

Kjønn	Majoritets- bakgrunn	Ikke-vestlig innvandrerbakgrunn		Vestlig innvandrerbakgrunn	
		første- generasjon	andre-generasjon	første- generasjon	andre- generasjon
Mann	53,4	51,5	52,5	49,0	48,8
Kvinne	46,6	48,5	47,5	51,0	51,2
N=100%	65476	1597	284	388	82

Blant de med vestlig bakgrunn er det Norden som har størst kvinneandel, 56 prosent, mens Vest-Europa ellers har laveste kvinneandel, 38 prosent. Her er det imidlertid forholdsvis få personer i de ulike gruppene, noe som øker sjansen for at resultatene skyldes tilfeldigheter dette året.

2.3.4 Bosted

Bosettningsmønsteret i innvandrerbefolkningen som helhet skiller seg fra bosettningsmønsteret i befolkningen som helhet først og fremst ved at en høy andel innvandrere er bosatt i Oslo-området (Bjertnæs 2000). Hvor skjev er den geografiske fordelingen av ungdom med innvandrerbakgrunn i forhold til ungdom

med majoritetsbakgrunn blant de som fullførte videregående opplæring våren 1997? Tabell 2.8 viser fordelingen etter landsdel blant ungdom med innvandrerbakgrunn sammenlignet med ungdom med majoritetsbakgrunn i 97-kullet.

Tabell 2.8 *Vestlige og ikke-vestlige innvandrere og de med majoritetsbakgrunn fordelt etter landsdel. Kullet som fullførte treårig videregående opplæring våren 1997.*

Landsdel	Majoritets- bakgrunn	Ikke-vestlig innvandrerbakgrunn		Vestlig innvandrerbakgrunn	
		første- generasjon	andre- generasjon	første- generasjon	andre- generasjon
Oslo/Akershus	14,1	30,8	69,3	22,5	34,6
Hedmark/Oppland	9,5	5,1	0,0	7,0	6,2
Sør-Østlandet	18,4	17,1	20,5	22,8	25,9
Agder/Rogaland	16,2	15,4	5,7	18,9	13,6
Vestlandet	19,6	14,0	3,5	14,0	6,2
Trøndelag	11,1	10,0	0,7	7,0	6,2
Nord-Norge	11,1	7,6	0,4	7,8	7,4
N=100%	65445	1589	283	386	81

Vi ser at gruppen med ikke-vestlig landbakgrunn i langt større grad enn de andre gruppene er bosatt i Oslo/Akershus. Av alle førstegenerasjons innvandrere fra ikke-vestlige land som fullførte videregående opplæring våren 1997, er 31 prosent bosatt i Oslo/Akershus. Mens for andregenerasjons innvandrere gjelder dette hele 69 prosent. Nærmere undersøkelser av landbakgrunn viser at det særlig er personer med pakistansk bakgrunn som er bosatt i denne delen av landet. Blant innvandrere med vestlig landbakgrunn er det også relativt mange som er bosatt i Oslo-området sammenlignet med ikke-innvandrere. I 97-kullet er henholdsvis 23 og 35 prosent av første- og andregenerasjon vestlige innvandrere bosatt i Oslo/Akershus. Av majoritetsgruppen er 14 prosent bosatt her. Til sammenlikning var i overkant av 40 prosent av alle innvandrere fra ikke-vestlige land bosatt i Oslo per 1. januar 1998 (Bjertås 2000). Andelen i hele befolkningen var kun 11 prosent .

Et fremtredende trekk i tabell 2.8, og i befolkningen som helhet, er med andre ord tendensen til bosetting i sentrale strøk blant innvandrergruppene. Det er dermed lite som tyder på at bosettingsmønsteret til innvandrerbefolkningen gradvis blir likere det i befolkningen for øvrig. Snarere tvert i mot, sentraliseringstendensen synes å være større blant andregenerasjon enn blant førstegenerasjons innvandrere. Bosettingsmønsteret kan delvis forklares med årsakene til at de forskjellige gruppene kom til Norge. De første arbeidsinnvandrere fra f.eks. Pakistan og

Marokko fikk arbeid i Oslo og dette har preget bosettingsmønsteret til slike grupper senere (Jørgensen 1997). Som Jørgensen peker på, er det heller ikke urimelig å anta at familie, slekt og etnisk gruppe betyr mye for valg av bosted når en oppholder seg i et land der den dominerende kulturen er svært forskjellig fra det en er vant til .

2.4 Sammenligning av 1997-kullet med dem som fullførte videregående opplæring i 1994

Rapportens hovedfokus er dem som fullførte videregående opplæring våren 1997. Ettersom vi også har opplysninger om kullet som fullførte videregående opplæring våren 1994, vil vi også gjengi noen sentrale tall for denne gruppen. Hensikten er å vise forskjeller og likheter mellom de to kullene. Tallene kan også antyde retning for eventuelle trender. Tabell 2.9 viser fordeling etter landbakgrunn i 94-kullet, mens tabell 2.10 viser andeler fra vestlige og ikke-vestlige land blant personer med første- og andregenerasjon innvandrerbakgrunn.

Tabell 2.9 *Andeler med ulik landbakgrunn blant personer med første- og andregenerasjon innvandrerbakgrunn. Kullet som fullførte treårig videregående opplæring våren 1994.*

Landbakgrunn	Antall	Prosent	Prosent, med innvandrerbakgrunn
Norden	225	0,3	13,5
Vest-Europa ellers (unntatt Tyrkia)	146	0,2	8,7
Øst-Europa	130	0,2	7,8
Nord-Amerika og Oceania	27	0,0	1,6
Afrika	195	0,3	11,7
Sør- og Mellom-Amerika	91	0,1	5,5
Asia (inkl. Tyrkia)	855	1,3	51,2
Sum med innvandrerbakgrunn	1669	2,6	100,0
Uten innvandrerbakgrunn	62711	97,4	
Samlet sum	64380	100,0	

Tabell 2.10 *Andel fra vestlige og ikke-vestlige land blant første- og andregenerasjons innvandrere. Kullet som fullførte treårig videregående opplæring våren 1994.*

	Førstegenerasjon		Andregenerasjon		Samlet	
	Prosent	Antall	Prosent	Antall	Prosent	Antall
Vestlige land	22,2	326	34,0	68	23,6	394
Ikke-vestlige land	77,8	1143	66,0	132	76,4	1275
Sum	100,0	1469	100,0	200	100,0	1669

Sammenligner vi gruppen av personer med innvandrerbakgrunn i 94- og 97-kullet, finner vi forskjeller både i antall og i fordeling etter landbakgrunn. Til sammen har 1669 personer i 94-kullet innvandrerbakgrunn, noe som utgjør 2,6 prosent av hele kullet. I 97-kullet er antallet 2351, tilsvarende en andel på 3,5 prosent. Elever med innvandrerbakgrunn synes dermed å utgjøre en stigende andel av de som fullfører videregående opplæring, noe som også er i tråd med at første- og andregenerasjons innvandrere utgjør en stadig økende andel av elevmassen i videregående opplæring (Bjertnæs 2000). Ved sammenligning av landbakgrunn, finner vi at 24 prosent av personene med innvandrerbakgrunn som fullførte videregående opplæring våren 1994 hadde vestlig landbakgrunn, mens i 97-kullet var denne andelen noe lavere, 20 prosent. I 94- kullet utgjorde førstegenerasjons innvandrere 88 prosent av gruppen med innvandrerbakgrunn, mens denne gruppen representerte 84 prosent av innvandrerne i 97-kullet. Dette skyldes at andelen med andregenerasjons innvandrerbakgrunn i befolkningen er økende, men det kan også skyldes økende

utdanningsaktivitet blant ungdom med innvandrerbakgrunn (se kapittel 3.1). Forskjellene mellom 94- og 97-utvalget er imidlertid små.

Når det gjelder demografiske kjennetegn blant personer med innvandrerbakgrunn i 94-kullet, er det små forskjeller å spore mellom 94- og 97-kullet. Både i forhold til aldersfordeling, foreldrenes utdanningsnivå, kjønn og bosted, fordeler 94-kullet seg tilnærmet likt 97-kullet. Det er høye andeler med foreldre med uoppgitt utdanningsnivå blant personer med innvandrerbakgrunn også i 94-kullet. Tatt i betraktning det korte tidsspennet mellom de to kullene, er det rimelig at kullene er nokså likt sammensatt.

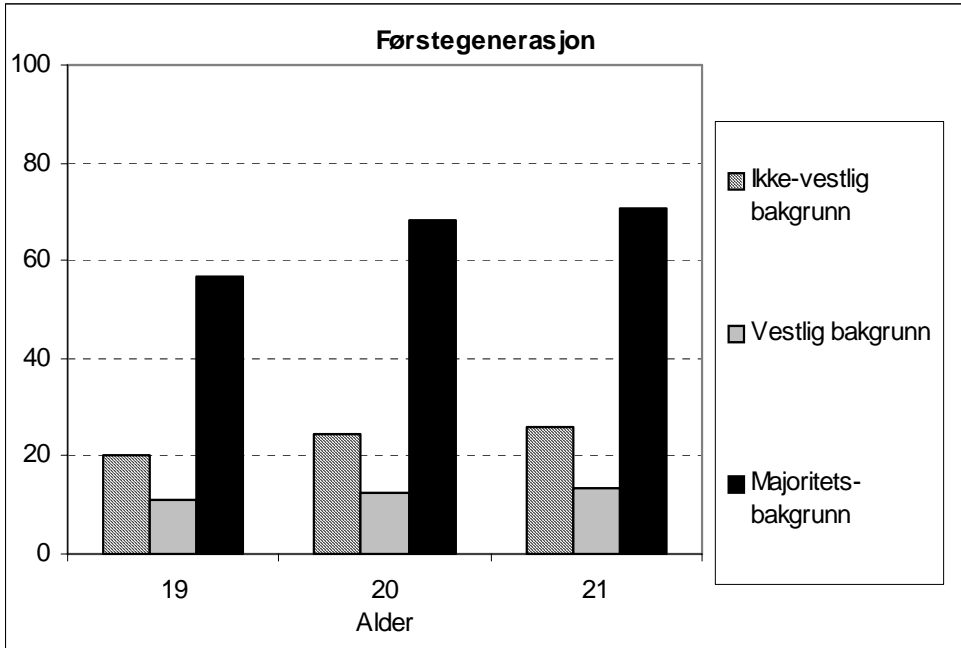
Hovedforskjellene mellom 94- og 97-kullet med hensyn til antall og landbakgrunn blant personer med innvandrerbakgrunn kan kort oppsummeres slik: Personer med innvandrerbakgrunn utgjør en høyere andel av den samlede gruppen som fullførte videregående opplæring våren 1997 enn i 1994. Andelen med vestlig innvandrerbakgrunn er noe lavere. I tillegg utgjør andregenerasjons innvandrere en noe høyere andel av alle med innvandrerbakgrunn i 97-kullet enn i 94-kullet.

2.5 Andel av årskull som fullførte treårig videregående opplæring våren 97

Vårt utgangspunkt for å undersøke overgang mellom videregående opplæring og høyere utdanning, er altså kullet som fullførte videregående opplæring våren 1997. Imidlertid gir dette ingen informasjon om hvor store andeler av befolkningen som har fullført videregående opplæring. I kapittel 3 og 4 undersøker vi gangen gjennom videregående opplæring blant ungdom med innvandrerbakgrunn og ungdom med majoritetsbakgrunn. Tidligere studier har vist at innvandrerbefolkningen i mindre grad enn befolkningen som helhet, fullfører videregående opplæring (Raaum og Hamre 1996, Lødding 1998).

I dette avsnittet undersøkes hvor store andeler i ulike aldersgrupper som har fullført videregående opplæring blant personer med innvandrerbakgrunn og blant den øvrige befolkningen. Vi har her benyttet et datasett som rommer hele befolkningen (jf. kapittel 1.2). I den følgende analysen har vi tatt utgangspunkt i noen bestemte fødselskull og sammenlignet antallet som har fullført videregående opplæring med det totale antallet personer i hvert fødselskull. Dermed finner vi andelen i et gitt fødselskull som har fullført videregående opplæring.

Figur 2.1 Andel av årskull som hadde fullført treårig videregående opplæring våren 97 eller tidligere. Førstegenerasjons innvandrere med vestlig og ikke-vestlig bakgrunn og ungdom med majoritetsbakgrunn. (N=se vedlegg 1).

Figur 2.1 og 2.2 viser andelene i befolkningen med fullført videregående opplæring blant personer med ulik innvandrerbakgrunn som var henholdsvis 19, 20 og 21 år i 1997⁶. Dette er fødselskullene 1978, 77 og 76. Figur 2.1 presenterer andelene av førstegenerasjons innvandrere, mens figur 2.2 presenterer andelene av andregenerasjons innvandrere med fullført videregående opplæring i de ulike aldersgruppene. Det skiller mellom innvandrerbakgrunn fra vestlige og ikke-vestlige land. Begge figurene inneholder også andeler av majoritetsbefolkningen som sammenligningsgrunnlag.

Figur 2.1 viser at andelen av førstegenerasjons innvandrere som hadde fullført videregående opplæring i en alder av 19-21 år, var svært mye lavere enn tilsvarende andeler blant majoritetsungdom. Før vi omtaler andelene som framkommer i figur 2.1 og 2.2 nærmere, er det viktig å nevne en del forhold som er av betydning for tolkningen av disse resultatene.

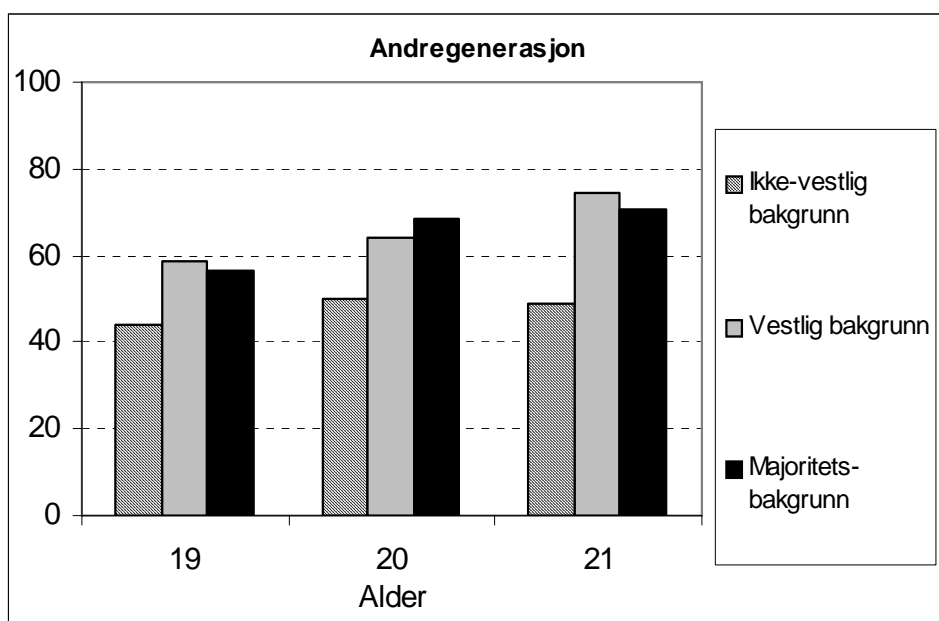
⁶ Se vedlegg 1 for grunnlagstall.

- Andelen av 19-åringene som hadde fullført tre års videregående opplæring våren 1997 i figurene 2.1 og 2.2, gjelder de som har hatt optimal progresjon i skolebasert videregående opplæring og som hadde startet i videregående opplæring i en alder av 16 år. Ungdom som var i lære og som hadde startet i videregående opplæring på samme tidspunkt, kunne tidligst ha fullført videregående opplæring i 1998. Elever som er i lære, er ikke med i figurene. De som har tatt fag/svenneprøve er med, men det gjelder hovedsakelig 20-21 åringer, som har startet i videregående opplæring tidligere enn 1994. Figur 2.1 og 2.2 viser dermed også i liten grad effekten av Reform 94.
- *Effekt av Reform 94.* En annen grunn til at figurene ikke viser effekten av Reform 94, er at de som er 20 og 21 år i figurene, ikke hadde hatt rett til opplæring. Et moment her er at progresjonen og gjennomføringen av videregående opplæring er forbedret for rettighetselevne etter reforminnføringen, og at dette gjelder spesielt yrkesfagene (jf. Støren m. fl. 1998). De som har fylt 20-21 år senere, har hatt rett til opplæring. Dermed vil flere av 20- og 21-åringene, både blant innvandrerelever og majoritetslever, ha fullført videregående opplæring, når vi kan se på situasjonen på senere tidspunkter enn våren 1997, enn det vi ser i figurene 2.1 og 2.2.
- *Forsinkelser blant innvandrerelever.* Et annet viktig moment er at mange av førstegenerasjons innvandrere er forsinket i sine opplæringsløp, og begynner i videregående opplæring på et senere alderstrinn enn majoritetsungdom (se kapittel 3.2.1). De hadde dermed små sjanser til å være med blant dem som fullførte i 1997 i en alder av 19 år. Når vi får data over personer som har vært forsinket i sine opplæringsløp og som har fylt 20/21 år *etter* 1997, og dermed hører med blant dem som har hatt rett til opplæring, vil trolig andelen som fullfører blant innvandrere ha blitt vesentlig høyere enn hva vi ser i figur 2.1.
- *Økt rekruttering av innvandrere etter 1994.* Et ytterligere moment er at i årene som har gått etter Reform 94, har andelen innvandrere som begynner i videregående opplæring økt mye (se kapittel 3.2.1). Vi forventer å finne betydelig mindre forskjeller i andel som har fullført videregående opplæring mellom førstegenerasjons innvandrere og majoritetsungdom som fylte for eksempel 20/21 år i 2000 (eller senere), når slike data vil foreligge fra SSB. Hovedgrunnen til det er økningen i andelen førstegenerasjons innvandrere med ikke-vestlig bakgrunn som er registrert i videregående opplæring (se kapittel 3.2.1).

Samtidig som momentene nevnt over er viktige, viser like fullt figur 2.1 tydelig at andelen førstegenerasjons innvandrere som hadde fullført videregående opplæring i 1997, var betydelig lavere sammenlignet med andelen blant majoritetsungdom.

Av alle med majoritetsbakgrunn som var født 1978, hadde om lag 57 prosent fullført videregående opplæring ved 19 års alder (i 1997). Figur 2.1 viser at andelene blant førstegenerasjons innvandrere dette året var betydelig lavere. Andelen 19 åringer med fullført videregående opplæring blant førstegenerasjons innvandrere med ikke-vestlig bakgrunn var bare om lag 20 prosent. Ser vi på 19-åringer med vestlig bakgrunn er andelen enda lavere – kun drøye 11 prosent av førstegenerasjons 19-åringer med vestlig bakgrunn registrert bosatt i Norge, hadde fullført videregående opplæring.

Figur 2.2 Andel av årskull som hadde fullført treårig videregående opplæring våren 97 eller tidligere. Andre generasjons innvandrere med vestlig og ikke-vestlig bakgrunn og ungdom med majoritetsbakgrunn. (N=se vedlegg 1).

Både 20- og 21-åringene har høyere andeler med fullført videregående opplæring enn 19-åringene. Dette er naturlig ettersom disse har hatt lengre tid på seg. Andelen med fullført videregående opplæring vil øke med stigende alder. Imidlertid er det liten endring i de relative forskjellene mellom gruppene i figur 2.1. Avstanden mellom majoritetsbefolkningen og innvandrergруппene er omtrent de samme enten en ser på 19-åringer, 20-åringer eller 21-åringer. Faktisk er det noe større avstand blant 20- og 21-åringene enn blant 19-åringene. Disse tallene tyder isolert sett ikke på at førstegenerasjons innvandrene “tar igjen” majoritets-

ungdommene etter noen år, men som nevnt foran, kan dette være et resultat av situasjonen før Reform 94, mye tyder på en endring i situasjonen etter dette (se kapittel 3, spesielt 3.7.2).

Ser vi på situasjonen for andregenerasjons innvandrere, presentert i figur 2.2, ser vi at disse gruppene har langt høyere andeler med fullført videregående opplæring enn førstegenerasjons innvandrere, men fortsatt lavere enn majoritetsungdom. Ungdom med ikke-vestlig bakgrunn har lavere andeler med fullført videregående opplæring enn majoritetsungdom, mens forskjellene mellom ungdom med vestlig bakgrunn og majoritetsbakgrunn er små.

Det er særlig blant ungdom med vestlig innvandrerbakgrunn vi finner meget store forskjeller mellom første- og andregenerasjons innvandrere. Mens førstegenerasjons vestlige innvandrere fra 1976-kullet hadde den laveste andelen (14 prosent som 21 åringer) med fullført videregående opplæring av alle gruppene, har derimot ungdom med andregenerasjons vestlig bakgrunn tilnærmet lik andel med fullført videregående opplæring som ungdom med majoritetsbakgrunn. Som 21-åringer hadde 75 prosent av 1976-kullet med vestlig andregenerasjons bakgrunn fullført videregående opplæring, mot 71 prosent av alle uten innvandrerbakgrunn.

Av alle 19-årige andregenerasjons innvandrere med ikke-vestlig bakgrunn, hadde 44 prosent fullført videregående opplæring våren 1997. Ved 21 års alder hadde andelene steget til 49 prosent med fullført videregående opplæring. Dette er imidlertid fremdeles en lavere andel enn for majoritetsgruppen, noe som kan indikere problemer med å gjennomføre videregående opplæring også blant andregenerasjons innvandrere med ikke-vestlig bakgrunn. Spørsmålet om gjennomføring, kommer vi tilbake til i kapittel 3.

2.5.1 Diskusjon

Selv om det er viktig å nyansere resultatene presentert i figurene 2.1 og 2.2, slik vi har gjort foran, viser figurene at andelen førstegenerasjons innvandrere som fullfører videregående opplæring er svært lav og betydelig lavere enn andelen blant ungdom med majoritetsbakgrunn. Jmført med analysemodellen i kapittel 1, tyder dette på at frafallet i utdanningssystemet skjer på et tidlig trinn i opplæringsløpet. Det vil si enten i løpet av grunnskolen, i overgangen fra grunnskole til videregående opplæring eller i løpet av videregående opplæring. Dette er tema for neste kapittel. Før vi kommer dit, vil vi likevel oppsummere noen momenter fra gjennomgangen foran, som kan være viktige delforklaringer på funnene fra figur 2.1 og 2.2, samt peke på andre mulige årsaksforklaringer.

Noe av årsaken til lavere andel med registrert fullført videregående opplæring kan ligge i at det blant førstegenerasjons innvandrere i alderen 19 - 21 år (figur 2.1), kan være en del som har fullført videregående opplæring i utlandet, en utdanning som ikke inngår i denne statistikken. Spesielt blant personer med vestlig innvandrerbakgrunn var det en meget stor forskjell mellom første- og andregenerasjons innvandrere. Når vi samtidig har sett at 19-årige vestlige

førstegenerasjons innvandrere ofte har svært kort botid i landet, mens de av dem som har fullført videregående har lang botid i landet, er det mye som tyder på at det nettopp blant vestlige førstegenerasjons innvandrere med kort botid er mange som reiser til hjemlandet og tar eller fullfører videregående opplæring der. Dermed blir de ikke registrert i den norske statistikken. Denne forklaringen forsterkes av at andregenerasjons innvandrere med bakgrunn fra vestlige land ikke skiller seg fra majoritetsgruppen i andeler med fullført videregående opplæring.

Botiden synes altså å ha stor betydning. Dataene tyder på at økende botid blant førstegenerasjons innvandrere øker tendensen til å ha fullført videregående opplæring. En grunn til det er at sannsynligheten for å ha fullført grunnskolen, trolig øker med økende botid i Norge. Av dem som har flyttet til landet i grunnskolealder, kan mange ha avbrutt grunnskoleutdanning bak seg.

Det er rimelig å anta at en vesentlig årsak er knyttet til beherskelse av det norske språket. Også tidligere forskning – av unge som gikk ut av grunnskolen i 1989, flere år før de ungdommene vi har sett på – har vist at det var lavere andel av ikke-vestlig innvandrerungdom som begynte i videregående opplæring, samt at en større andel mislyktes i å fullføre den videregående opplæringen de hadde startet på (Raaum og Hamre 1996). En del ungdom med innvandrerbakgrunn er tospråklige og snakker både norsk og hjemlandets språk. Å beherske flere språk er utvilsomt en fordel i mange sammenhenger. Imidlertid kan tospråkligheten slå negativt ut dersom undervisningen ikke er tilpasset innvandrerungdommenes bakgrunn eller behov. Dersom verken norskundervisningen er tilpasset ungdom med svake norskkunnskaper eller det gis undervisning i ungdommenes andrespråk, kan situasjonen bli at tospråklig ungdom verken utvikler ferdigheter og beherskelse av norsk eller sitt andre språk. Da blir det vanskelig å følge med på skolen. Utdanning er område der språklig kommunikasjon står helt sentralt. Det gjelder både språkundervisningen, men også i de andre fagene. I hvilken grad ferdighetsnivået målt i karakterer får betydning for gjennomføringen av videregående opplæring, skal vi se nærmere på i kapittel 3.7.2. Betydningen av hvilket språk som snakkes hjemme, omtales i kapittel 4.

En annen innfallsvinkel er å se resultatene i sammenheng med analysemodellen fra kapittel 1, og teorier på ulikhet i utdanningsvalg som der ble nevnt. I lys av tidligere studier, kan forskjeller i utdanningsnivå blant ungdom med innvandrerbakgrunn og majoritetsbakgrunn muligens skyldes verdi- eller kulturforskjeller mellom gruppene. Det vil i såfall innebære at forskjellene ikke primært skyldes språklige hindringer, men også ikke-språklige forhold. Dersom forskjellene mellom innvandrerungdom og majoritetsungdom først og fremst skyldes verdi- eller kulturforskjeller, skulle man anta at dette kom til syne ved at innvandrerungdom hadde lavere utdanningsaspirasjoner enn majoritetsungdom. Tidligere forskning på utdanningsønsker blant Oslo-ungdom tyder imidlertid ikke på at dette er tilfelle (Bakken og Sletten 2000). Dette temaet omtales nærmere i kapittel 4, der vi ser på resultater fra flere undersøkelser om innvandrerungdoms

utdanningsaspirasjoner, og spesielt en undersøkelse av ungdom i videregående opplæring i 1997.

2.6 Oppsummering

Analysene i dette kapitlet gir en beskrivelse av hvordan innvandrerbefolkningen som fullførte videregående opplæring våren 1997, er sammensatt i forhold til antall, landbakgrunn og demografiske kjennetegn. Vi har sett at omlag 80 prosent av innvandrergruppen fra 97-kullet har bakgrunn fra ikke-vestlige land, mens de resterende 20 prosent har vestlig opprinnelsesland. En stor overvekt er førstegenerasjons innvandrere, mens personer født i Norge av utenlandskfødte foreldre (andregenerasjon) utgjør kun et mindretall, 16 prosent. Undersøkelsene av demografiske kjennetegn avdekker stor aldersspredning. I underkant av halve gruppen er mellom 18 og 20 år, mens en relativt høy andel er godt voksne, over 30 år. Gjennomsnittlig botid for hele gruppen førstegenerasjons innvandrere som fullførte videregående opplæring våren 1997 var 8,7 år. Innvandrere med vestlig landbakgrunn som fullførte videregående opplæring våren 1997, hadde gjennomsnittlig noe lengre botid i Norge enn de med ikke-vestlig landbakgrunn; 12 år mot 8 år.

Ser vi på andelene av alle 19, 20 og 21 åringer i befolkningen som hadde fullført videregående opplæring i 1997, finner vi relativt dramatiske forskjeller mellom ungdom med innvandrerbakgrunn og majoritetsungdom. Tallene styrker vår antakelse om at de som har fullført videregående opplæring våren 1997, utgjør en selektert gruppe i forhold til innvandrerbefolkningen som helhet. Vi antar at denne gruppen kjennetegnes ved sterk utdanningsmotivasjon, noe som også kan ha betydning for videre utdanningsvalg. Forskjellene i andeler med fullført videregående opplæring etter innvandrerbakgrunn må tas med i betraktningen ved tolkning av den videre analysen. I kapittel 5 og 6 undersøker vi nærmere hvilke utdanningsvalg denne gruppen gjør året etter fullført videregående opplæring. Før vi kommer dit, vil vi i det neste kapitlet gå nærmere inn på betydning av innvandrerbakgrunn ved rekruttering til, valg av studieretninger og progresjon i videregående opplæring.

3 Rekruttering til og gjennomføring av videregående opplæring

3.1 Innledning

Vi har i kapittel 2 sett at andelen av et kull 19-, 20- eller 21-åringer som har fullført videregående opplæring, er svært mye lavere blant personer med innvandrerbakgrunn, spesielt blant førstegenerasjons innvandrere, enn blant ungdommer fra majoritetsgruppen. I dette kapitlet skal vi se nærmere på *veien gjennom* videregående opplæring.

Antallet som begynner i høyere utdanning er avhengig av hvor mange som fullfører videregående opplæring, og spesielt hvor mange av disse som får studiekompetanse. I dette kapitlet ser vi på rekrutteringen til videregående opplæring blant ungdom med innvandrerbakgrunn sammenliknet med majoritetsgruppen, hva slag type studieretning elevene velger og hvordan gjennomføringen er. Vi se på rekrutteringen til videregående opplæring skoleåret 1994-95, det vil si det skoleåret 19-åringer som fullførte videregående opplæring våren 1997, hadde påbegynt sin videregående opplæring. Videre skal vi i dette kapitlet se nærmere på hvordan kullet som fullførte videregående opplæring våren 1997, er sammensatt. Det er kullet som fullførte videregående opplæring 1997 vi skal følge videre i kapittel 5, der vi ser på overgangen til høyere utdanning. Hovedtemaet for alle spørsmålene er forskjeller eller eventuelle likheter mellom elever med innvandrerbakgrunn og majoritetselever.

3.2 Rekruttering og valg av studieretning ved start i videregående opplæring. Elever med innvandrerbakgrunn og majoritetselever

3.2.1 Andeler som starter i videregående opplæring

Rekrutteringen av innvandrere til videregående opplæring økte etter innføringen av Reform 94, jf. Lødding (1999). Data fra SSB viser imidlertid at førstegenerasjons innvandrere i alderen 16-18 fortsatt er svakere representert i videregående opplæring enn majoritetsungdom. Av alle 16-18 åringer i 1997 var 92 prosent i videregående opplæring, mot 84 prosent av andregenerasjons innvandrere i alderen 16-18 år, og 68 prosent av førstegenerasjons innvandrere. Tilsvarende andeler av 16-18-åringer i 1994 var henholdsvis 89, 79 og 60 prosent (SSB 2000).

Selv om andelen i videregående opplæring er langt lavere for førstegenerasjons innvandrere enn for andre, er økningen fra 1994 til 1997 (fra 60 til 68 prosent) størst nettopp blant førstegenerasjons innvandrere.

Tallene referert over viser ikke forskjeller mellom ungdom med vestlig eller ikke-vestlig bakgrunn, eller forskjeller mellom 16-åringer og for eksempel 18-åringer. For å få fram et mer detaljert bilde, har vi sett på data som NIFU har mottatt fra SSB om befolkningens utdanningsaktivitet i to perioder, henholdsvis i perioden 1994-95 og 1996-97 (vi viser til kapittel 1.3 om datakilder). Resultatene er presentert i tabell 3.1 som viser tall for 16-åringer på to ulike tidspunkter, og tabell 3.2 som viser tall for 18-åringer på de samme to tidspunktene.

I kapittel 2.5 har vi sett at det var en svært lav andel av innvandrerne som hadde fullført videregående opplæring i en alder av 19 år i 1997, og tabell 3.1 viser at dette til dels kommer av at det var en lavere andel av dem enn av majoritetsungdom som startet i videregående opplæring i en alder av 16 år høsten 1994.⁷

Tabell 3.1 viser at andelen av 16-åringer med innvandrerbakgrunn som begynner i videregående opplæring, har økt svært mye fra 1994 til 1997. Videre viser tabell 3.1 at denne økningen bare gjelder 16-åringer med ikke-vestlig bakgrunn, og spesielt førstegenerasjons innvandrere med ikke-vestlig bakgrunn.

De 16-årige elevene i 1997 som siste kolonne i tabell 3.1 omfatter, har (per vinteren 2001) enten relativt nylig avsluttet – eller ennå ikke avsluttet – videregående opplæring. Det betyr det vil ta noe tid før vi kan se i hvilken grad økningen i rekrutteringen til videregående opplæring blant innvandrere med ikke-vestlig bakgrunn, også vil innebære en økning i antall innvandrere i høyere utdanning. Det er imidlertid sannsynlig at det vil finne sted en økning, tatt i betraktning økningen i andel som tar videregående opplæring.

Vi ser også at det ikke bare er 16-åringer med ikke-vestlig bakgrunn som har relativt lave andeler i norsk videregående opplæring, det gjelder også førstegenerasjons innvandrere med vestlig bakgrunn. Det er mulig at årsaken til den lave andelen er at det er vanlig blant førstegenerasjons innvandrere med bakgrunn fra vesteuropeiske land å reise til hjemlandet for å ta videregående

⁷ Vi må ta et lite forbehold angående tallene for 1994. Den lave andelen i videregående opplæring i 1994 blant ungdom med innvandrerbakgrunn som vises i tabell 3.1 og 3.2, *kan* være rundt 2-4 prosentpoeng for lav. Grunnen til at vi tar dette forbeholdet, er at det er et lite avvik mellom de tallene som er referert over fra SSB (2000), og tallgrunnlaget som tabell 3.1 og tabell 3.2 er basert på. Dette kan komme av at tallene er basert på ulikt tidspunkt for registrering (telling) av hvem som var bosatt i landet og/eller ulikt registreringstidspunkt for selve utdanningsaktiviteten. Våre tall stemmer imidlertid bra overens med SSBs publiserte tall når det gjelder hele befolkningen 16-18 år og personer uten innvandrerbakgrunn både i 1994 og 1997, og for både første- og andregenerasjons innvandrere i 1997.

opplæring, noe dataene om botid i Norge som ble drøftet i kapittel 2, også ga grunn til å anta (jf. avsnitt 2.2.2). En annen grunn til denne antakelsen er at andelen blant førstegenerasjons innvandrere med vestlig bakgrunn ikke økte fra 1994 til 1997, og at andelen er særlig lav blant 18-årige førstegenerasjons innvandrere med vestlig bakgrunn (jf. tabell 3.2).

Tabell 3.1 *Andel 16-åringer i 1994 og i 1997 som var registrert i videregående opplæring henholdsvis høsten 1994 og 1997. Prosentandel av 16-åringer uten innvandrerbakgrunn, eller med ikke-vestlig eller vestlig innvandrerbakgrunn.**

	Prosentandel av 16-åringer registrert i videregående opplæring høsten 1994	Prosentandel av 16-åringer registrert i videregående opplæring høsten 1997
Uten innvandrerbakgrunn (N=50859, 49842)	95,4	95,5
Ikke-vestlig bakgrunn		
Førstegenerasjon (N=1462, 1803)	52,7	62,2
Andregenerasjon (N=473, 662)	75,7	81,7
Med ikke-vestlig innv. bakgrunn i alt (N=1935, 2465)	58,3	67,5
Vestlig bakgrunn		
Førstegenerasjon (N=241, 278)	60,2	59,4
Andregenerasjon (N=88, 87)	89,8	90,8
Med vestlig innv. bakgrunn i alt (N=329, 365)	68,1	66,8

N= prosentueringsgrunnlaget, 16- åringer i hhv. 1994 og 1997.

*Kilde: Data om befolkningens utdanningsnivå og -aktivitet, i periodene 1.10.94-1.10.95 og 1.10.96-1.10.97 innhentet fra SSB til NIFU. For 1994: Innvandret i perioden 1.10.94-1.10.95 er fratrukket. For 1997: Utvandret eller døde i perioden 1.10.96 – 1.10.97 er fratrukket.

Mange starter i videregående opplæring senere enn ved 16-årsalder, og dette gjelder naturlig nok innvandrerungdom i høyere grad enn majoritetselvene, blant annet fordi det å flytte til Norge i skolealderen, ofte medfører at grunnskolen avsluttes på et senere alderstrinn enn 16 år. Andelen av førstegenerasjons innvandrere som gikk rett fra grunnskolen og over i videregående opplæring er nemlig langt høyere enn andelen av 16-åringer vist i tabell 3.1. Tall fra SSB (Østby 2001) viser for eksempel at andelen av førstegenerasjon innvandrere som gikk rett fra grunnskolen og over i videregående opplæring høsten 1994 var 89 prosent, mot 97 prosent av alle som gikk ut av grunnskolen dette året.

Det er altså en relativt høy andel med direkte overgang fra grunnskolen til videregående opplæring, problemet er imidlertid at det var en *lav andel av 16-åringene blant førstegenerasjons innvandrerne som var registrert med fullført grunnskole våren 1994, bare ca 48 prosent* i følge våre tall (se vedlegg 2).

Av førstegenerasjons innvandrere som fylte 16 år i 1994 som var registrert med fullført grunnskole, var nær 92 prosent registret i videregående opplæring høsten 1994, en gruppe som imidlertid utgjør bare 44 prosent av alle de aktuelle 16-åringene. I tillegg kom en gruppe “utenfra” (ikke registrert med fullført grunnskole) direkte inn i videregående opplæring, en gruppe som utgjør vel 9 prosent av alle 16-årige førstegenerasjons innvandrere ifølge våre tall.

Andelene blir høyere om en går tre år fram i tid. Av 16-årige førstegenerasjons innvandrere i 1997 hadde 59 prosent fullført grunnskole (eller utdanning høyere enn grunnskole) våren 1997. Av dem som *hadde* fullført grunnskole våren 1997, var hele 93 prosent av 16-årige førstegenerasjons innvandrere registret i videregående opplæring høsten 1997. Disse utgjør 53 prosent av alle 16-åringer (førstegenerasjons innvandrere) i 1997. I tillegg kom ca 7 prosent av 16-åringene “utenfra” og inn i videregående opplæring høsten 1997.

Begge år var i tillegg en liten gruppe (0,6-1,8 prosent) av 16-åringene registrert i videregående opplæring på våren og fortsatt registrert i videregående opplæring på høsten.

Det at mange 16-årige innvandrerungdommer ikke hadde fullført grunnskolen, og dermed ikke kunne ha påbegynt videregående opplæring, er altså en viktig grunn til forskjellen mellom majoritetsungdom og innvandrerungdom i andelen 16-åringer som er registrert i videregående opplæring, som vi ser i tabell 3.1.

Ser vi separat på dem som var *18 år* i henholdsvis 1994 og 1997, får vi følgende tall (tabell 3.2):

Tabell 3.2 Andel 18-åringer i 1994 og i 1997 som var registrert i videregående opplæring* henholdsvis høsten 1994 og 1997. Prosentandel av 18-åringer uten innvandrerbakgrunn, eller med ikke-vestlig eller vestlig innvandrerbakgrunn.**

	Prosentandel av 18-åringer registrert i videregående opplæring høsten 1994	Prosentandel av 18-åringer registrert i videregående opplæring høsten 1997
Uten innvandrerbakgrunn (N=52793, 50594)	84,1	89,1
Ikke-vestlig bakgrunn		
Førstegenerasjon (N=1478,1901)	57,7	69,0
Andregenerasjon (N=354, 573)	68,4	80,3
Med ikke-vestlig innv. bakgrunn i alt (N=1832, 2471)	59,8	71,6
Vestlig bakgrunn		
Førstegenerasjon (N=378, 358)	41,9	50,8
Andregenerasjon (N=75, 66)	74,7	86,4
Med vestlig innv. bakgrunn i alt (N=453, 424)	47,2	55,0

N= prosentueringsgrunnlaget, 18-åringer i hhv. 1994 og 1997.

* Eller høyere utdanningsnivå. Ca 0,4 - 0,8 prosent var registrert i utdanning over videregående skoles nivå.

**Kilde: Som tabell 3.1.

De som var 18 år, kunne gå enten i første, andre eller tredje opplæringsår i videregående opplæring. Blant majoritetslevene var andelen av 18-åringene som var registrert i videregående opplæring høyere i 1997 enn i 1994, noe som er en følge av at Reform 94 medførte bedre progresjon i opplæringen, først og fremst på yrkesfagene (jf. Støren m.fl. 1998). De som var 18 år i 1994, hadde ikke rett til opplæring (med mindre de hadde avsluttet grunnskolen som 18-åring våren 1994), mens de som var 18 år i 1997 hadde slike rettigheter og hadde hatt det da de startet i videregående opplæring.

Samtidig er det både i 1994 og 1997 en lavere andel av 18-åringene enn av 16-åringene som er registrert i videregående opplæring, blant majoritetslevene. Det kommer av at noen avbryter – eventuelt midlertidig – opplæringen. Forholdet er *motsatt* for elever med *ikke-vestlig* bakgrunn. Blant dem er det flere av 18-åringene enn av 16-åringene, både i 1994 og 1997, som er registrert i videregående opplæring. Dette kommer ikke av mindre frafall blant innvandrerungdom, noe vi skal se senere. Tallene anskueliggjør derimot at mange av innvandrerungdommene er forsinket i opplæringsløpet, og altså ikke har startet i videregående opplæring før

ved 17- eller 18-årsalder. Grunnen til dette kan, som nevnt, blant annet være at det å flytte til Norge i skolealderen ofte medfører at grunnskolen avsluttes på et senere alderstrinn enn 16 år, og generelt – at mange innvandrere må bruke ekstra tid til norskopplæring for å kvalifisere seg til å kunne gjennomføre videregående opplæring.

Går vi ytterligere bak tallene i tabell 3.2, får vi enda tydeligere anskueliggjort dette: Av 18-åringer med majoritetsbakgrunn i 1997 var nær 84 prosent i gang med andre eller tredje opplæringsår i videregående opplæring, og bare vel 5 prosent i gang med første opplæringsår. Tilsvarende andeler for førstegenerasjons innvandrere fra ikke-vestlige land dette året var henholdsvis 50 prosent og 18 prosent. Tall for 18-åringer i 1994, det vil si ungdom som ikke hadde nyttiggjort seg Reform 94, viste enda større forskjeller.

Den spesielt lave andelen av 18-årige førstegenerasjons *vestlige* innvandrere som er registrert i videregående opplæring, kommer trolig av at mange av dem reiser til hjemlandet for å ta eller fullføre videregående opplæring.

3.2.2 Valg av type studieretning. Tospråklige elever og majoritetselever

Rekrutteringen til høyere utdanning skjer (i all hovedsak) gjennom oppnådd studiekompetanse fra videregående opplæring. Med innføringen av Reform 94 ble det opprettet ti yrkesfaglige studieretninger⁸ og tre studieretninger som gir generell studiekompetanse. Elever som starter i yrkesfaglige studieretninger, kan oppnå studiekompetanse ved å ta et allmennfaglig påbyggingsår innenfor studieretning for allmenne, økonomiske og administrative fag. Ved siden av sistnevnte studieretning, som er den største, gir studieretning for musikk, dans og drama samt studieretning for idrettsfag generell studiekompetanse. Disse tre studieretningene er slått sammen til kategorien “studiekompetanse” i tabeller i dette kapitlet. De øvrige studieretningene er slått sammen i kategorien “yrkeskompetanse”.

Fra evalueringen av Reform 94 har vi sett at det var en tendens til at tospråklige elever valgte allmennfag i noe større grad enn majoritetselevne. Grøgaard m.fl. (1999) viste i en undersøkelse av elever i 7 fylker som startet i videregående opplæring høsten 1995, at tospråklige hadde noe større tendens enn majoritetselevne til å velge allmennfag innenfor hvert prestasjonssjikt. Lødning (1997) fant en svak tendens til at tospråklige oftere valgte allmennfag enn majoritetselevne blant elever som begynte i grunnkurs høsten 1995. Lødning stilte også spørsmål ved om de relativt høye andeler tospråklige på allmennfag, helse- og sosialfag, formgivingsfag og mekaniske fag, delvis kunne skyldes at det fantes til retteltede kurstilbud innenfor nettopp disse studieretningene. Et spørsmål kan i så fall være om valg av studieretning blant en del av innvandrerelevne kan være styrt

⁸ To nye studieretninger, Salg og service og Media og kommunikasjon, er i tillegg innført fra og med høsten 2000.

av mulighetene på en noen annen måte enn blant majoritetslevnene. Dette har vi imidlertid ikke tilstrekkelig informasjon om.

Tabell 3.3 viser fordelingen på ulike typer studieretninger ved start i videregående opplæring i 1994, basert på data fra LINDA inntak⁹. I tabeller vi presenterer i dette kapitlet der vi baserer oss på materialet fra “LINDA inntak”, bruker vi betegnelsen “tospråklig” (se kapittel 1.3) og skiller ikke mellom første generasjons og andregenerasjons innvandrere. Grunnen til det er at informasjonen fra LINDA inntak om elever med innvandrerbakgrunn i hovedsak baseres på registrert morsmål. Andregenerasjons innvandrere utgjør for øvrig en liten del av alle elever med innvandrerbakgrunn (se kapittel 2). Vi skiller imidlertid mellom elever med vestlig bakgrunn og elever med ikke-vestlig bakgrunn. For definisjon av vestlig og ikke-vestlig, se kapittel 1.3.

Dataene om hvorvidt elevene er tospråklige¹⁰ i LINDA-materialet er noe mangelfulle, siden de avhenger av at det er registrert morsmålsopplysninger om elevene. Generelt er dataene mest mangelfulle når det gjelder morsmålsopplysninger for personer med vestlig bakgrunn. Disse elevene er underregistrert (Lødding 1998).

Tabell 3.3 viser fordelingen etter type grunnkurs blant elever som begynte i videregående opplæring høsten 1994 og som da var 16 år. Elever med uspesifisert studieretning er holdt utenom prosenteringen.

Tabell 3.3 *Elever som startet i videregående opplæring høsten 1994 og som var født i 1978, etter om de var grunnkurselever på yrkesfaglig eller studiekompetansegivende studieretning. Tospråklige elever og majoritetselever.* Prosent.*

	Ikke-vestlig bakgrunn	Vestlig bakgrunn	Majoritets- elever	I alt
Studiekompetanse	67,5	50,7	56,8	56,9
Yrkeskompetanse	32,5	49,3	43,2	43,2
N=100%	701	69	46334	47104

* Data fra LINDA inntak.

Vi ser i tabell 3.3 en klar tendens til at *tospråklige elever med ikke-vestlig bakgrunn langt oftere velger allmennfag* enn andre elever. Vi skal i neste avsnitt se om forskjeller mellom gutter og jenter har en betydning her.

⁹ Fylkenes registreringssystem for elever i videregående opplæring (se kapittel 1.2).

¹⁰ Identifiseringen av ”tospråklige” i LINDA-materialet er nærmere beskrevet i Lødding (1998).

3.2.3 Kjønnforskjeller i valg av type studieretning ved start i videregående opplæring. Tospråklige elever og elever med majoritetsbakgrunn

Det er i dag en høyere andel av kvinner enn av menn som begynner i høyere utdanning (Skjersli 2000), det er flere jenter enn gutter som velger allmennfag (Støren 2000a), og det er bedre progresjon i videregående opplæring blant jenter enn blant gutter (Støren m.fl. 1998). Her kan det imidlertid være forskjeller i mønsteret mellom innvandrere og ikke-innvandrere. Nedenfor gir vi et bilde av rekrutteringen til ulike typer videregående opplæring blant tospråklige gutter og jenter og elever fra majoritetsgruppen. Vi vil senere se på progresjonen i ulike typer videregående opplæring blant gutter og jenter, majoritets elever og tospråklige elever.

Tabell 3.4 *Jenter født i 1978 etter hva slag type studieretning de startet på høsten 1994. Tospråklige og majoritets elever. * Prosent*

	Ikke-vestlig bakgrunn	Vestlig bakgrunn	Majoritets-elever	I alt
Studiekompetanse	71,9	(52,0)	62,6	62,7
Yrkeskompetanse	28,1	(48,0)	37,4	37,3
N (= 100 prosent)	306	25	22551	22882

* Data fra LINDA inntak.

Tabell 3.5 *Gutter født i 1978 etter hva slag type studieretning de startet på høsten 1994. Tospråklige og majoritets elever. * Prosent*

	Ikke-vestlig bakgrunn	Vestlig bakgrunn	Majoritets-elever	I alt
Studiekompetanse	64,1	(50,0)	51,2	51,4
Yrkeskompetanse	35,9	(50,0)	48,8	48,6
N (= 100 prosent)	395	44	23783	24222

* Data fra LINDA inntak

Tospråklige elever med ikke-vestlig bakgrunn starter oftere i allmennfag enn majoritets elevene. Tabell 3.4 og 3.5 viser at dette gjelder blant gutter så vel som blant jenter. Samtidig er det en klar kjønnforskjell både blant de tospråklige og blant majoritets elevene: Det er vanligere blant jenter enn gutter å begynne i allmennfag. Kjønnforskjellen er imidlertid noe større blant majoritets elevene (vel 11 prosentpoeng forskjell) enn blant tospråklige med ikke-vestlig bakgrunn (nær 8 prosentpoeng forskjell).

Dessuten er forskjellen mellom majoritets elever og tospråklige med ikke-vestlig bakgrunn større blant guttene (13 prosentpoeng forskjell i andel som begynner i allmennfag) enn blant jentene (vel 9 prosentpoeng forskjell). Oppsummert kan en si at den viktigste forskjellen er at tospråklige gutter i større grad velger allmennfag enn gutter med majoritetsbakgrunn (tabell 3.4 og 3.5).

3.3 Elever som fullførte videregående opplæring våren 1997

Våren 1997 var det første året med uteksaminering av et kull som gjennomførte tre års videregående opplæring etter innføringen av Reform 94. Storparten av dem som fullførte videregående opplæring våren 1997, var "reformelever". Det vil si at de hadde fulgt opplæringsløp i studieretninger som ble innført sammen med innføringen av Reform 94.

Ikke alle avgangselever våren 1997 var reformelever. Mange hadde startet videregående opplæring før 1994, og flere var langt eldre enn 19 år da de fullførte. De som tar fagbrev etter læretid i bedrift, er dessuten normalt minst tjue år. Men også blant allmennfagelever som fullførte våren 1997, var mange elever eldre enn 19 år, og disse hadde startet i videregående opplæring før Reform 94. Blant disse var det blant annet elever som fullførte Handel og kontor etter "gammel ordning", en studieretning som ga generell studiekompetanse, og som ble fjernet ved innføringen av Reform 94¹¹. Disse er medregnet blant elever med studiekompetanse våren 1997, for eksempel i tabell 3.6.

Når det gjelder dem som fullførte med *yrkes*kompetanse våren 1997, er det viktig å være klar over at denne kompetansen kan oppnås på flere måter. Dette påvirker fordelingen av innvandrere versus ikke-innvandrere når det gjelder ulik type kompetanse (se avsnitt 3.3.2). For fag under lov om fagopplæring¹², det vil si de fleste av yrkesfagene, oppnås yrkeskompetanse etter avlagt fag- eller svenneprøve, som vanligvis følger etter to års læretid i bedrift. Imidlertid kan en også avlegge fag/svenneprøve som privatist, etter flere års praksis i arbeidslivet. I tillegg var det blant reformelevene noen som avla fag/svenneprøve etter å ha

¹¹ Denne studieretningen ble innlemmet i den nye studieretningen "allmenne, økonomiske og administrative fag", vanligvis kalt allmennfaglig studieretning. Fra og med høsten 2000 er for øvrig en ny økonomisk-administrativ studieretning innført, studieretning for salg og service; en studieretning som i hovedsak er rettet mot yrkeskompetanse.

¹² Lov om fagopplæring ble opphevet sommeren 1998 ved Stortingets vedtak om den nye opplæringsloven som avløste grunnskoleloven, lov om videregående opplæring og lov om fagopplæring i en felles lov. Lov om fagopplæring gjaldt imidlertid i den perioden vi ser på her.

fullført alternativt VKII (videregående kurs II) i skole. For øvrige yrkesfag, det vil si de som ikke er under lov om fagopplæring, oppnås yrkeskompetanse etter tre års skolegang.

3.3.1 Valg av studieretning blant alle som fullførte videregående opplæring våren 1997

Forskjellen i andel på allmennfag mellom innvandrerlever og majoritetslever er langt større når vi ser på dem som *fullfører* videregående opplæring, jf. tabell 3.6, enn når vi ser på fordelingen på starttidspunktet. Tabell 3.6 viser fordelingen av personer med innvandrerbakgrunn og personer med majoritetsbakgrunn etter om de fullførte en yrkesfaglig utdanning eller en av de studieretningene som gir generell studiekompetanse.

Av dem som hadde fullført videregående opplæring våren 1997, var det en langt høyere andel som gikk ut med studiekompetanse blant ungdom med ikke-vestlig innvandrerbakgrunn enn blant ungdom uten innvandrerbakgrunn, 68 mot 52 prosent.

Tabell 3.6 *Personer som fullførte videregående opplæring våren 1997, etter om de fullførte en yrkesfaglig opplæring eller en studieretning som gir generell studiekompetanse. Personer med innvandrerbakgrunn og personer med majoritetsbakgrunn. * Prosent.*

	Ikke-vestlig innvandrerba kgrunn	Vestlig innvandrer- bakgrunn	Majoritets- bakgrunn	I alt
Studiekompetanse	68,3	53,2	52,1	52,6
Yrkeskompetanse	31,7	46,8	47,9	47,4
N (=100%)	1882	453	65027	67362

* Data fra SSB

Undersøker vi andeler med studiekompetanse etter landbakgrunn, finner vi at ungdom med bakgrunn fra Øst-Europa har den høyeste andelen. Nærmere 80 prosent av dem som hadde fullført i denne gruppen, hadde valgt studieretning som gir studiekompetanse.

I tabell 3.4 og 3.5 så vi at det er kjønnsforskjeller i valg av studieretning ved start i videregående opplæring, og det er det naturlig nok også blant dem som har fullført. Blant jenter med ikke-vestlig innvandrerbakgrunn som fullførte videregående opplæring våren 1997, er andelen som ble uteksaminert fra en studieretning som gir studiekompetanse 75,8 prosent, mot 64,7 prosent blant jenter fra majoritetsgruppen. Gjennomgående for alle grupper, uansett landbakgrunn, er det en høyere andel med studiekompetanse blant jentene enn blant guttene.

De som fullførte videregående opplæring våren 1997, er en sammensatt gruppe med relativt stor aldersspredning, jf. kapittel 2. Den største aldersspredningen finner vi blant dem som fullførte en yrkesfaglig utdanning, spesielt de som fullførte med fagprøve. Det kommer vi tilbake til i avsnitt 3.3.2.

Oversikten i tabell 3.6 over dem som fullførte videregående opplæring våren 1997, viser altså at mens det var en nesten lik fordeling mellom yrkesfag og allmennfag blant personer uten innvandrerbakgrunn, var det bare knapt en tredel av avgangselevene med ikke-vestlig innvandrerbakgrunn som hadde fullført med yrkeskompetanse.

Denne forskjellen har bare delvis sin bakgrunn i at en høyere andel av innvandrerelevne enn av de øvrige elevene i utgangspunktet (på grunnkurs) hadde valgt en studieretning som fører mot generell studiekompetanse. Forskjellen henger blant annet sammen med stor forskjell mellom elever med innvandrerbakgrunn og elever med majoritetsbakgrunn i andelen som avlegger fagprøve, se neste avsnitt.

3.3.2 Yrkeskompetanse våren 1997 – et sideblikk på fagprøver

I dette avsnittet skal vi se nærmere på i hvilken grad den lave andelen av innvandrere som fullførte med yrkeskompetanse blant dem som avsluttet videregående opplæring 1997, har sammenheng med forskjeller mellom innvandrere og andre i andel som avlegger *fagprøve*.

Av dem som fullførte yrkesfaglig videregående opplæring våren 1997, hadde 19567 personer, det vil si 61 prosent av alle med yrkeskompetanse, avlagt fagprøve. Svært mange av disse, ca. 57 prosent av alle med fagprøve, hadde avlagt fagprøve som privatist (tidligere “§20 kandidat”, nå “praksiskandidat”). De fleste av de øvrige hadde avlagt fagprøve innenfor lærlingordningen som fantes før Reform 94. I tillegg hadde noen avlagt fagprøve som elever innenfor Reform 94, det vil si etter gjennomført VKII-kurs (videregående kurs II) som alternativ til lære plass, oftest fordi lære plass ikke kunne skaffes¹³. Reformlærlingene, det vil si de som startet i videregående opplæring høsten 1994 og som fulgte normalløpet og startet sin læretid høsten 1996, var tidligst ferdige våren 1998. De som avla fagprøve i 1997, var relativt gamle, trolig fordi en så stor andel av dem avla fagprøve som privatist. Lærlingene før Reform 94 var også eldre enn reformlærlingene. En grunn til den store forskjellen mellom ikke-vestlige innvandrere og andre i andelen som fullførte med yrkeskompetanse, er at *det var få innvandrere blant dem som hadde avlagt fagprøve*. Ytterligere analyser av dette materialet viser: Mens personer med ikke-vestlig innvandrerbakgrunn utgjorde 2,8 prosent av alle som fullførte videregående opplæring våren 1997, og 3,6 prosent av dem som fullførte med studiekompetanse, utgjorde

¹³ Det sistnevnte var en ny rettighet innenfor Reform 94, der søkere som ikke fikk lære plass skulle gis mulighet til å få tatt fagprøve etter opplæring i skole.

de bare 1,1 prosent av dem som våren 1997 tok fagprøve etter den lærlingordningen som gjaldt før Reform 94 (“gammel ordning”) eller som privatist.

De som tok fagprøve som privatist eller etter “gammel ordning”, er også gjennomgående en god del eldre enn de øvrige som fullførte videregående opplæring våren 1997. Mange av dem har altså brukt lang tid på å få full yrkeskompetanse, og har påbegynt sin videregående opplæring lenge før 1994. Bare 6 prosent var 20 år eller yngre, mot 54 prosent blant alle som fullførte videregående opplæring denne våren og hele 79 prosent av dem som fullførte med studiekompetanse. Ca. 68 prosent av dem som tok fagprøve som privatist eller etter “gammel ordning”, var 25 år eller eldre, mot bare 13 prosent av dem som fullførte med studiekompetanse.

Den formen for videregående opplæring/dokumentasjon på kompetanse som fagprøve som privatist innebærer, kommer personer med lang arbeidserfaring til gode. Vi ser at de utgjør en betydelig andel av dem som fullførte videregående opplæring våren 1997, samtidig som det er relativt få personer med innvandrerbakgrunn blant disse. I tillegg var det få innvandrere blant lærlingene innenfor “gammel ordning”.

Når de som hadde avlagt fagprøve våren 1997 i så stor grad bestod av “eldre” personer fra majoritetsgruppen, kan det være av interesse å se på fordelingen av avgangselever når de som har avlagt fagprøve, ikke medregnes. Tabell 3.7 viser fordelingen av avgangselever våren 1997 som er registrert i LINDA-materialet etter hvorvidt de var avgangselever fra allmennfag eller fra yrkesfag – *når lærlinger ikke er medregnet*. Dette gir totalt sett en for lav andel på yrkesfag, men vi skal senere se på fordelingen når første års lærlinger er medregnet. Tabell 3.7 skiller mellom tospråklige elever og majoritets elever.

De fleste lærlingene som er registrert i LINDA-materialet per 1997, var første års lærlinger, og dermed ikke avgangselever. Det er imidlertid interessant å se at når lærlinger ikke medregnes, er det er liten forskjell mellom tospråklige og andre i andelen som var avgangselev fra yrkesfag (jf tabell 3.7). Faktisk var andelen av avgangselevene som fikk yrkeskompetanse, lavest blant majoritets elevene. Både blant majoritets elever og elever med ikke-vestlig bakgrunn, var bare om lag en av fire avgangselever yrkesfagelev. De øvrige avgangselevene gikk ut fra studieretninger/

kurs som ga studiekompetanse. Resultatene i tabell 3.7 viser at forskjellen mellom majoritets ungdom og ungdom med innvandrerbakgrunn i tabell 3.6 i andel på yrkesfag, i hovedsak dreier seg om ulik andel som har fått avlagt fagprøve.

Tabell 3.7 *Avgangselever fra videregående opplæring våren 1997 etter om de var avgangselever fra yrkesfaglig eller studiekompetanse-givende studieretning. Tospråklige elever og majoritets elever. Lærlinger ikke medregnet * Prosent.*

	Ikke-vestlig bakgrunn	Vestlig bakgrunn	Majoritets- elever	I alt
Studiekompetanse	73,4	68,8	75,7	75,6
Yrkeskompetanse	26,6	31,3	24,3	24,4
N=100%	880	64	41537	42481

* Data fra LINDA inntak.

I tillegg til at lærlinger er trukket ut, er avgangselever med “annen utdanning”, det vil si uspesifisert om studieretning/kurs (ca 8 prosent av alle avgangselevne i LINDA-materialet), holdt utenom prosentueringen i tabell 3.7. Den viktigste forskjellen i tallgrunnlaget mellom tabell 3.7 og 3.6, er imidlertid at elever som gikk opp til fagprøve som privatist, ikke er med blant avgangselevne i LINDA-materialet. Siden innvandrere er sparsomt representert blant dem som gikk opp til fagprøve som privatist og blant lærlinger etter gammel ordning, får dette store følger for fordelingen av yrkeskompetanse versus studiekompetanse i tabell 3.7 sett i forhold til tabell 3.6.

3.4 19-årige avgangselever 1997

For å se nærmere på i hvilken grad ungdom med innvandrerbakgrunn er mer orientert mot studiekompetanse enn ungdom uten innvandrerbakgrunn, er det av spesiell interesse å sammenlikne grupper der alle er like gamle.

Tabell 3.8, basert på LINDA-materialet, tilsvarer tabell 3.7, men i tabell 3.8 ser vi bare på 19-årige avgangselever våren 1997. Lærlinger er trukket ut, som i tabell 3.7. Det er for øvrig høyst uvanlig at noen har avlagt fag/svenneprøve etter to års læretid i bedrift før en er 20 år, dermed har det å trekke ut dem som har avlagt fagprøve, mindre betydning for 19-åringene.

Tabell 3.8 9-årige avgangselever fra videregående opplæring våren 1997 etter om de var avgangselever fra yrkesfaglig eller studiekompetansegivende studieretning. Læringer ikke medregnet. Tospråklige elever og majoritets elever. * Prosent.

	Ikke-vestlig bakgrunn	Vestlig bakgrunn	Majoritets-elever	I alt
Studiekompetanse	83,5	72,2	80,4	80,5
Yrkeskompetanse	16,5	27,8	19,6	19,5
N=100%	364	36	30515	30915

* Data fra LINDA inntak.

De som er avgangselever i en alder av 19 år, har hatt optimal progresjon i det videregående opplæringsløpet. Det er vanligere blant allmennfagelever enn yrkesfagelever å ha optimal progresjon (se avsnitt 3.6, jf. også Støren m.fl. 1998), og dermed vil andelen på allmennfag blant 19-årige avgangselever være større enn blant alle avgangselever, og større enn andelen som begynner i grunnkurs allmennfag. I tillegg kommer at en del elever har valgt allmennfaglig påbygging etter to år i yrkesfag.

Vi ser at blant 19-åringene er det en noe lavere andel av avgangselever med ikke-vestlig bakgrunn som er avgangselev i yrkesfag enn av elevene uten innvandrerbakgrunn, 16,5 mot 19,5 prosent. Hvis vi bruker SSB-materialet og bare ser på 19-åringer som fullførte videregående opplæring våren 1997, får vi om lag de samme andelen, 15,4 mot 19,2 prosent. Det er riktignok et stort avvik mellom resultatene når det gjelder personer med *vestlig* bakgrunn, der andelen for yrkesfag i SSB-materialet bare er 12 prosent. Grunnen til avviket er trolig at LINDA-materialet bare dekker en liten del av gruppen med vestlig bakgrunn, noe som gjør at resultatene for elever registrert med tospråklig vestlig bakgrunn i LINDA-materialet, neppe er representative for alle elever med vestlig innvandrerbakgrunn.

Konklusjonen er at 19-årige avgangselever med tospråklig ikke-vestlig bakgrunn i bare noe større grad enn 19-åringer fra majoritetsgruppen er orientert mot studiekompetanse, når læringer som ennå ikke har avlagt fagprøve, ikke er medregnet.

3.5 Fordeling på yrkesfag og allmennfag blant dem som er “i rute”

For å se nærmere på elevfordelingen på allmennfag versus yrkesfag vil vi også se på fordelingen når første års læringer er inkludert. Da vi så på avgangselevne i tabell 3.7 og 3.8, var læringer holdt utenfor. I tabellen 3.9 - 3.11 har vi inkludert dem som var læringer i skoleåret 1996-97, det vil si første år av påbegynt læretid, selv

om disse ikke var avgangselever og ikke skulle fullføre før tidligst våren 1998. Sammen med avgangselevene er disse elevene “i rute” etter tre opplæringsår. Når vi bruker uttrykket “i rute”, er det fordi lærlinger som var i sitt første år i lære er medregnet, samt at et noe usikkert antall elever som strøk blant avgangselevene i LINDA-materialet, er medregnet.

Tabell 3.9 Avgangselever fra videregående opplæring våren 1997 og lærlinger skoleåret 1996-97, etter om de var elever på yrkesfaglig eller studiekompetansegivende studieretning. Tospråklige elever og majoritets elever. * Prosent.

	Ikke-vestlig bakgrunn	Vestlig bakgrunn	Majoritets- elever	I alt
Studiekompetanse	64,2	57,9	62,7	62,7
Yrkeskompetanse	35,8	42,1	37,3	37,3
N=100%	1006	76	50517	51599

* Data fra LINDA inntak.

Tabell 3.9 indikerer at også når lærlinger er medregnet, er det knapt noen forskjell mellom majoritets elever og tospråklige elever med ikke-vestlig bakgrunn i fordelingen av hvor mange som får yrkesfaglig kompetanse og allmennfaglig kompetanse. Dette bildet må imidlertid modifiseres:

- i) Personer som tar fag/svenneprøve som *privatist* (“praksiskandidater”), er ikke medregnet i LINDA-materialet, som tabell 3.9 er basert på. Vi viser til omtalen i avsnitt 3.3.2, der det framgår at denne ordningen i liten grad har omfattet innvandrere.
- ii) Tospråklige elever med ikke-vestlig bakgrunn er eldre enn majoritets elevene, og yrkesfagelever/lærlinger er eldst, både blant tospråklige og majoritets elever. I tabell 3.9 er det ikke tatt hensyn til ulik fordeling etter alder.

De “eldre” yrkesfagelevne veier forholdsvis mer innenfor gruppen av elever/lærlinger med ikke-vestlig bakgrunn enn blant majoritets elevene¹⁴. Når vi deler elevene som inngår i tabell 3.9 i ulike aldersgrupper, finner vi at det er en klart lavere andel mot yrkesfaglig kompetanse av de tospråklige med ikke-vestlig bakgrunn *både* blant dem som er 19 år (i 1997) og blant dem som er 20 år eller eldre, jf. tabell 3.10 og 3.11.

Av tabellene 3.10 og 3.11 ser vi også at forskjellen var størst blant de yngste avgangselevne/lærlingene. Blant dem som var 19 år og avgangselever eller

¹⁴ Av tospråklige avgangselever/lærlinger med ikke-vestlig bakgrunn på yrkesfag, var 75 prosent 20 år eller mer, mot 37 prosent av majoritets elevene. Av tospråklige avgangselever med ikke-vestlig bakgrunn på allmennfag, var 51 prosent 20 år eller mer, mot 20 prosent av majoritets elevene.

lærlinger våren 1997, var 32 prosent av majoritetslevene i yrkesfag, mot 22 prosent av dem med ikke-vestlig bakgrunn. Tilsvarende forskjeller blant dem som var eldre, var 52,5 mot ca. 45 prosent (tabell 3.11).

Tabell 3.10 19-årige avgangselever fra videregående opplæring våren 1997 og lærlinger skoleåret 1996-97, etter om de var elever på yrkesfaglig eller studiekompetansegivende studieretning. Tospråklige elever og majoritets elever. * Prosent.

	Ikke-vestlig bakgrunn	Vestlig bakgrunn	Majoritets- elever	I alt
Studiekompetanse	77,6	65,0	67,8	67,9
Yrkeskompetanse	22,4	35,0	32,2	32,1
N=100%	392	40	36188	36620

* Data fra LINDA inntak.

Tabell 3.11 Avgangselever fra videregående opplæring våren 1997 og lærlinger skoleåret 1996-97 som var 20 år eller mer i 1997, etter om de var elever på yrkesfaglig eller studiekompetansegivende studieretning. Tospråklige elever og majoritets elever. * Prosent.

	Ikke-vestlig bakgrunn	Vestlig bakgrunn	Majoritets- elever	I alt
Studiekompetanse	54,8	47,1	47,5	47,8
Yrkeskompetanse	45,2	52,9	52,5	52,2
N=100%	598	34	13425	14057

* Data fra LINDA inntak.

Blant 19-årige avgangselever/lærlinger var det en forskjell på 10 prosentpoeng mellom tospråklige med ikke-vestlig bakgrunn og majoritetslevene i andelen på allmennfag. Dette skyldes hovedsakelig at det var forskjeller mellom ikke-vestlige innvandrere og andre i valg av studieretning *ved starten* av videregående opplæring. Forskjellen er om lag den samme som vi fant for 16-åringene som startet i videregående (jf. tabell 3.3).

3.6 Progresjonen i videregående opplæring blant reformelevene

Tabell 3.12 gir et bilde av progresjonen fram til og med tredje opplæringsår blant personer født i 1978 (19 år i 1997) som startet i videregående opplæring høsten 1994, det vil si det første reformkullet etter innføringen av Reform 94. Som et mål

på progresjonen har vi *valgt andelen som var i rute etter tre opplæringsår, det vil si våren 1997*, blant dem som startet i videregående opplæring høsten 1994 som 16-åring. Disse har altså hatt optimal progresjon i videregående opplæring. Når vi bruker uttrykket “i rute” er det, som nevnt, fordi lærlinger som var i sitt første år i lære er medregnet, samt et noe usikkert antall blant avgangselevne som strøk.

Vi ser en betydelig forskjell i progresjon mellom tospråklige elever med ikke-vestlig bakgrunn og majoritets elever, både blant dem som hadde startet i yrkesfag og blant dem som hadde startet i allmennfag. Forskjellen målt i prosentpoeng når det gjelder andelen som er “i rute”, er om lag 22 prosentpoeng både på allmennfag og yrkesfag, men den relative forskjellen er noe større på yrkesfag. Også tospråklige elever med vestlig bakgrunn har relativt svak progresjon. Vi minner om at datamaterialet for tospråklige elever med vestlig bakgrunn er usikkert, siden morsmål mer sjeldent er registrert for denne elevgruppen. For øvrig illustrerer tabell 3.12 at yrkesfagelever har svakere progresjon enn allmennfagelever, og at dette gjelder både tospråklige elever og majoritets elever. Det er mange forhold som ligger bak den ulike progresjonen, for eksempel spiller karakterer en rolle, noe vi kommer tilbake til. Kjønnforskjeller kan også ha betydning, noe som omtales nærmere nedenfor.

Tabell 3.12 *Prosentandel som har optimal progresjon i løpet av tre år i videregående opplæring (i rute våren 1997) blant elever født i 1978, som begynte i videregående opplæring høsten 1994. Tospråklige elever og majoritets elever* (N, prosentueringsgrunnlaget, i parentes.)*

	Ikke-vestlig bakgrunn	Vestlig bakgrunn	Majoritets elever
Startet i allmennfag	64,3 (N=473)	71,4 (N=35)	86,5 (N=26303)
Startet i yrkesfag	40,8 (N=228)	44,1 (N=34)	62,4 (N=20031)
Alle	56,6 (N=701)	58,0 (N=69)	76,1 (N=46334)

* Data fra LINDA inntak.

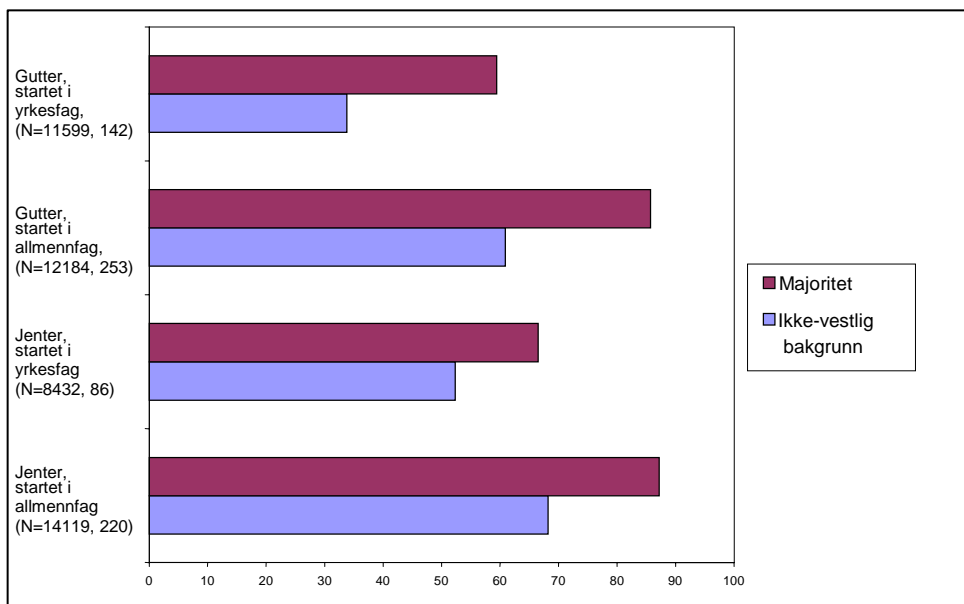
3.6.1 Kjønnforskjeller i progresjonen i videregående opplæring

I figur 3.1 presenteres kjønnforskjeller i progresjonen i videregående opplæring. Figuren viser at det er større kjønnforskjell med hensyn til andelen som har optimal progresjon blant dem som startet på yrkesfag, enn blant dem som startet

på allmennfag. Dette gjelder både tospråklige med ikke-vestlig bakgrunn og majoritetslever.¹⁵

Når jenter som hadde startet i yrkesfag, hadde bedre progresjon enn gutter på yrkesfag, kommer dette hovedsakelig av at jenter oftere enn gutter velger skolebaserte løp som medfører bedre progresjon, mens gutter oftere velger fag under lov om fagopplæring, der normalløpet er læretid i bedrift. Det er altså til dels strukturelle årsaker til denne kjønnsforskjellen. Problemer med å få læreplass (høsten 1996) har medført dårligere progresjon, og trolig spesielt blant gutter med ikke-vestlig bakgrunn på yrkesfag (se Lødding 1998, Støren m. fl. 1998).

Figur 3.1 Prosentandel som har optimal progresjon i løpet av tre år i videregående opplæring (i rute våren 1997) blant jenter og gutter født i 1978, som begynte i videregående opplæring høsten 1994. Elever med ikke-vestlig bakgrunn og elever fra majoritetsgruppen.

Både gutter og jenter med ikke-vestlig bakgrunn som hadde startet på allmennfag, har svakere progresjon enn andre elever på allmennfag, og blant tospråklige allmennfagelever med ikke-vestlig bakgrunn er det også en klart lavere andel av guttene enn av jentene som har optimal progresjon. Blant allmennfagelever med

¹⁵ For elever med vestlig tospråklig bakgrunn er mønsteret annerledes, med best progresjon blant guttene, men her er tallgrunnlaget så lavt og antagelig usikkert, at vi har valgt ikke å ta med denne gruppen i figur 3.1.

majoritetsbakgrunn er det bare en ubetydelig kjønnsforskjell i andelen som hadde optimal progresjon.

Forskjellen i progresjon mellom tospråklige elever og majoritets elever er dessuten mye større blant guttene enn blant jentene. Det gjelder spesielt yrkesfagene. Blant guttene er forskjellen i andel med optimal progresjon mellom tospråklige elever og andre elever om lag like stor på allmennfag som på yrkesfag, men det er en særlig lav andel av de tospråklige guttene som er "i rute" på yrkesfag. Blant jenter er forskjellen i andelen med optimal progresjon mellom tospråklige elever og majoritets elever noe større på allmennfag enn på yrkesfag.

Vi så i tabell 3.3 at det var en stor forskjell mellom tospråklige og andre 16-åringer i valg av studieretning da de startet i grunnkurs høsten 1994. Når tospråklige elever har dårligere progresjon enn majoritets elever *både* på yrkesfag og allmennfag, opprettholdes den skjeve fordelingen med en relativ overrepresentasjon av tospråklige med ikke-vestlig bakgrunn på allmennfag det tredje opplæringsåret. En nærmere analyse av progresjonen blant gutter og jenter rokker ikke ved dette hovedinntrykket.

En annen nærliggende tolkning av resultatene er at 19-åringer med ikke-vestlig bakgrunn som gikk på allmennfag og som var i rute og fikk studiekompetanse våren 1997, trolig er en selektert og særlig motivert gruppe. En grunn til denne tolkningen er at disse ungdommene representerer den delen av innvandrerelevne som hadde optimal progresjon på lik fot med elever uten innvandrerbakgrunn, og en annen grunn er at innvandrerelevne også var selektert i utgangspunktet. Det var en lavere andel av dem enn av ungdom ellers som begynte i videregående opplæring, jf. tabell 3.1.

3.7 Ambisjoner, ferdigheter og gjennomføring

3.7.1 "For mange" som begynner i allmennfag?

Det kan være nærliggende å stille spørsmål ved om det relativt sett var "for mange" av de tospråklige – i forhold til ferdighetsnivå – som valgte allmennfag. Bakgrunnen for et slikt spørsmål er resultatene som viser at en særlig høy andel av tospråklige med ikke-vestlig bakgrunn valgte allmennfag, sammenholdt med at disse hadde svakere progresjon enn allmennfagelever med majoritetsbakgrunn.

Den høye andelen av ungdom med ikke-vestlig bakgrunn som gikk på allmennfag, må imidlertid ses på bakgrunn av at det totalt sett var langt færre av 16-årige innvandrere med ikke-vestlig bakgrunn som i det hele tatt begynte i videregående opplæring høsten 1994, jf. tabell 3.6. Sett i forhold til hele ungdomsgruppen av personer med ikke-vestlig bakgrunn, er det dermed ikke flere av innvandrerne som begynner på allmennfag enn blant majoritetsungdom. Om flere begynner i videregående opplæring, er det ikke urimelig å forvente at en del

flere vil begynne i yrkesfag, og at fordelingen mellom yrkesfag og allmennfag blir mer utjevnet også blant tospråklige ungdom. Dette ser vi også tendenser til, jf. tabell 3.13.

Andelen av 16-åringer med ikke-vestlig bakgrunn som begynte i yrkesfag, var nær 42 prosent i 1997 (tabell 3.13), en økning fra 32,5 prosent i 1994, jf. tabell 3.3. Økningen i andel på yrkesfag og nedgangen i andel på allmennfag må ses på bakgrunn av at det var en stor økning fra 1994 til 1997 i andelen 16-åringer med ikke-vestlig bakgrunn som *begynte* i videregående opplæring, jf. tabell 3.1. Tallene gir altså holdepunkter for at når flere med ikke-vestlig bakgrunn starter i videregående opplæring, vil flere begynne i yrkesfag, slik at forskjellen mellom majoritets elever og tospråklige elever reduseres.

Tabell 3.13 *Elever som startet i videregående opplæring høsten 1997 og som var født i 1981, etter om de var grunnkurselever på yrkesfaglig eller studiekompetansegivende studieretning. Tospråklige elever og majoritets elever. * Prosent.*

	Ikke-vestlig bakgrunn	Vestlig bakgrunn	Majoritets- elever	I alt
Allmennfag	58,2	52,6	54,0	54,0
Yrkesfag	41,8	47,4	46,0	46,0
N (=100%)	940	116	44912	45968

* Data fra LINDA Inntak. Uspesifisert studieretning holdt utenom prosentueringen.

I neste avsnitt skal vi se nærmere på om svak progresjon på allmennfag blant tospråklige elever sammenliknet med majoritets elever, kommer av svakere ferdighetsnivå, eller om også andre faktorer spiller en rolle.

3.7.2 Ferdigheter og gjennomføring

Det er som nevnt en betydelig forskjell i progresjonen mellom tospråklige elever og majoritets elever, det vil si at tospråklige elever har lavere andel som var i rute etter tre år (figur 3.1). Forskjellen mellom tospråklige og majoritets elever er mindre når vi ser på andelen som var i rute mot kompetanseoppnåelse etter *fire* år (våren 1998) enn når vi ser på andelen som var i rute etter *tre* år (sistnevnte hadde hatt optimal progresjon). Mange av de tospråklige elevene innhentet de øvrige når de fikk et ytterligere år i videregående opplæring, eventuelt *kom tilbake etter avbrudd*.

Data fra evalueringen av Reform 94 viser at blant elever med rett til opplæring (rettselever), økte andelen av de tospråklige som var i rute mot kompetanseoppnåelse (uansett studieretning) fra tre år etter til fire år etter at de startet i videregående opplæring, fra 51 til 63 prosent, mot henholdsvis 75 og 84 prosent av majoritetsgruppen. Retten til opplæring omfattet dem som gikk ut av grunnskolen våren 1994, enten en da var 16 år, som de aller fleste var, eller eldre.

Disse tallene viser at tospråklige elever i noe større grad enn majoritetslevene benyttet et fjerde år til å fullføre videregående opplæring. Ser en på allmennfagelever separat, er andelene høyere: Av tospråklige elever med rett til opplæring som hadde startet i allmennfaglige grunnkurs, var 62 prosent i rute mot kompetanseoppnåelse tre år etter start i grunnkurs, og nær 74 prosent etter fire år. Tilsvarende andeler i majoritetsgruppen av allmennfagelever med rett til opplæring, var vel 86 prosent og 94 prosent¹⁶.

Det store flertallet av tospråklige elever som hadde startet i allmennfaglig grunnkurs, var altså i rute mot kompetanseoppnåelse fire år etter at de begynte i videregående opplæring, våren 1998. Samtidig var det en signifikant forskjell mellom tospråklige og majoritetslever når det ble kontrollert for faktorer som kjønn, hvorvidt en hadde fått førsteønsket sitt innfridd ved start i grunnkurs, hvorvidt en hadde rett til opplæring eller ikke, hvorvidt en startet i yrkesfaglig eller allmennfaglig studieretning karakterer, både etter tre år og etter fire år (Støren m. fl. 1998). Forskjellen mellom tospråklige og majoritetslever reduseres når det kontrolleres for karakterer. Det kommer av at karakterer har stor betydning for progresjon og gjennomføring, og av at tospråklige elever gjennomsnittlig hadde svakere karaktergjennomsnitt enn majoritetslevene.

I tabell 3.14 vises resultater for allmennfagelever separat. Modell 1 gjelder sannsynligheten for å være i rute “etter tre år”, uten kontroll for karakterer, og modell 3 viser det samme “etter fire år”. I modell 2 har vi kontrollert for karakterer “etter tre år” og i modell 4 tilsvarende “etter fire år”. Resultatene i modell 2 og modell 4 viser i hvilken grad kontroll for karakterer reduserer effekten av det å være tospråklig.

Blant allmennfagelevene (tabell 3.14) er det en klar negativ effekt av det å være tospråklig med hensyn til sannsynligheten for å ha god progresjon/være i rute også

¹⁶ Andelene (sannsynlighetene) som kan beregnes på bakgrunn av tabell 3.14 og 3.15, vil ligge høyere. Det kommer av at bare elever som det er registrert grunnkurskarakterer for, er med i analysen i disse tabellene. De fleste av dem vi mangler karakteropplysninger for, har ikke avbrutt grunnkurset, men en del av dem har det. I tillegg kommer at for tospråklige med relativt gode karakterer vil andelene beregnet på grunnlag av tabell 3.14 og 3.15, bli for høye fordi karakterer har mindre betydning for tospråklige elever enn for majoritetslever. Siden de vi mangler karakteropplysninger om oftere blant yrkesfagelever enn blant allmennfagelever er elever som falt fra på grunnkurset, blir særlig andelene som kan beregnes på basis av tabell 3.15, noe for høye. Se nærmere omtale i Støren m.fl. (1998:162-165). Vi går derfor i fremstillingen her ikke inn på beregninger basert på resultater i tabell 3.14 og 3.15, av sannsynligheten for å ha god progresjon for de ulike gruppene. Det interessante i vår sammenheng her er å se på hvilke faktorer som har signifikant effekt, og som reduserer sannsynligheten (koeffisienten har negativt fortegn) eller øker sannsynligheten (koeffisienten har positivt fortegn) for å ha god progresjon/være i rute.

etter kontroll for karakterer. Dette gjelder både sannsynligheten for å være i rute etter tre år og etter fire år. Effekten av det å være tospråklig reduseres lite etter kontroll for karakterer når det gjelder sannsynligheten for å være i rute etter tre år. Effekten reduseres noe mer når det gjelder sannsynligheten for å være i rute etter fire år (jf. sammenlikning av modell 3 og 4), men også her er effekten av det å være tospråklig klart signifikant etter kontroll for karakterer. Dette indikerer at det ikke nødvendigvis er de tospråklige elevenes (gjennomsnittlig) noe svakere karakterer som er forklaringen på svakere progresjon eller manglende gjennomføring, men at forklaringen også kan ligge i andre forhold. Et spørsmål kan gjelde betydningen av trivsel i skolemiljøet, herunder i hvilken grad elevene opplever å være en integrert del av skole- og vennemiljøet.

For tospråklige yrkesfagelever synes karakterer å ha stor betydning for sannsynligheten for å ha god progresjon eller være i rute mot kompetanse (tabell 3.15). Den negative effekten av det å være tospråklig er redusert, men fortsatt signifikant, etter kontroll for karakterer når det gjelder det å være i rute etter tre år. Sannsynligheten for å være i rute etter fire år er imidlertid ikke signifikant lavere for tospråklige yrkesfagelever enn for andre yrkesfagelever, når det er kontrollert for karakterer.

I tabell 3.14 og 3.15 har vi tatt utgangspunkt i *alle* som startet i grunnkurs høsten 1994, det vil si også de som var eldre enn 16 år i 1994, og altså ikke kom rett fra grunnskolen og var rettighets elever i Reform 94. Vi kontrollerer imidlertid for rettighetsstatus, og vi ser at det å ha rett til opplæring betydde mye for hvorvidt en hadde god progresjon, spesielt blant yrkesfagelevne. Den lavere progresjonen blant elever uten rett til opplæring kommer både av mangelfull søkning om videre opplæring i denne gruppen etter gjennomført grunnkurs og eventuelt VKI, men det kommer også av at mange av disse elevene stod uten tilbud fordi de ikke var rettighets elever (jf. Støren m.fl. 1998).

Tabell 3.14 Allmennfagelever. Resultater av logistiske regresjonsanalyser (b-koeffisienter) av sannsynlighet for å være i rute etter hhv. tre og fire opplæringsår.

	Etter tre år		Etter fire år	
	Modell 1	Modell 2	Modell 3	Modell 4
Har rett til opplæring	0,360***	0,012	0,841***	0,378***
Er jente	0,159***	0,049	0,166**	-0,047
Er tospråklig	-1,495***	-1,367***	-1,222***	-0,924***
Fikk førsteønsket innfridd	0,902***	0,532***	0,929**	0,386***
Gjennomsnittskarakterer fra GK		0,271***		0,729***
Antall stryk GK		-0,588***		-0,405***
Konstant	0,694***	0,604***	-1,243***	-0,070
N	24003	24003	24003	24003
Pseudo forklart varians ¹⁷	2,9	10,8	4,3	19,5

Tabell 3.15 Yrkesfagelever. Resultater av logistiske regresjonsanalyser (b-koeffisienter) av sannsynlighet for å være i rute etter hhv. tre og fire opplæringsår.

	Etter tre år		Etter fire år	
	Modell 1	Modell 2	Modell 3	Modell 4
Har rett til opplæring	0,488***	0,733***	0,7168***	1,022***
Er jente	0,298***	0,162***	0,428***	0,287***
Er tospråklig	-0,558***	-0,234**	-0,429***	-0,069
Fikk førsteønsket innfridd	0,319***	0,056	0,256***	-0,236
Gjennomsnittskarakterer fra GK		0,673***		0,782***
Antall stryk GK		-0,264***		-0,182***
Konstant	-0,207***	-2,229	0,117*	-2,247***
N	24685	24685	24685	24685
Pseudo forklart varians	1,6	12,8	2,6	15,2

¹⁷ Den variabelen som i størst grad forklarer forskjeller i progresjon og gjennomføring, er hvorvidt elevene går på yrkesfag eller allmennfag. Når vi her ser separat på allmennfag- og yrkesfagelever, gir de variablene som inngår i modellene relativ liten forklaringskraft om vi utelater opplysninger om karakterer. Modell 1 og 3 predikerer også færre av tilfellene enn modell 2 og 4. Eksempelvis predikeres 64 prosent av tilfellene i analysen i modell 1 i tabell 3.15 mot 95 prosent i modell 4 i tabell 3.14.

3.8 Trivsel, integrering eller utestenging?

I analysene i dette kapitlet har vi bare kunnet vise deler av årsaksforholdet bak det faktum at det er en lavere andel av ungdom med innvandrerbakgrunn som gjennomfører videregående opplæring enn blant majoritetselevne. Innenfor rammen av denne rapporten kan vi blant annet ikke komme inn på samspillet mellom tospråklige elevers forutsetninger og det skolen kan tilby dem, slik dette for eksempel er omtalt av Pihl (1998). Pihl peker blant annet på manglende anerkjennelse av systematiske og kvalitative forskjeller mellom minoritetselevers og majoritetselevers pedagogiske situasjon.

Resultatene som er vist i dette kapitlet tilsier at det bør fokuseres på forhold som har å gjøre med hvordan skolehverdagen oppleves, og på interaksjonen som foregår i klasserom og skolegård. Dette er trolig viktige faktorer bak frafall eller fremgang i opplæringsløpet. Andersen (2000) gir en innsiktsfull beskrivelse av hvordan skolehverdagen *kan* oppleves blant tospråklige elever. Det gjelder erfaringer med sosial utestenging, stigmatisering, håpløshet når begreper som brukes i undervisningen ikke forstås fordi det sjelden gis tospråklig undervisning, erfaringer om manglende interesse for å bruke innvandrerelevers kunnskap om andre land i undervisningen, om fravær av en følelse av at *de* – de tospråklige elevene – har noe å være stolt av, opplevelser av lite synliggjøring av *de* kan bidra med noe nettopp som minoritetsgruppe. Hvor utbredt slike erfaringer er, vet vi ikke, men disse erfaringene er der blant en del innvandrerelever, og dette kan også medvirke til at “motbakkene blir brattere”¹⁸ for en del innvandrerelever. Samtidig viser også undersøkelser at et flertall av minoritetselever har god kontakt med både medelever og lærere (Pihl 1998:201); “et positivt resultat som er av vesentlig betydning for elevenes læringssituasjon”.

3.9 Oppsummering

Andelen av 16-åringer med innvandrerbakgrunn som begynte i videregående opplæring høsten 1994, var svært mye lavere enn tilsvarende andel blant ungdom med majoritetsbakgrunn. Den lave andelen gjelder først og fremst førstegenerasjons innvandrere, som utgjør størsteparten av elevene med innvandrerbakgrunn. Bakgrunnen for den lave andelen som begynte i videregående, var en lav andel 16-åringer med fullført grunnskole. Den direkte overgangen til videregående opplæring blant dem som var registrert med fullført grunnskole, var høy. Tar en hensyn til forsinkelser i grunnskolen og ser også på 17- og 18-åringer, finner en at andelen av førstegenerasjons innvandrere i videregående

¹⁸ Jf. tittelen ”Motbakke, men mer driv” på Lauglos rapport 1996.

opplæring øker, men fortsatt er det en betydelig forskjell mellom majoritetsungdom og førstegenerasjons innvandrerungdom.

I tillegg var progresjonen i videregående opplæring en god del svakere blant elever med innvandrerbakgrunn enn blant elever uten innvandrerbakgrunn. Samlet førte dette til at andelen av 19-åringer som hadde fullført videregående opplæring i 1997, var svært mye lavere blant innvandrerne enn blant majoritetsgruppen.

Progresjonen i videregående opplæring er dårligst på yrkesfag – både blant tospråklige elever og majoritetselever. Det er også kjønnsforskjeller når det gjelder andelen som er forsinket eller som faller fra. På allmennfag er det meget små forskjeller mellom gutter og jenter i progresjonen blant majoritetselevne, men blant tospråklige elever på allmennfag har jentene klart bedre progresjon enn guttene. På yrkesfag har jenter bedre progresjon enn gutter både blant tospråklige elever og majoritetselever. Dette kommer i stor grad av at jenter ofte har valgt skolebaserte løp, mens guttene har valgt løp mot læretid i bedrift. Vanskeligheter med å få læreplass i bedrift har medvirket til særlig svak progresjon blant tospråklige gutter på yrkesfag.

Dårligere karaktergjennomsnitt blant tospråklige elever er trolig en viktig delforklaring på at de har svakere progresjon og grad av gjennomføring enn majoritetselever, spesielt på yrkesfag. Dette kan imidlertid ikke forklare hele forskjellen i andelen som er forsinket eller har falt fra – særlig ikke på allmennfag, der tospråklige har svakere grad av gjennomføring uavhengig av karaktersnitt. Her ligger det utfordringer for videre forskning. Ikke minst ligger det utfordringer for skoleverket og samfunnet for øvrig med hensyn til inkluderende praksis og pedagogiske tiltak for å gi oppmuntring og støtte i en skolehverdag som kan oppleves som enda mer krevende blant tospråklige elever enn blant majoritetselever.

Mange elever har avbrudd eller forsinkelser i videregående opplæring og kommer i rute det fjerde året etter start i videregående. En del av innvandrerene innhenter de øvrige det fjerde året, slik at forskjellen mellom majoritetselever og innvandrererelever i andelen som fullfører, er mindre fire år etter start i videregående enn tre år etter.

Andelen av innvandrerungdom som begynner i videregående opplæring har økt etter innføringen av Reform 94. Dermed vil andelen av innvandrerungdom som fullfører videregående opplæring, og som eventuelt kan begynne i høyere utdanning, kunne bli langt høyere etter årtusenskiftet enn den var i 1997.

Av 16-åringer som begynte i videregående opplæring høsten 1994, begynte vel 67 prosent av elevene med ikke-vestlig bakgrunn på studieretninger som fører fram mot generell studiekompetanse, mot nær 57 prosent av majoritetselevne. Av 19-årige avgangselever/lærlinger våren 1997 var også andelen av som tok allmennfag, høyere blant dem med ikke-vestlig bakgrunn enn blant majoritetselevne, med 78 mot 68 prosent. Forskjellen i andel på allmennfag er altså nær den samme ved avslutningen som ved starten av opplæringsløpet i videregående, noe som kommer

av at tospråklige elever har dårligere progresjon enn majoritetslever *både* på yrkesfag og allmennfag.

Ser vi på *alle* som hadde *fullført* videregående opplæring våren 1997, det vil si uansett alder, var det en større forskjell mellom elever med ikke-vestlig innvandrerbakgrunn og elever uten innvandrerbakgrunn i fordelingen på allmennfaglig versus yrkesfaglig studieretning. Andelen med allmennfaglig studieretning var 68 prosent blant avgangselever med ikke-vestlige innvandrerbakgrunn og 52 prosent blant majoritetsungdom. Denne større forskjellen kommer av at det var få som hadde avlagt fagprøve blant personer med innvandrerbakgrunn i 1997. Det var få lærlinger blant innvandrerne i lærlingordningen som gjaldt før Reform 94, og svært få innvandrere som avla fagprøve som privatist.

Forskjellen mellom innvandrerungdom og majoritetsungdom i andel som begynner på yrkesfag synes å ha blitt mindre etter som flere innvandrere har begynt i videregående opplæring i årene etter Reform 94.

Både blant ungdom med innvandrerbakgrunn og majoritetsungdom er det vanligere blant jenter enn gutter å begynne på allmennfag, men kjønnsforskjellen er størst blant majoritetsungdommene.

4 Karakterer og planer om høyere utdanning blant elever i videregående opplæring

4.1 Innledning – om spørreskjemaundersøkelsen 1997

I dette kapitlet vil vi se på hvilke planer de unge har om videre utdanning mens de er i avslutningen av videregående opplæring. Hvilke planer som legges, kan være avhengig av blant annet karakterer og familieforhold. Dette vil bli fokusert i dette kapitlet.

NIFU gjennomførte våren/sommeren 1997 en spørreskjemaundersøkelse blant et utvalg elever i videregående opplæring. Utvalget ble trukket blant elever som begynte i grunnkurs høsten 1994 og som var født i 1978, det vil si fylte 19 år i 1997. Undersøkelsen omfattet elever som hadde påbegynt sitt tredje opplæringsår høsten 1996, og som – de fleste av dem - var i ferd med å avslutte sitt tredje opplæringsår i videregående opplæring våren 1997¹⁹.

Til undersøkelsen var det trukket et tilleggsutvalg av tospråklige elever, slik disse var registrert i NIFUs materiale fra LINDA Inntak. Svarprosenten var 64 for de elevgruppene som inngår i analysene og like høy blant tospråklige elever som blant majoritets elever. For definisjon av tospråklige, se kapittel 1.3. I presentasjonen av resultater fra spørreskjemaundersøkelsen i dette kapitlet skiller vi ikke mellom ungdom med henholdsvis vestlig eller ikke-vestlig bakgrunn, på grunn av et begrenset tallgrunnlag. De aller fleste tospråklige elevene i undersøkelsen har ikke-vestlig bakgrunn.

Utvalget var stratifisert i forhold til studieretninger/kurs, og antallet som ble plukket ut på hvert kurs varierte mellom 200 elever (de fleste av kursene) og 1000

¹⁹ Det opprinnelige utvalget omfattet også elever som var utenfor skole, samt noen elever som gikk på VKI (videregående kurs I), det vil si annet opplæringsår. I den videre framstillingen av resultater fra undersøkelsen, ser vi bort fra de to sistnevnte gruppene, men konsentrerer oss om elever som hadde startet i sitt tredje opplæringsår for å få et materiale av tospråklige elever og majoritets elever som er mest mulig sammenlignbart. En del resultater fra undersøkelsen er tidligere publisert i forbindelse med evalueringen av Reform 94 (bl.a. i Støren m.fl. 1998). Resultatene om de tospråklige elevene er ikke tidligere publisert.

elever. *Ikke alle typer yrkesfaglige kurs var representert.* Utvalget er dermed ikke et representativt utvalg av *alle* elever som gikk i tredje opplæringsår i videregående opplæring. Denne skjevheten berører imidlertid bare yrkesfagene og ikke allmennfagene. Tospråklige elever hadde høyere trekk sannsynlighet enn andre elever, det vil si at i utgangspunktet skulle alle som var registrert som tospråklige være med. Resultatene som presenteres er veid og korrigert for dette. I vedlegg 3 finnes fordelingen av populasjonen – for tospråklige og majoritets elever – for de kursene som var representert i undersøkelsen, fordelingen av utvalget som fikk tilsendt spørreskjema og besvarte på de samme kursene, samt vekter. Etter veiing er *resultatene tilnærmet representative for elever på de kursene som er representert i undersøkelsen.* Som nevnt er ikke alle yrkesfaglige kurs representert. Elever på yrkesfaglige kurs er vektet ned for at de skal tilsvare den andelen disse elevene utgjør i populasjonen på de kursene som er med i undersøkelsene. I analysene kontrollerer vi for type kurs/studieretning. Resultater med hensyn til forskjeller mellom tospråklige og majoritets elever blir derfor neppe berørt, siden skjevheten i utvalget av kurs berører tospråklige og majoritets elever i samme grad, og vi bare har med resultater fra tospråklige elever som gikk på de samme kursene som majoritets elever. På yrkesfagene var for øvrig både skolelever og lærlinger representert.

I dette kapitlet skal vi først se på karakterene til dem som deltok i undersøkelsen. Deretter skal vi se på karakterenes betydning, sammen med betydningen av en rekke andre forhold, når det gjelder de unges planer om høyere utdanning. I omtalen av karakterene ser vi på

- karakterer i fire ulike fag – blant tospråklige og majoritets elever, gutter og jenter
- karakterer sett i forhold til foreldres utdanningsnivå blant tospråklige og majoritets elever
- karakterer etter hvilket språk som snakkes hjemme og tid en vanligvis bruker på lekser
- karakterer etter bo/familiesituasjon blant tospråklige og majoritets elever.

Dernest går vi over til å se på de unges langsiktige utdanningsplaner. Formålet med denne analysen er å se om det er forskjeller mellom tospråklige elever og majoritets elever i andel som har planer om høyere utdanning, når det er kontrollert for karakterer, foreldres utdanningsnivå og andre forhold.

4.2 Ulike karakterer?

Karakterer er en vesentlig faktor bak ungdoms utdanningsplaner. Når de unge planlegger videre utdanning, legger de stor vekt på det signalet som karakterene gir dem om sine ferdigheter, noe som er vist i for eksempel Bakken og Sletten (2000) og Støren (2000a). Sistnevnte studie viste imidlertid at det også var stor forskjell i hvor mye karakterene betydde for utdanningsplanene, avhengig av foreldrenes

utdanningsnivå samt andre forhold knyttet til de unges yrkesvalgmotiver. Det var langt høyere sannsynlighet for å ha planer om høyere utdanning dersom foreldrene hadde høy utdanning enn dersom foreldrene var uten høyere utdanning, når begge grupper hadde karakterer på samme nivå. Samtidig økte sannsynligheten for å ha planer om høyere utdanning med økende karaktersnitt, uansett foreldres utdanningsnivå.

Skoleprestasjoner er også et sentralt tema i forskningen om innvandrere og minoriteter. Mange studier, både i Norge og internasjonalt, har påvist forskjeller mellom minoriteter/innvandrere og majoritets elever, og for øvrig også minoritetsgrupper i mellom, når det gjelder skoleprestasjoner. Resultatene av studiene viser ofte at forskjeller blir redusert når det er kontrollert for sosio-økonomiske bakgrunnsfaktorer eller kulturell kapital, det siste ofte målt ved foreldres utdanning. Men en finner også forskjeller til tross for slik kontroll. Teorier om sosial og kulturell kapital er blitt benyttet til å forklare hvordan og hvorfor bakgrunnsforhold har betydning for skoleprestasjonene (eks. Kränge og Bakken 1998, Lauglo 1996, Ainsworth-Darnell & Downey 1998, Rosigno & Ainsworth-Darnell 1999).

Også fra NIFUs spørreskjemaundersøkelse av elevene i avslutningen av videregående opplæring i 1997 har vi opplysninger om karakterer som kan benyttes i vår undersøkelse av planer om og rekruttering til høyere utdanning. Først vil vi imidlertid se på karakterfordelingen for ulike grupper av elever.

Tabell 4.1 viser gjennomsnittskarakterer fra grunnkurs i fire fag. Ubesvart om karakterer er holdt utenom²⁰. Svarene gjelder som nevnt en gruppe der allmennfag er overrepresentert og der alle har hatt optimal progresjon i videregående opplæring. Prestasjonsnivået i utvalget ligger dermed noe over det gjennomsnittlige prestasjonsnivået i videregående

²⁰ Karakterskalaen går fra 0 til 6. Dessverre kan det ikke skilles mellom 0 og uoppgitt i materialet, og derfor ble følgende regnet som besvart: Det var gitt karakteropplysninger på alle fire fag, eller det var gitt opplysninger om karakterer på minst tre fag, og summen av disse skulle være minst 6. Gitt denne definisjonen av besvart, har vi opplysninger om karakterer for 80 prosent av de tospråklige elevene og 76 prosent av majoritetselvene.

opplæring. Vi må naturligvis ta forbehold for representativiteten også for denne selekterte gruppen. De skoleflinke kan være overrepresentert. Dette er imidlertid et problem i alle slike undersøkelser. I denne undersøkelsen har vi mulighet til å sammenlikne spørreskjemaopplysninger om karakterer med registerdata fra LINDA inntak om karakterer for tilnærmet samme elevgruppe, det vil si alle som var registrert som elever i VKII eller i lære skoleåret 1996-97 (jf. tabell 4.2).

Tabell 4.1 *Gjennomsnittskarakterer i fire fag på grunnkurs blant allmennfag- og yrkesfagelever i tredje opplæringsår deltok i spørreskjemaundersøkelsen 1997. Tospråklige elever og majoritetselever. Veide resultater. N=uveid.*

	Majoritets- elever	Tospråklige elever	Gjennomsnitt	N (tospråklige og majoritets- elever i alt)***
Allmennfag*	4,12	3,95	4,12	1272
Yrkesfag**	3,83	3,54	3,82	1118
N (begge type studieretn.)	2203	187	2390	2390

* Består av VKII allmennfag, VKII økonomisk-administrative fag, allmennfaglig påbygging, musikk, dans drama og idrettsfag

** Utvalgte yrkesfag. Se note under tabell 4.13 og vedlegg.

***Har oppgitt karakterer.

Blant yrkesfagelevne var det relativ stor forskjell i karakterene mellom tospråklige og majoritetselevne, jf. tabell 4.1. Tendensen vi har omtalt i kapittel 3 – om at tospråklige yrkesfagelever har svakere karakterer, noe som har mye å si for deres svake progresjon i videregående opplæring – synes altså å bli bekreftet her. Blant allmennfagelevne var det mindre forskjell.

Tabell 4.2 Gjennomsnittskarakterer i alle fag fra grunnkurs blant allmennfag- og yrkesfagelever som var registrert i gang med tredje opplæringsår skoleåret 1996-97. Tospråklige elever og majoritetslever, født i 1978. Veide resultater. N=uveid.

	Majoritets- elever	Tospråklige elever	Gjennomsnitt	N (tospråklige og andre elever i alt)*
Allmennfag	3,97	3,61	3,97	18352
Yrkesfag	3,62	3,28	3,61	10713
N (begge type studieretn.)	28825	240	29065	29065

* Det var ikke registrert grunnkurskarakterer på alle elever i dataene fra LINDA inntak.

Registerdataene, jf. tabell 4.2, viser i hovedtrekk samme mønster som data fra spørreskjemaundersøkelsen, men med større forskjeller mellom tospråklige elever og majoritetslever i registerdataene enn i spørreskjemadataene, spesielt for allmennfagelevne. For begge grupper er gjennomsnittskarakterene fra spørreundersøkelsen noe høyere enn i registerdataene. Det kan være flere grunner til det:

- i) I registerdataene er gjennomsnittet basert på karakterer i et større antall fag enn i spørreskjemadataene.
- ii) I registerdataene er strykkarakterer med, og teller som null. Dette trekker gjennomsnittet ned. I spørreskjemadataene var det dessverre ikke mulig å skille mellom null og uoppgitt, slik at personer som kan ha oppgitt 0, er behandlet som uoppgitt og ikke med.
- iii) Flere typer, det vil si alle typer, yrkesfaglige kurs er representert i registerdataene, mens dette ikke gjelder spørreskjemadataene.
- iv) Det er i stor grad elever som har karakterer over gjennomsnittet, som har svart.

Vi antar at de første tre punktene er minst like viktige som det siste, og at det vi ser av forskjeller mellom resultatene i tabell 4.1 og tabell 4.2, ikke vitner om særlig stor skjevhet blant dem som har svart i spørreskjemamaterialet. Men trolig er det likevel en viss tendens til at særlig blant de tospråklige, er det elever med de beste karakterene, kanskje særlig dem med gode norskkarakterer, som har svart. Opplysninger om karakterer i de enkelte fagene kan tyde på det. Det å svare på et slikt spørreskjema krever fortrolighet med det norske språket, og tabell 4.3 viser at de tospråklige som har svart, har gode norskkarakterer. I tabell 4.3 vises gjennomsnittskarakter for henholdsvis tospråklige elever og majoritetslever og gutter og jenter, og vi har av hensyn til oversikten ikke skilt mellom allmennfagelever og yrkesfagelever. Når en vurderer karakterene, er det viktig å være oppmerksom på at

yrkesfagelever er vektet ned på grunn av måten utvalget er sammensatt på (se vedlegg 3), og at allmennfagelevenes gjennomsnittlige bedre karakterer veier tungt i gjennomsnittstallene i tabell 4.3.

Blant dem som har svart, er gjennomsnittskarakterene blant tospråklige lavere enn blant majoritetselevne i alle andre fag enn norsk, og vi ser at det spesielt gjelder matematikk.

Tabell 4.3 *Gjennomsnittskarakterer i fire ulike fag fra grunnkurs blant elever i tredje opplæringsår, som deltok i spørreskjemaundersøkelsen 1997. Tospråklige elever og elever med majoritetsbakgrunn. Gutter og jenter. Veide resultater. N=uveid.*

	Majoritets- elever	Tospråklige elever	Gutter	Jenter
Norsk	4,14	4,15	4,06	4,19
Engelsk	4,17	4,00	4,20	4,14
Matematikk	3,76	3,42	3,86	3,68
Naturfag	4,24	4,06	4,27	4,22
Gjennomsnitt	4,07	3,91	4,10	4,06
N (besvarte om karakterer)	2203	187	990	1400

Som omtalt foran, er det viktig når en vurderer karakterene å være oppmerksom på at dette er et spesielt utvalg elever. Dette betyr noe for kjønnsforskjellen og for forskjeller mellom tospråklige og andre. Jentene i dette utvalget synes å ha det samme eller noe svakere karaktersnitt enn gutter, mens vi vanligvis finner at jenter gjennomsnittlig har best karakterer (jf. Vibe 1994, 1997, Edvardsen m.fl. 1998, Grøgaard m.fl. 1999). Forskjellen fra tidligere resultater angående kjønnsforskjeller, kommer trolig av to forhold:

(i) Det er bare karakterer i fire fag vi her har sett på. Karakterene i realfag, spesielt matematikk, veier her relativt mye, og trekker karaktersnittet for jentene ned.

At gutter oppnår bedre karakterer i realfag enn jenter, er for øvrig i tråd med en rekke andre funn (jf. Grøgaard m.fl. 1999, Manger 1997, St. meld. nr 31 (1998-99), med referanse til TMSS – Third International Mathematics and Science Study).

(ii) Det er bare elever som ikke har falt fra etter grunnkurset, som er med.

Ser vi på gjennomsnittet av grunnkurskarakterer fra samme kull (født i 1978) basert på NIFUs materiale fra LINDA inntak, er gjennomsnittskarakteren for jentene 3,76 mot 3,57 blant guttene (her uten kontroll for allmennfag versus yrkesfag). Om

vi bare ser på elevene som hadde optimal progresjon, var kjønnsforskjellen i karakterer fra grunnkurs mindre; 3,89 mot 3,78. Grunnen til redusert forskjell er at gutter noe oftere enn jenter faller fra eller er forsinket i løpet, og at dette oftere gjelder gutter med svake karakterer enn jenter med svake karakterer, spesielt på yrkesfag. Dermed må vi også forvente å få en liten kjønnsforskjell i resultatene fra spørreskjemaundersøkelsen av elever som har hatt optimal progresjon. Når vi likevel finner en slik forskjell, og i guttenes favør, kommer det som nevnt i stor grad av realfagskarakterenes betydning for gjennomsnittet for de fire fagene.

Liknende resultater og resonnementer kan anføres når det gjelder tospråklige elever versus majoritets elever. Forskjellen i grunnkurskarakter mellom tospråklige elever og majoritets elever var 3,12 mot 3,66 (basert på LINDA-data, ikke kontroll for yrkesfag versus allmennfag). Om vi bare ser på de av disse elevene som hadde optimal progresjon, var forskjellen i karakter fra grunnkurs noe mindre; 3,49 mot 3,84. Grunnen til redusert forskjell er trolig at tospråklige elever med svake karakterer har en sterkere tendens til å falle fra enn andre elever med samme karaktergrunnlag.

Det er for øvrig verdt å merke seg at det ikke er noen forskjell mellom tospråklige elever og majoritets elever når det gjelder norskkarakteren. Grunnen kan kanskje være at det særlig er de som er sterke i norsk som ikke har falt fra tidligere i opplæringsløpet, og som derfor er med i utvalget til undersøkelsen. Grunnen kan også være at de som er flinkest i norsk, har hatt størst tilbøyelighet til å svare på spørreskjemaet. Et annet moment er at vi ikke kjenner til om – eller i hvilken grad – norskkarakteren gjelder karakteren i norsk som andrespråk eller norsk som førstespråk. Fra Pihls (1998) undersøkelse i 1994, kan vi anta at andelen som har norsk som andrespråk, er relativt høy.

Det kan videre være verdt å merke seg at forskjellen mellom tospråklige og majoritets elever synes å være størst i realfag. Hvorvidt dette er representativt for alle elever, eventuelt alle som har optimal progresjon, og ikke bare gjelder dem som har svart i denne undersøkelsen, vet vi ikke. Dette spørsmålet bør være grunnlag for videre forskning. Resultatene er delvis avvikende og delvis sammenfallende med tidligere funn om Oslo-elever i ungdomsskolen og første klasse i videregående (Krange og Bakken 1998). I denne undersøkelsen var forskjellene størst når det gjaldt engelsk og matematikk, men mindre i norsk, samfunnsfag og naturfag²¹.

²¹ Noe eldre data som gjelder karakterer i norsk, engelsk og matte blant elever i ungdomsskolen (Lauglo 1996), tyder på størst forskjeller i norskfaget, mens en annen undersøkelse om ungdomsskolelever, kan tyde på størst forskjeller i matematikk (Engen, Kulbrandstad og Bryni 1996). Begge undersøkelsene omhandler analyse av forskjeller mellom minoritetsgrupper, samt en rekke andre forhold, som det faller utenfor vår ramme å gå nærmere inn på her. Lauglo legger blant annet vekt på betydningen sosiale og kulturelle ressurser som allment påvirker skoleprestasjoner (her under for eksempel vekt på bøker/boklig lærdom), mens Engen, Kulbrandstad og Bryni legger vekt på blant annet bostedets (herunder skolemiljøets) betydning.

Om forskjellen i karakterer i real- og naturfag er reell, er kanskje en mulig forklaring at arbeidet med å beherske norsk godt samt arbeidet med de “muntlige fagene”, kan ta forholdsvis mer tid for tospråklige elever enn for andre, noe som kan gå ut over arbeidet med realfagene. Med dette tenker vi på at tilegnelsen av stoff i for eksempel de muntlige fagene, gjennomsnittlig er mer krevende for tospråklige enn for andre på grunn av mindre fortrolighet med det norske språket blant en del av gruppen.

4.2.1 Karakterer og foreldres utdanningsnivå

Tabell 4.4 *Tospråklige elever og majoritets elever som deltok i spørreskjemaundersøkelsen 1997 etter mors og fars utdanning. Prosent. Veide resultater. N=uveid.*

	Mors utdanning		Fars utdanning	
	Majoritets- elever	Tospråklige	Majoritets- elever	Tospråklige
Uoppgitt	6,6	17,6	8,6	16,7
Grunnskole	16,4	24,4	14,2	17,0
Folkehøgskole	5,2	3,9	1,7	3,4
Yrkesfaglig, videregående	23,3	9,8	30,2	12,6
Allmennfag, videregående	15,1	16,1	6,5	13,1
Høgskole	25,9	13,2	20,9	11,7
Universitet eller vitenskapelig høgskole	7,5	15,1	17,8	25,5
N (= 100 prosent)	2916	234	2916	234

Det er noen flere av de tospråklige elevene enn av majoritets elevene som ikke har gitt opplysninger om foreldres utdanning. Hvis vi ikke holder uoppgitt om foreldres utdanning utenfor prosenteringen, er det i dette utvalget av elever en ubetydelig forskjell i andel som har far med høy utdanning (37 prosent av tospråklige mot nær 39 prosent av majoritets elevene). Om uoppgitt holdes utenfor, går naturlig nok forskjellen i motsatt retning, men den er fortsatt ubetydelig. Når det gjelder mors utdanning, er det noe større forskjell, med en lavere andel av tospråklige enn av majoritets elevene som har mor med høy utdanning. Det er for øvrig flere av de tospråkliges foreldre med høy utdanning som har sin utdanning fra universitet, og færre fra høgskole, enn blant majoritets elevene. I hvilken grad dette dreier seg om forskjeller i nivå på utdanningen eller forskjeller i betegnelser på/organisering av (system for) høyere utdanning i ulike land, er vanskelig å si. Blant dem som har foreldrene som ikke har høyere utdanning, er det flere med utdanning på grunnskolenivå, og færre med utdanning på videregående skoles nivå,

blant tospråklige enn blant de øvrige. Dette gjelder imidlertid bare yrkesfaglig videregående opplæring, som få av de tospråklige elevenes foreldre har.

Det viktige i vår sammenheng her er at resultatene ikke tyder på at de tospråklige i undersøkelsen representerer en spesielt selektert gruppe i den forstand at særlig mange av dem har foreldre med høy utdanning. Det er også verdt å merke seg at andelen som har far med høy utdanning i dette utvalget av elever i tredje opplæringsår ikke er særlig høyere enn blant *alle* elever født i 1978 som begynte i grunnskurs høsten 1994, der andelen var vel 37 prosent (jf. Støren m.fl. 1998).

Det er et velkjent funn at foreldres utdanningsnivå har betydning for skoleprestasjoner. Tabell 4.5 gir et bilde på om dette synes å gjelde både for de tospråklige elevene og majoritetselevne i vårt utvalg.

Tabell 4.5 viser at når foreldrene har høy utdanning, er karakterene bedre enn når foreldrene ikke har høy utdanning, og at dette gjelder enten det er mor eller far som har høy utdanning. Det er for øvrig en høy korrelasjon mellom mors og fars utdanningsnivå, 0,64 blant tospråklige og 0,52 blant majoritetselevne.

Det er en sammenheng mellom foreldres utdanningsnivå og de unges karakterer både blant tospråklige elever og majoritetselever. Blant tospråklige er gjennomsnittskarakterene svakest blant dem som ikke har oppgitt foreldres utdanningsnivå. Dette kan tyde på at de som ikke har gitt opplysninger om foreldrenes utdanningsnivå, ofte har foreldre med lav utdanning.

Tabell 4.5 Gjennomsnittskarakterer i fire fag blant tospråklige og elever uten tospråklige bakgrunn etter foreldres utdanningsnivå. Veide resultater. N=uveid.

	Mors utdanning		Fars utdanning	
	Majoritets- elever	Tospråklige	Majoritets- elever	Tospråklige
Uoppgitt	3,96	3,55	4,01	3,62
Grunnskole	3,93	3,93	3,81	3,82
Folkehøgskole	3,88	3,57	3,81	3,46
Yrkesfaglig, videregående	3,93	3,76	3,95	3,94
Allmennfag, videregående	3,99	3,92	3,90	3,99
Høgskole	4,23	4,21	4,16	4,02
Universitet eller vitenskapelig høgskole	4,56	4,03	4,46	4,05
Gjennomsnitt	4,08	3,91	4,08	3,91
N (for gjennomsnittene)	2203	187	2203	187

Sammenhengen mellom foreldres utdanningsnivå og barnas karakterer er sterkest blant majoritetselevne. Karakterene øker mer med økende utdanningsnivå hos foreldrene blant majoritetselevne enn blant de tospråklige elevne. Tospråklige elever synes altså ikke å få samme gevinst som majoritets elever av det å ha foreldre med høyere utdanning, med tanke på det å oppnå gode karakterer i skolen. Dette kommer neppe av mindre interesse for barnas skolearbeid blant foreldrene til de tospråklige elevne enn blant de øvrige, jf. Krange og Bakken (1998), som fant at bare vel 16 prosent både blant innvandrere og ikke-innvandrere oppga at foreldrene hadde lav interesse for skolen. At sammenhengen mellom foreldres utdanningsnivå og karakterer er mindre sterk blant de tospråklige elevne enn blant majoritetselevne, kan ha mange forklaringer. Forskjellen kan for eksempel være knyttet til at innvandrerforeldre har mindre muligheter til å gi hjelp til lekser på grunn av mangelfullt kjennskap til det norske språket og eventuelt til skole-systemet. Forskjellen kan også mer indirekte være knyttet til at innvandreneres sosio-økonomiske stilling i mindre grad henger sammen med utdanningsnivået enn det gjør for majoritetsbefolkningen.²²

²² Det er høyere arbeidsledighet blant innvandrere enn andre, uansett utdanningsnivå (Støren 2000b), jf. også Lauglos (1996) påvisning av at det var langt større forskjell mellom innvandrerelver og andre elevers foreldre etter sosialgruppe tilhørighet og arbeidsledighet, enn det var når det gjaldt utdanningsnivå.

4.2.2 Karakterer og språk som snakkes hjemme

Fra spørreskjemaundersøkelsen har vi også opplysninger om hvilket språk elevene snakker hjemme. Det kan tenkes at karakternivået har sammenheng med hvorvidt en snakker norsk hjemme.

Tabell 4.6 Språk som snakkes hjemme blant tospråklige og majoritets elever som var i avslutningen av tredje opplæringsår i videregående opplæring. Prosent Veide resultater. N=uveid.

	Majoritets- elever	Tospråklige elever	I alt
Uoppgitt	3,3	5,4	3,3
Snakker norsk hjemme	93,9	6,3	92,7
Snakker norsk og et annet språk hjemme	2,5	69,3	3,3
Snakker et annet språk hjemme	0,4	19,0	0,6
N	2916	234	3150

Av de tospråklige elevene snakker de fleste både norsk og et annet språk hjemme, jf. tabell 4.6, og en relativt stor andel (19 prosent) svarer at de snakker et annet språk enn norsk hjemme. Blant elever som *ikke* er registrert som tospråklige, er det også en viss andel som snakker et annet språk enn norsk i tillegg til norsk hjemme, og enkelte som bare snakker et annet språk enn norsk hjemme. I de to sistnevnte gruppene er det trolig elever som har én utenlandsk forelder og en norsk, en gruppe som for øvrig ikke regnes med blant verken første- eller andregenerasjons innvandrere i offisiell statistikk. Det kan også tenkes at disse elevene er feilregistrert og burde tilhørt den tospråklige gruppen.

Tabell 4.7 viser det kanskje noe overraskende resultatet at, spissformulert, “jo mindre norsk du snakker hjemme, dess bedre karakterer har du”. Blant dem som ikke er registrert som tospråklige og snakker et annet språk enn norsk hjemme, er karakterene spesielt gode. Ettersom grunnlagstallene her er svært lave, må imidlertid tallene tolkes med stor forsiktighet. Også blant dem som *er* registrert som tospråklige og snakker et annet språk enn norsk hjemme, er karakterene bedre enn blant tospråklige som bare snakker norsk hjemme. Blant dem som er registrert som tospråklige og som snakker et *annet* språk enn norsk hjemme i tillegg til norsk hjemme, er karakterene bedre enn blant dem som bare snakker norsk hjemme. Disse resultatene kan også ha betydning for utdanningsambisjonene. Vi skal senere se hva slag betydning det å være tospråklig har med hensyn til planer om høyere utdanning, når det er kontrollert for *både* karakterer og hva slags språk en snakker hjemme.

Tabell 4.7 Gjennomsnittskarakterer i fire fag på grunnkurs blant elever i tredje opplæringsår som deltok i spørreskjemaundersøkelsen 1997, etter hvilket språk de snakker hjemme. Veide resultater. N=Uveid.

	Majoritets- elever	Tospråklige elever	Gjennomsnitt	N (tospråklige og andre i alt)*
Snakker norsk hjemme	4,07	3,72	4,07	2090
Snakker norsk og et annet språk hjemme	4,36	3,90	4,24	172
Snakker et annet språk hjemme	4,97	4,01	4,47	47

* Svart både på spørsmål om karakterer og hvilket språk som snakkes hjemme.

Det kan være ulike forhold som ligger bak effekten på karakterene av hvilket språk en snakker hjemme, som tabell 4.7 gir inntrykk av. Det er bakenforliggende forhold som vi ikke kjenner, som er forklaringen på dette resultatet. En mulighet kan være utvalgsskjevheter; resultatet er i så fall muligens lite representativt. Vi kjenner heller ikke den enkeltes språkbeherskelse og kvaliteten på de språk som snakkes.

Vi har undersøkt hvorvidt resultatet påvirkes av om gruppen som bare snakker et annet språk enn norsk hjemme, i stor grad utgjøres av tospråklige elever med vestlig bakgrunn. Det har imidlertid ingen betydning²³. Andre nærliggende spørsmål er om denne gruppen fordeler seg annerledes enn de øvrige med hensyn til foreldres utdanningsnivå og/eller tid brukt til lekser. Spørsmålet om tid brukt til lekser skal vi komme tilbake til. Når det gjelder foreldres utdanning, så viser det seg at det er en høyere andel med foreldre med høy utdanning blant elever som (bare) snakker et annet språk enn norsk hjemme, enn blant de øvrige elevene i utvalget. Vi har i tabell 4.5 sett at karaktersnittet øker med økende utdanningsnivå hos foreldrene. Av de tospråklige som oppgir å bare snakke et annet språk enn norsk hjemme, oppgir 53 prosent at (minst) en av foreldrene har høy utdanning, mot gjennomsnittlig 44 prosent²⁴. Det er dermed sannsynlig at høyt utdanningsnivå blant foreldrene påvirker det resultatet vi har sett i tabell 4.7, nemlig at de som bare snakker et annet språk enn norsk hjemmed, har oppnådd best karakterer.

²³ Det er bare knappe tre prosent av dem som er registrert med tospråklig bakgrunn og som snakker et annet språk enn norsk hjemme, som er registrert med vestlig bakgrunn.

²⁴ Av dem som ikke er registrert med tospråklig bakgrunn (majoritetslevne), men som (bare) snakker et annet språk enn norsk hjemme (NB: meget lavt grunnlagstall), oppgir hele 68 prosent at (minst) en av foreldrene har høy utdanning, mot gjennomsnittlig 49 prosent blant majoritetslevere.

4.2.3 Karakterer og tid brukt til lekser

Tidligere undersøkelser har vist at innvandrerelever gjennomsnittlig bruker mer tid på lekser og har større interesse for skolearbeidet enn elever uten innvandrerbakgrunn (Krange og Bakken 1998, Lauglo 1996). Også våre data om elever i avslutningen av videregående opplæring viser tendenser i samme retning, jf. tabell 4.8.

Tabell 4.8 *Tid en vanligvis bruker på lekser blant tospråklige og majoritets-
elever som deltok i spørreskjemaundersøkelsen 1997. Prosent.
Veide resultater. N=uveid.*

Tid per dag til lekser	Majoritetselever	Tospråklige elever	I alt
Uoppgitt	17,4	15,0	17,4
Ingenting	8,5	9,7	8,5
Opp til 1/2 time	13,7	7,3	13,6
1/2-1 time	20,7	21,6	20,7
1-2 timer	22,6	23,3	22,6
2-3 timer	11,4	14,3	11,4
3-4 timer	4,5	5,8	4,5
4 timer og mer	1,2	2,9	1,2
N=(100 prosent)	2916	234	3150

Et annet spørsmål er i hvilken grad forskjeller i tid brukt til lekser har betydning for karakterene. Tabell 4.9 kan gi et inntrykk av dette, men det er her viktig å være oppmerksom på at det kan ligge flere fallgruver i tolkningen av disse dataene, noe vi kommer inn på nedenfor.

Tabell 4.9 Gjennomsnittskarakterer fra grunnkurs i fire fag og tid en vanligvis bruker på lekser, blant tospråklige og majoritets elever. Veide resultater. N=uveid.

	Majoritets- elever	Tospråklige elever	Alle, oppgitt karakterer	N, majoritets- elever	N, tospråklige elever
Uoppgitt	3,86	3,47	3,85	801	25
Ingenting	3,90	4,07	3,91	177	19
Opp til ½ time	3,95	3,98	3,95	264	14
½-1 time	4,02	4,00	4,02	362	45
1-2 timer	4,17	3,90	4,17	354	41
2-3 timer	4,37	3,85	4,36	174	26
3-4 timer	4,45	4,31	4,45	53	11
4 timer og mer	4,29	4,14	4,28	18	6
Gjennomsnitt	4,08	3,91	4,07	2203	187

Selv om det tilsynelatende ser ut som økt tid brukt på lekser (generelt) gir bedre karakterer, er sammenhengen mellom tid brukt på lekser og karakterer kompleks, og det er mye som ligger bak resultatene i tabell 4.9 som vi ikke kjenner til:

- i) Spørsmålet om tid brukt til lekser gjelder hva eleven “vanligvis” gjør (“Anslå hvor mye tid du vanligvis bruker per dag til oppgaver og lekser”). Karakteropplysningene gjelder imidlertid grunnkurs, det vil si nesten to år før elevene mottok spørreskjemaet. Det er mulig at personene brukte mer tid eller mindre tid til lekser på det tidspunktet som karakteropplysningene gjelder for, enn de gjør siste skoleår.
- ii) Gode karakterer oppnådd tidligere kan gi motivasjon til økt innsats, og dermed medføre mer tid brukt til lekser.
- iii) Også dårlige karakterer kan gi motivasjon til økt innsats, og dermed føre til mer tid brukt på lekser.
- iv) De som vanligvis (her forstått som hele løpet i videregående opplæring) bruker mye tid på lekser, vil jevnt over bli belønnet med gode karakterer.
- v) Noen av dem som bruker mye tid på lekser, gjør det fordi ferdighetsnivået er svakt, eventuelt er norskerferdighetene utilstrekkelige, og disse vil ikke få gode karakterer selv med stor innsats.

Resultatene i tabell 4.9 gir holdepunkter for både pkt iv og pkt v. Økende tid (vanligvis) brukt til lekser faller sammen med økt karaktersnitt fra grunnkurs, og dette taler for gyldigheten av pkt iv. Dette gjelder imidlertid klartest for majoritetselevne. Samtidig ser vi (med forbehold om meget lavt tallgrunnlag) at karaktersnittet er noe svakere igjen blant dem som bruker mer enn fire timer per

dag til lekser. Dette kan være utslag av tilfeldigheter på grunn av svært lavt grunnlagstall, men det kan også være utslag av at dette er en gruppe der motivasjon er enda sterkere enn ferdighetene. Det kan også være en gruppe som ønsker å forbedre et på forhånd relativt godt karaktersnitt fra grunnkurs for å oppnå enda bedre karakterer. Blant disse elevene kan det også være en del som kjemper ekstra for å holde på det karakternivået de har oppnådd så langt.

Resultatene sammenfaller i noen grad med resultater fra Krange og Bakkens (1998) undersøkelse av Osloelever. Andelen som har svake skoleprestasjoner i denne undersøkelsen er høyere blant dem som bruker *aller mest* tid på lekser enn blant dem som bruker *nest mest* tid til lekser, både blant innvandrere og andre elever. I denne undersøkelsen er det også slik at andelen med svake karakterer reduseres med økende antall ganger per uke elevene har gjort lekser (med unntak av som nevnt dem som gjør *aller mest* lekser), og også i denne undersøkelsen er dette tydeligst blant dem som ikke har innvandrerbakgrunn. I begge undersøkelsene kan resultatene tyde på at innvandrerne får mindre uttelling for økt tid brukt til lekser enn andre elever.

En nærliggende tolkning av resultatene i tabell 4.9 er at en del tospråklige elever som har utilstrekkelige ferdigheter i norsk, bruker mye tid på lekser uten å få samme gevinst igjen som majoritetselevne i form av forbedrede karakterer. Det er rett og slett “tyngre motbakker” (jf. Lauglo 1996) som må forseres, for en del av denne gruppen.

4.2.4 Tid brukt til lekser og hvilket språk som snakkes hjemme

Et spørsmål kan være om det er forskjeller i tid brukt til lekser avhengig av hvilket språk en snakker hjemme. Dette kan belyse a) sammenhengen mellom tid brukt til lekser og karakterer og b) sammenhengen mellom hvilket språk en snakker hjemme og karakterer. Tabell 4.10 viser at det er en betydelig forskjell i tid brukt til lekser mellom de ulike gruppene av elever etter hvilket språk som snakkes hjemme. Når personer som snakker et annet språk enn norsk hjemme har oppnådd best karakterer, kan altså en grunn være større innsats med lekselesing.

Tabell 4.10 Gjennomsnittlig antall timer* brukt til lekser per dag blant tospråklige elever og majoritetselever etter hvilket språk en vanligvis snakker hjemme. Veide resultater. N=uveid.

Hjemmespråk	Majoritetselever	Tospråklige elever
Uoppgitt	1,28	1,58
Norsk	1,26	0,90
Norsk og annet språk	1,19**	1,46
Annet språk	2,00**	1,54
Gjennomsnitt	1,26	1,45
N (for gjennomsnittene)	1772	201

* Omkodet slik: Ingenting=0, inntil en halv time=0.4, 1/2-1 time=0.75, 1-2 timer=1.5, 2-3 timer=2.5, 3-4 timer=3.5, 4 timer eller mer=4.5. Uoppgitt om tid til lekser er holdt utenom.

** Se omtale under tabell 4.6 av den lille gruppen som ikke er registrert som tospråklige, men som oppgir å snakke et annet språk enn norsk hjemme.

4.2.5 Hvem bor elevene sammen med?

Et annet spørsmål som kan ha betydning både for skoleprestasjoner og for planer om høyere utdanning, er forhold knyttet til bolig/familiesituasjon. I en analyse av Oppfølgingstjenesten i Reform 94 omtaler Grøgaard m. fl. (1999) blant annet at prestasjonsnivået i grunnskolen er signifikant høyere blant dem som bor sammen med begge sine foreldre enn blant unge som for eksempel bor sammen med bare den ene forelderen eller bor på institusjon eller liknende. Lauglo (1996) har påvist liknende funn. I en sammenfattende analyse i neste avsnitt (tabell 4.12.) tar vi derfor også hensyn til slike forhold i vår analyse av karakterforskjeller. Først vil vi imidlertid se om bosituasjonen for tospråklige elever i vårt utvalg er forskjellig fra bosituasjon til majoritetselevne, jf. tabell 4.11.

Vi ser at familie/bosituasjonen for elevene i vårt utvalg er nokså lik for tospråklige og majoritetselever. Flere av majoritetselevne enn av de tospråklige elevene bor sammen med samboer/ektefelle, og noe flere av de tospråklige bor sammen med begge foreldre. Forskjellene er gjennomgående små, og det er ingenting som tyder på at tospråklige elever i utvalget oftere bor alene eller i "andre" boformer enn majoritetselevne, snarere motsatt.

Tabell 4.11 Hvem bor elevene sammen med? Prosent. Veide resultater. N=Uveid.

	Majoritets elever	Tospråklige elever	I alt
Uoppgitt	0,4	1,7	0,5
Begge foreldre	68,6	72,5	68,6
En av foreldre	16,9	16,3	16,9
Slektninger	0,5	1,5	0,5
Ektefelle/samboer	4,7	1,7	4,7
Internat	1,4	0,2	1,4
Alene	5,3	4,6	5,3
Annet	2,1	1,5	2,1
Sum (N=100 %)	2916	234	3150

4.2.6 Karakterforskjeller – en multivariat analyse

I dette avsnittet ser vi på flere forhold samtidig når vi analyserer variasjon i karakterer blant tospråklige og andre elever. Gjennomsnittskarakterene som det refereres til i tabell 4.12, gjelder karakterer i fagene norsk, engelsk, matematikk og naturfag fra grunnkurs blant elever som går i sitt tredje opplæringsår. I modell 1 i tabell 4.12 kontrollerer vi for hvorvidt eleven er tospråklig eller ikke, er gutt eller jente, snakker et annet språk enn norsk hjemme, om mor og/eller far har høy utdanning og om en bor i Oslo. Vi ser at alle disse variablene er signifikante og har betydning for karakterforskjellene.

Når vi her har karakteropplysninger i bare fire fag, og to av dem er i natur- og realfag, oppnår jenter dårligere gjennomsnittskarakterer enn det en vanligvis finner. Jenter har, som omtalt foran, vanligvis høyere gjennomsnittskarakterer enn gutter.

Det å snakke et annet språk enn norsk hjemme har en positiv effekt på karakterene. Denne variabelen er signifikant også etter kontroll for foreldres utdanningsnivå. Foran (4.2.2) stilte vi spørsmålet om det var den høye andelen av elevene i denne gruppen som hadde foreldre med høy utdanning, som var forklaringen på at de som (bare) snakket et annet språk enn norsk hjemme, hadde oppnådd best karakterer. Resultatene i tabell 4.12, der det er kontrollert for foreldrenes utdanning, tyder på at dette ikke er hele forklaringen.

I modell 2 har vi trukket inn boforhold i tillegg til de variablene som benyttes i modell 1. (Referansegruppe er de som bor med sammen med begge sine foreldre.) Både det å bo alene, sammen med en av foreldrene eller sammen med ektefelle/samboer, har signifikant negativ effekt på karakterene, sistnevnte størst effekt. Vi må imidlertid ta forbehold når det gjelder disse resultatene. Vi vet ikke om bosituasjonen til elevene var den samme da de avsluttet grunnkurset som da de mottok vårt spørreskjema ca to år etter. Det er rimelig å anta at dette for eksempel ikke gjelder dem som svarer “samboer/ektefelle”. Det er derfor noe spesielt at det

å bo sammen med ektefelle/samboer (på intervjudtidspunktet) har effekt på karakterene fra grunnkurs. Sannsynligvis ligger andre, ukjente bakenforliggende forhold til grunn for dette funnet. For de øvrige kan bosituasjonen trolig være mer lik på de to tidspunktene.

En kan legge til at det heller ikke er noen enkel eller åpenbart gitt forklaring på at det å bo sammen med bare en av foreldrene medfører gjennomsnittlig noe svakere karakterer. Bak resultatet ligger det store variasjoner og ulike årsaksforhold.

Det å ta hensyn til bosituasjonen gir signifikante utslag, noe som tyder på at disse opplysningene har en betydning for de målte forskjellene i karakterer. Det viktige i vår sammenheng her, er imidlertid at kontroll for disse ytterligere variablene, som inngår i modell 2, ikke har nevneverdig betydning for effekten av de øvrige variablene. Effekten av det å være tospråklig er den samme i modell 1 og modell 2.

Tabell 4.12 Lineær regresjon. Effekten av ulike egenskaper ved elevene eller ved elevenes situasjon på karaktergjennomsnitt i fire fag på grunnkurs.

	Modell1		Modell 2	
Jente	-0,019*	(0,010)	-0,001	(0,010)
Yrkesfag	-0,143***	(0,014)	-0,125***	(0,014)
Er tospråklig	-0,324***	(0,045)	-0,324***	(0,046)
Annet språk enn norsk hjemme	0,443***	(0,069)	0,469***	(0,069)
Mor har høy utdanning	0,217***	(0,011)	0,211***	(0,011)
Far har høy utdanning	0,259***	(0,011)	0,257***	(0,011)
Bor i Oslo	0,132***	(0,018)	0,139***	(0,018)
Bor alene			-0,061**	(0,022)
Med en av foreldrene			-0,124***	(0,013)
Med ektefelle/ samboer			-0,232***	(0,025)
På internat			0,021*	(0,041)
Andre boformer			-0,031	(0,031)
Med slektninger			0,115(1)	(0,065)
Tospråklig X med slektninger			-0,581(1)	(0,307)
Konstant	3,911***		3,934***	(0,010)
N	2390		2390	
Justert R ²	0,082		0,088	

*** Signifikant på nivå $p < 0,000$. **Signifikant på nivå $p < 0,01$. *Signifikant på nivå $p \leq 0,05$.

(1) Signifikant på nivå $p \leq 0,08$. Standardfeil for koeffisientene i parentes.

Analysene i tabell 4.12 er også utført for tospråklige elever og majoritets elever separat. For majoritets elevene er resultatene om lag som for alle elever, men for tospråklige elever er det færre variable som gir signifikante effekter, muligens på

grunn av lavt tallgrunnlag. (Disse resultatene gjengis derfor ikke.) Variable som har signifikant effekt på karaktersnittet for tospråklige elever, er studieretning, der det å gå på yrkesfag reduserer karaktergjennomsnittet mer enn blant majoritetslever; en svak tendens til at karaktergjennomsnittet øker hvis mor har høy utdanning; samt at det å bo sammen med ektefelle/samboer eller hos slektninger reduserer karaktergjennomsnittet. Sistnevnte sammenheng er grunnen til at vi i modell 2 (tabell 4.12) har inkludert en kontrollvariabel som består av interaksjonseffekten mellom det å være tospråklig og det å bo hos slektninger. Vi ser da at blant majoritetslever er det en tendens til at det å bo hos slektninger har en positiv effekt på karakterene, mens det er motsatt for de tospråklige elevene. Årsaken til dette kjenner vi ikke, men den har trolig å gjøre med at bakgrunnen for å bo hos slektninger kan være ulik for tospråklige og majoritetslever. Dette viser tilbake til forskjeller i livshistoriene, som igjen kan ha betydning for skoleprestasjonene.

Forklart varians i begge modeller er lav, noe som tyder på at andre mer eller mindre tilfeldige forhold som vi ikke har målt, spiller en meget stor rolle i variasjonen av karakterer. En viktig faktor som vi ikke har med, er tidligere oppnådde karakterer fra grunnskolen. Det er høy korrelasjon mellom grunnskolekarakterer og karakterer i videregående opplæring (jf. Vibe m. fl. (1997)).

I analysen i tabell 4.12 har vi ikke inkludert opplysninger om tid brukt til lekser. Grunnen er at det er en stor andel som ikke har svart på dette spørsmålet. Tid brukt til lekser har vanligvis betydning for karakterer. Som omtalt foran, viser både denne undersøkelsen og tidligere undersøkelser at tospråklige elever bruker noe mer tid på lekser enn majoritetslever, og at tospråklige elever får mindre gevinst i form av bedre karakterer ut av mer tid brukt til lekser enn majoritetslevnene. Når vi likevel ikke har inkludert tid brukt til lekser i analysen i tabell 4.12, er det fordi den høye andelen ubesvart på dette spørsmålet gjør resultatene usikre. En særlig grunn til det er at det er en skjev fordeling mellom tospråklige elever og majoritetslever når det gjelder hvem som ikke har gitt opplysninger om tid brukt til lekser. Blant de tospråklige elevene var karakterene spesielt svake blant dem som ikke hadde oppgitt tid brukt til lekser, mens blant majoritetslevnene var det mindre forskjell i karaktergjennomsnitt mellom dem som ikke hadde oppgitt tid til lekser og gjennomsnittet av majoritetslevnene (jf. tabell 4.9).

4.3 Planer om høyere utdanning

4.3.1 Innledning. Tidligere undersøkelser

Planer om høyere utdanning henger sammen med karakterer en får i skolen og trolig med alle de forholdene vi har omtalt foran, som (også) har betydning for karakterene. Her skal vi se på hvor mye karakterer betyr for planer om høyere

utdanning, når vi også tar hensyn til blant annet demografiske forskjeller mellom elevene. På denne måten får vi også undersøkt om det å være tospråklig synes å ha en selvstendig effekt på planer om høyere utdanning, når det er kontrollert for karakterer, foreldres utdanningsnivå, og en rekke andre forhold.

Tidligere norske studier har vist at det er en høy andel av innvandrerdømt som har planer om høyere utdanning (Bakken og Sletten 2000, Pihl 1998). Utvalgene i disse undersøkelsene skiller seg fra vårt utvalg og fra hverandre med hensyn til – blant annet – alder og geografisk spredning. Dette, sammen med et problem med høy andel ubesvart, gjør det noe vanskelig å sammenlikne andeler med planer om høyere utdanning fra ulike undersøkelser. Resultatene er likevel av interesse, og gjengis nedenfor.

Pihl (1998) fant i en landsdekkende undersøkelse i 1994 blant elever i videregående opplæring med ikke-vestlig bakgrunn at 59 prosent av dem hadde høyere utdanning som mål (Pihl 1998:190). Her er andelen “ubestemt”, nær 23 prosent, ikke holdt utenom prosentueringsgrunnlaget. Andelen med høyere utdanning som mål, blir betydelig høyere om de som ikke hadde bestemt seg, holdes utenom. En så høy andel ubestemt kan imidlertid gjøre det problematisk å holde disse utenom prosentueringen.

Undersøkelsen har ingen kontrollgruppe av elever uten innvandrerbakgrunn. Det kan derfor være interessant å sammenlikne resultatet med resultater fra en landsdekkende undersøkelse som NIFU utførte våren 1995. Utvalget av elever i denne undersøkelsen var alle født i 1978 og tilhørte det første reformkullet i Reform 94, og de var i avslutningen av sitt første opplæringsår (grunnkurs) i videregående opplæring da undersøkelsen ble utført. Av disse elevene svarte nær 59 prosent at de hadde planer om å ta høyere utdanning (Støren 2000a). Ubesvart, som gjaldt 2,7 prosent, er her holdt utenom prosentueringsgrunnlaget. Siden andelen ubesvart varierer mellom de ulike undersøkelsene som det refereres til her, omtales disse andelene særskilt, siden de kan ha betydning for tolkning og vurdering av sammenliknbarhet.

I denne undersøkelsen fra 1995 var bare en svært liten gruppe tospråklige elever (bare 50 personer) representert i utvalget, fordi denne undersøkelsen ikke omfattet et tilleggsutvalg av tospråklige elever. I den lille gruppen i NIFUs 1995-undersøkelse som var registrert som tospråklige, var andelen med planer om høyere utdanning noe lavere (56 prosent) blant tospråklige enn blant majoritetsungdom (nær 59 prosent), en forskjell som ikke er signifikant. Ubesvart er her holdt utenom prosentueringen. Blant de tospråklige var det 9 prosent som ikke svarte på spørsmålet, mot 2,7 prosent av majoritetsgruppen. Om ubesvarte ikke holdes utenom, er det færre av de tospråklige enn av majoritetselvene som har planer om høyere utdanning i denne undersøkelsen, og klart færre enn i Pihls undersøkelse ett år tidligere.

Pihls undersøkelse omfattet elever på alle nivåer i videregående opplæring, og dermed var gjennomsnittsalderen høyere enn i NIFUs 1995-undersøkelse. Både av

den grunn og fordi spørsmålsformulering og undersøkelsesdesign var forskjellig, samt at andelen ubesvart er svært ulik i de to undersøkelsene, er det noe vanskelig å sammenlikne andelen med planer om høyere utdanning i de to undersøkelsene. Andelene av elever med ikke-vestlig bakgrunn i Pihls undersøkelse og andelen av majoritetselevne i NIFUs undersøkelse ligger imidlertid så nær hverandre (om uoppgitt ikke holdes utenom prosenteringen), at det er vanskelig å konkludere med at utdanningsaspirasjonene tydelig er høyere i den ene enn i den andre gruppen. Dette forsterkes av at vi ikke finner signifikante forskjeller mellom tospråklige elever og majoritetselever i NIFUs 1995-undersøkelse, selv om vi her må ta forbehold om lavt tallgrunnlag.

Bakken og Sletten (2000) fant i sin undersøkelse av Oslo-ungdom i 1996 at 38 prosent av de unge med norsk bakgrunn og 42 prosent blant dem med innvandrerbakgrunn hadde planer om høyere utdanning. En høy andel hadde ikke bestemt seg, 28,5 prosent av dem med norsk bakgrunn og 25,7 prosent av dem med innvandrerbakgrunn, og disse er her ikke holdt utenom prosenteringen. Bakken og Sletten fant at innvandrerungdom i stor grad justerer sine utdanningsplaner etter hvor gode karakterer de oppnår, men de fant samtidig at innvandrerungdom hadde "høyere utdanningsplaner enn dem med norsk bakgrunn på alle prestasjonsnivåer" (Bakken og Sletten (2000:31)). Bakgrunnen for deres analyse var blant annet Pihls (1998) undersøkelse nevnt over og Hegna og Helland (1998) som fant at det var høye andeler av innvandrerungdom som ønsket høyskole- eller universitetsutdanning. Bakken og Sletten så på hvordan aspirasjoner og prestasjoner henger sammen, ut fra tanken om at hvis disse to variablene bare henger svakt sammen, ville det styrke en antakelse om at utdanningsplanene kunne være urealistisk høye blant innvandrerungdom.

På bakgrunn av sine funn foreslår de å stille problemstillingen på hodet, og heller spørre hvorfor ikke flere norske ungdommer har planer om høyere utdanning. Den lave andelen med planer om høyere utdanning som Bakken og Sletten fant, både i majoritetsgruppen og blant dem med innvandrerbakgrunn, kan imidlertid komme av at de fleste ungdommene som deltok i undersøkelsen, gikk i ungdomsskolen og således var nokså unge. Som nevnt over, fant NIFU i sin undersøkelse fra 1995 at ca. 59 prosent av grunnkurselever i skoleåret 1994-95 hadde planer om høyere utdanning, en andel som vanskelig kan sies å være lav. Denne andelen stemmer for øvrig bra med andre beregninger som tilsier at av ungdomskullene på slutten av 90-tallet, vil vel 60 prosent før eller siden begynne i høyere utdanning (Næss 2000).

En annen grunn til at det var en lav andel med planer om høyere utdanning i Bakken og Sletten's undersøkelse, kan være at undersøkelsen bare omfatter Oslo-ungdom. NIFUs data om elever i videregående opplæring etter Reform 94 viser at det er en høyere andel av ungdom i Oslo enn ellers i landet som tar allmennfag (se også Grøgaard 1997). En kunne derfor forvente at Oslo-ungdom i større grad enn andre har planer om høyere utdanning. Slik er det nødvendigvis ikke. Oslo-

ungdom er i mindre grad enn ungdom ellers i landet registrert i høyere utdanning (Hovland 2000). Som en vil se senere (jf. tabell 4.16), viser det seg også at Oslo-ungdom har lavere utdanningsaspirasjoner enn ungdom fra resten av landet.

I NIFUs undersøkelsen fra våren 1997 som vi har omtalt innledningsvis i dette kapitlet, finner vi dels det samme som Bakken og Sletten, nemlig at aspirasjonene henger sammen med karakterer (prestasjonsnivå) både for majoritetsungdom og ungdom som har tospråklige bakgrunn. Samtidig finner vi ikke i dette landsdekkende utvalget at det er vanligere blant tospråklig ungdom enn blant majoritetsungdom å ha planer om høyskole- eller universitetsutdanning. Resultater fra 1997-undersøkelsen vises i tabellene 4.13 - 4.17.

Tabell 4.13 viser at andelen som har planer om høyere utdanning, er om lag den samme blant tospråklige som blant elever som ikke er registrert som tospråklige. Vi skal senere se nærmere på om vi får samme resultat når vi ser på henholdsvis yrkesfag- og allmennfagelever, og for øvrig, som nevnt, etter kontroll for en rekke andre faktorer som har betydning for de unges utdanningsplaner i multivariate analyser.

Tabell 4.13 Langsiktige utdanningsplaner blant elever i tredje opplæringsår i videregående opplæring som deltok i spørreskjemaundersøkelsen våren 1997*. Tospråklige elever og majoritets elever. Prosent.

	Majoritets elever	Tospråklige elever	I alt
Uoppgitt	1,2	0,7	1,2
Har avsluttet utd.	0,6	2,2	0,6
Delkompetanse	0,2	-	0,2
Yrkeskompetanse	9,3	8,3	9,3
Studiekompetanse	4,6	5,9	4,6
Høgskole	50,0	34,1	49,8
Universitet	30,8	43,7	31,0
Doktorgrad	3,1	5,1	3,1
I alt (= 100 %)	2916	234	3150

* Resultatene er veid i forhold til populasjonen av elever som går på de kursene som ble valgt for undersøkelsen. Se vedlegg 3. N=uveide tall. Veiting av dataene medfører at allmennfagene blir veid opp for å representere populasjonen av elever på de kursene som er med i undersøkelsen. Dermed blir gjennomsnittsandelen som har planer om høyere utdanning, høyere i denne undersøkelsen enn blant et gjennomsnitt av alle elever.

Andelen som ikke har svart på spørsmålet om langsiktige utdanningsplaner er lav, bare 1 prosent, og enda lavere blant de tospråklige enn blant elevene med majoritetsbakgrunn. I senere analyser, der vi deler utdanningsplanene inn i to kategorier – planer om høyere utdanning eller ikke planer om høyere utdanning – er den lille gruppen som ikke har svart på spørsmålet om langsiktige utdanningsplaner, kodet til å være uten planer om høyere utdanning. Når andelen ubesvart på dette spørsmålet er betydelig lavere i denne undersøkelsen fra 1997 enn i undersøkelsen til Bakken og Sletten (2000) omtalt over, er grunnen trolig at NIFUs undersøkelse omfattet eldre elever som var i gang med sitt tredje opplæringsår i videregående opplæring (i VKII eller i lære).

I forhold til et representativt utvalg av *alle* 19-åringer, gir selvsagt tabell 4.13 alt for høye andeler som har planer om høyere utdanning. Grunnen til det er først og fremst at allmennfag er overrepresentert. En annen grunn er at elever som har hatt optimal progresjon fram til tredje opplæringsår i videregående opplæring, er en selektert gruppe. Disse forholdene vil imidlertid gjelde for både majoritets elever og tospråklige elever, slik at forskjeller/likheter mellom de to gruppene kan anses som tilnærmet reelle. På den annen side er det grunn til å anta at de tospråklige elevene som har hatt optimal progresjon fram til tredje opplæringsår og som har svart på spørreskjemaundersøkelsen, er en enda mer selektert gruppe enn majoritets elevene, jf. den svakere progresjonen blant de førstnevnte, som er dokumentert i kapittel 3. Det kan derfor være grunn til å anta at høye utdanningsaspirasjoner i utvalget er noe overestimert blant de tospråklige elevene, relativt til majoritets elevene.

4.3.2 Planer om høyere utdanning – yrkesfag og allmennfag, gutter og jenter

I tabell 4.14 presenteres en nærmere fordeling av resultatene i tabell 4.13 når det er tatt hensyn til hvorvidt elevene gikk på yrkesfaglige eller allmennfaglig studieretninger. Tabellen viser at majoritets elever på allmennfag har noe høyere andel med planer om høyere utdanning enn den tilsvarende gruppen tospråklige elever, når vi ser på planer om høyskole- og universitetsutdanning under ett. Vi ser også en vektfor skyvning i at *flere av de tospråklige ønsker seg en universitetsutdanning*, og flere av majoritets elevene ønsker seg en høyskoleutdanning. Også blant elever på yrkesfag som var med i undersøkelsen, er det en betydelig andel som har planer om høyere utdanning, først og fremst høyskoleutdanning, men det er – med forbehold om lavt grunnlagstall for tospråklige yrkesfagelever – færre av de tospråklige yrkesfagelevne enn av de øvrige som har planer om høyere utdanning.

Tabell 4.14 *Langsiktige utdanningsplaner blant elever i tredje opplæringsår i allmennfaglige og yrkesfaglig kurs i videregående opplæring som deltok i spørreskjemaundersøkelsen våren 1997. Tospråklige elever og majoritets elever. Prosent*. Veide resultater. N=uveid.*

	Allmennfag*		Yrkesfag**			
	Majoritets- elever	Tospråklige elever	I alt	Majoritets- elever	Tospråklige elever	I alt
Uoppgitt	0,9	0,8	0,9	2,6	-	2,6
Har avsluttet utd	0,5	1,7	0,5	1,2	5,8	1,2
Delkompetanse	0,1		0,1	0,7		0,7
Yrkeskompetanse	1,1	1,4	1,1	47,2	55,8	47,3
Studiekompetanse	4,0	4,8	4,0	7,6	11,5	7,6
Høyskole	52,7	35,9	52,5	37,8	23,1	37,6
Universitet	36,9	49,6	37,1	2,7	3,8	2,7
Doktorgrad	3,7	5,9	3,8	0,3	-	0,3
I alt (=100%)	1335	208	1543	1581	26	1607

* Består av VKII allmennfag, VKII økonomisk-administrative fag, allmennfaglig påbygging, musikk, dans drama og idrettsfag

** Utvalgte yrkesfag. Se note under tabell 4.13 og vedlegg 3.

Generelt kan en si at de tospråklige elevene i noe større grad enn majoritets elevene synes å samle seg i toppen av skalaen (ambisjoner om universitetsutdanning) og i bunnen av skalaen (ikke ambisjoner om full yrkes- eller studiekompetanse). I

tabellene 4.13 og 4.14 er det en høyere andel av de tospråklige elevene enn av majoritets elevene svarer at de har avsluttet utdanningen. Dette gjelder likevel svært få, og vi må også ta forbehold om lavt tallgrunnlag, spesielt for tospråklige elever på yrkesfag. Resultatet viser imidlertid hen til resultatene i kapittel 3, om svakere gjennomføring blant tospråklige elever. Når vi ikke har en (enda) høyere andel som svarer at de har avsluttet utdanningen, kommer det av at utvalget består av personer som fram til etter at det tredje opplæringsåret var påbegynt, hadde optimal progresjon. Mye tyder på at det særlig er tospråklige elever på yrkesfag som svarer at de har avsluttet utdanningen (tabell 4.14), og at det oftere gjelder tospråklige gutter enn jenter (tabell 4.15).

Tabell 4.15 *Langsiktige utdanningsplaner blant jenter og gutter i tredje opplæringsår i videregående opplæring som deltok i spørreskjemaundersøkelsen våren 1997. Tospråklige elever og majoritets-elever. Prosent*. Veide resultater. N=uveid.*

	Gutter			Jenter		
	Majoritets-elever	Tospråklige	I alt	Majoritets-elever	Tospråklige	I alt
Uoppgitt	1,4	1,0	1,4	1,1	1,0	1,1
Har avsluttet utd.	1,0	3,4	1,1	0,4	1,0	0,4
Delkompet.	0,2		0,2	0,3		0,3
Yrkeskompetanse	13,7	9,7	13,6	6,6	6,8	6,6
Studiekompetanse	6,6	5,8	6,6	3,4	5,9	3,4
Høgskole	40,9	28,6	40,7	55,7	39,5	55,6
Universitet	32,4	45,1	32,6	29,8	42,0	29,9
Doktorgrad	3,8	6,3	3,9	2,7	3,9	2,7
I alt (=100%)	1166	115	1281	1750	119	1869

Jenter har generelt oftere planer om høyere utdanning, spesielt høgskoleutdanning, enn gutter (Støren 2000a), og de begynner også oftere i høyere utdanning enn gutter (Skjersli 2000). Også blant dem som svarte i spørreskjemaundersøkelsen i 1997, ser vi en slik kjønnsforskjell (jf. tabell 4.15). Det er en kjønnsforskjell både blant tospråklige og majoritets elever, men størst for sistnevnte gruppe. Blant majoritets elevene er det den høye andelen jenter som vil ta høgskoleutdanning, som slår ut. Også blant tospråklige er det flere av jentene som vil ta høgskoleutdanning enn blant guttene, men det er ikke samme kjønnsforskjell blant tospråklige elever med hensyn til valg mellom høgskole og universitet som blant

majoritetselevene. *Flere av de tospråklige jentene enn av jentene fra majoritetsgruppen vil til universitetet, mens flere av de sistnevnte vil ta høyskoleutdanning.*

I tabell 4.15 har vi riktignok ikke kontrollert for type studieretning. I den videre analysen skal vi se på forskjeller i planer om høyere utdanning blant tospråklige elever når det kontrolleres for en rekke forhold som kjønn, type studieretning, foreldres utdanningsnivå, bosted, karakterer m.v. Vi ser da på planer om all høyere utdanning under ett, men det er her viktig å være oppmerksom på at blant de av de tospråklige som hadde planer om høyere utdanning, var ambisjonene om lengre utdanning på universitet mer vanlig enn blant majoritetselevene, som oftere planla høyskoleutdanning.

4.3.3 Planer om høyere utdanning – en multivariat analyse

Foran – i kapittel 4.2 – har vi sett på hvordan ungdommene i undersøkelsen fordeler seg med hensyn til ulike forhold som kan ha betydning for planer om og rekruttering til høyere utdanning. Nå skal vi se samlet på betydningen av kjønn, hvorvidt en er tospråklig eller ikke, karakterer, hvorvidt en snakker et annet språk enn norsk hjemme, og hvorvidt en er allmennfagelev eller yrkesfagelev, i forhold til hvor sannsynlig det er at en har planer om høyere utdanning. I tillegg til disse variablene trekker vi inn opplysninger om hvorvidt mor og/eller far har høyere utdanning, på bakgrunn av den sammenhengen en vanligvis finner mellom foreldres utdanningsnivå og barnas valg av utdanning, som er omtalt foran. Ytterligere ett variabelsett trekkes inn i analysen også her. Det omhandler bo/familiesituasjon, siden det kan tenkes at også dette har en effekt på planer om høyere utdanning. Tabell 4.16 viser resultatene av en slik multivariat analyse, der vi har gått trinnvis fram og benyttet ulike modeller, og kontrollerer for flere variabler etter hvert.

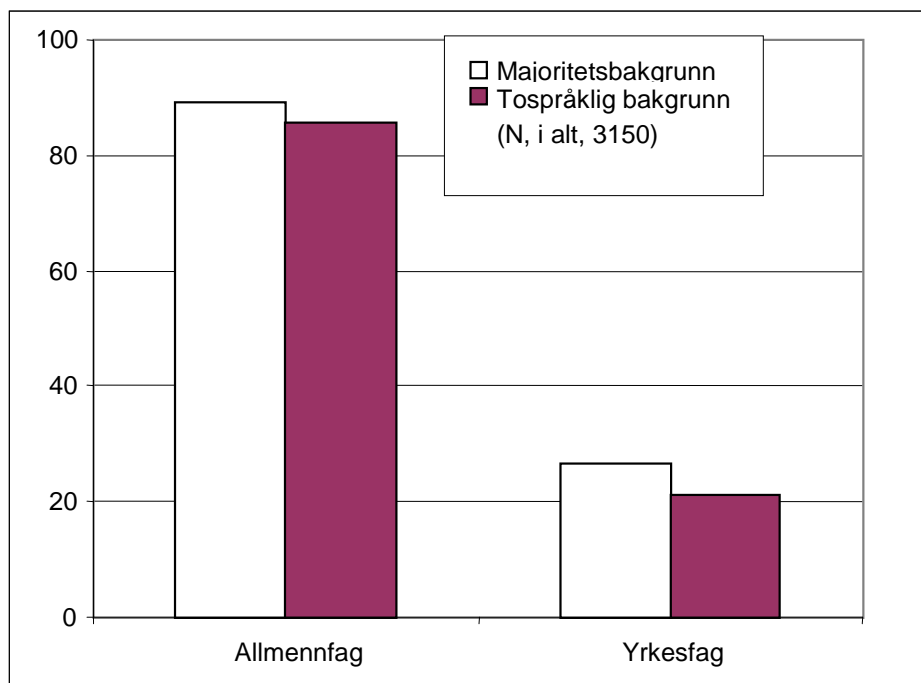
Tabell 4.16 Resultater av logistiske regresjonsanalyser (b-koeffisienter) av sannsynligheten for å planer om høyere utdanning blant elever som er i avslutningen av sitt tredje opplæringsår i videregående opplæring

	Modell 1	Modell 2	Modell 3	Modell 4	Modell 5	Modell 6
Jente	1,032***	1,038***	1,142***	1,370***	1,439***	1,471***
Yrkesfag	-3,118***	-3,144***	-2,854***	-3,502***	-3,317***	-3,295***
Er tospråklig	-0,312*	0,012	0,163	-0,000	0,044	-0,187
Bor i Oslo		-0,581***	-0,728***	-0,698***	-0,736***	-0,731***
Mor høy utd.			0,768***		0,556***	0,556***
Far høy utd.			0,740***		0,352***	0,344***
Norskkar.				0,241***	0,216***	0,210***
Engelskar.				0,132***	0,104***	0,109***
Matem.kar.				0,273***	0,265***	0,264***
Naturfagkar.				0,402***	0,403***	0,402***
Ikke norsk hjemme						1,945***
Med slektninger						0,327
Med slektn. X tospråklige						-0,923
Annen boform						-0,224***
Konstant	2,113***	2,160***	1,6287***	-1,530***	-1,634***	-1,569***
N	3150	3150	3150	2390	2390	2390
Pseudo-forklart varians	0,296	0,299	0,323	0,405	0,412	0,414

*** Signifikant på nivå $p \leq 0,000$. ** Signifikant på nivå $p < 0,001$. * Signifikant på nivå $p < 0,05$.

Modell 1 viser at det å være tospråklig har en viss, negativ, betydning for hvorvidt en har planer om høyere utdanning, når det er kontrollert for kjønn og om en var yrkesfagelev eller ikke. Når det ikke er kontrollert for karakterer eller andre forhold, er det en *svak negativ effekt av det å være tospråklig på sannsynligheten for at en har planer om høyere utdanning*. Beregnede sannsynligheter for å har planer om høyere utdanning basert på modell 1 i tabell 4.16, vises i figur 4.1:

Figur 4.1 Beregnet sannsynlighet for å ha planer om høyere utdanning. Gutter født i 1978, som gikk i tredje opplæringsår i videregående opplæring skoleåret 1996-97. Tospråklige elever og elever fra majoritetsgruppen.

Figur 4.1 viser at blant elever på allmennfaglig studieretning hadde 86 og 89 prosent av gutter som er henholdsvis tospråklige og majoritets elever planer om høyere utdanning. Andelen ligger høyere enn blant elever på allmennfaglig grunnkurs i NIFUs undersøkelse i 1995 (jf. Støren 2000a:47). Dette kommer trolig av at utvalget i 1997-undersøkelsen bestod av elever som var to år eldre og som alle hadde hatt optimal progresjon, og sannsynligvis var mer målbevisste i forhold til utdanning enn gjennomsnittet av grunnkurselever. Også blant yrkesfagelevne var det høyere andel med planer om høyere utdanning i 1997-undersøkelsen enn i 1995 undersøkelsen, noe som kan ha samme bakgrunn. I tillegg representerer ikke yrkesfagelevne i 1997-undersøkelsen alle typer yrkesfaglige kurs, men et utvalg sådanne (se vedlegg).

Den lille forskjellen som figur 4.1 viser mellom tospråklige og majoritets elever, der de sistnevnte har høyest andel med planer om høyere utdanning, forsvinner imidlertid når vi kontrollerer for karakterer og demografiske forhold, jf. tabell 4.16. Dette omtales nærmere nedenfor.

Oslo

I modell 2 (tabell 4.16) har vi tilført variabelen “bor i Oslo”. Selv om denne variabelen er sterkt signifikant, har den lite å tilføre med tanke på modellens forklaringskraft, blant annet fordi effekten av det å være tospråklig forsvinner. Dette kommer trolig av at de tospråklige er overrepresentert i Oslo i forhold til resten av landet. Resultatene tyder altså på at det snarere er det å bo i Oslo enn det å være tospråklig, som reduserer sannsynligheten for hvorvidt elevene har planer om høyere utdanning. En tilleggsanalyse der de tospråklige elevene er delt opp i vestlige og ikke-vestlige, gir for øvrig samme resultat.

Vi skal senere (jf. tabell 4.17) se at effekten av det å bo i Oslo gjelder tospråklige så vel som majoritetselever, og i størst grad de tospråklige elevene.

Studieretning

Valg av studieretning på grunnkurs – yrkesfaglig eller allmennfaglig – har aller størst betydning for hvorvidt en har planer om høyere utdanning. Her ser vi indirekte effekter av grunnskolekarakterer og foreldres utdanningsnivå, som mange studier har vist har stor betydning for hva slags videregående opplæring en velger (bl.a. Skjersli og Aamodt 1997).

Foreldres utdanning

Om vi ser bort fra effektene av valg av studieretning og kjønn, er det nesten ingenting, bortsett fra karakterer, som har så stor betydning for planer om høyere utdanning som foreldres utdanningsnivå. I modell 3 har vi derfor innlemmet to variable for henholdsvis mors og fars utdanning. Vi ser at i dette utvalget, som alle har kommet så langt som til det tredje opplæringsåret i videregående opplæring og har hatt optimal progresjon, har mors utdanning noe større positiv effekt enn fars, noe som for øvrig blir tydeligere i modellene 5-6. Dette skiller seg noe fra resultatene fra en undersøkelse av elever som var to år yngre og alle gikk i grunnkurs i videregående (jf. Støren 2000a), der fars utdanning syntes å ha størst betydning. Uansett ser vi at både mors og fars utdanning har stor betydning, og at kontroll for foreldres utdanning innebærer at effekten av det å være tospråklig skifter fortegn fra negativ til positiv. Effekten er liten (og ikke signifikant), og skifte av fortegn kan skyldes tilfeldigheter. Alle øvrige variabler i modell 3 gir signifikante effekter. Vi ser også at kontroll for foreldres utdanning reduserer den negative effekten av det å gå på yrkesfag med hensyn til sannsynligheten for å ha planer om høyere utdanning, noe som kommer av at foreldrene til allmennfagelevne oftere har høy utdanning enn foreldrene til yrkesfagelevne. Samtidig øker det å ha foreldre med høy utdanning sannsynligheten for at en selv har planer om høyere utdanning, uavhengig av om en har valgt allmennfag eller yrkesfag.

Karakterer

I modell 4 kontrollerer vi for karakterer²⁵, men uten samtidig å kontrollere for foreldres utdanning. Vi ser at karakterer betyr svært mye, og at det øker modellens forklaringskraft vesentlig. Effekten av det å være tospråklig er null. Den negative effekten av det å gå på yrkesfag når det gjelder sannsynligheten for å ha planer om høyere utdanning, øker ved kontroll for karakterer. En kunne ventet at effekten av det å gå på yrkesfag ville bli redusert ved kontroll for karakterer, i og med at yrkesfagelevne gjennomsnittlig har noe svakere karakterer enn allmennfagelevne. Vi finner altså det motsatte. Resultatet innebærer at det å velge yrkesfag, reduserer sannsynligheten for at en har planer om høyere utdanning – uavhengig av karakterer – noe som tyder på klare og beviste utdanningsvalg da de valgte studieretning.

I modell 5 kontrollerer vi for både karakterer og foreldres utdanning samtidig. Effekten av foreldres utdanning blir redusert i forhold til modell 3 når vi kontrollerer for karakterer, noe som kommer av at elever med foreldre med høy utdanning, gjennomsnittlig har noe bedre karakterer enn de øvrige. Vi ser også at effekten av karakterer i liten grad blir berørt i forhold til modell 4, når vi kontrollerer for foreldres utdanning; kun en svak reduksjon i effekten av karakteren i noen av fagene. Grunnkurskarakterer synes med andre ord å være en svært viktig prediksjonsfaktor med tanke på fortsettelse i høyere utdanning etter videregående opplæring.

Kjønn

Kjønn har stor betydning for sannsynlighet for planer om høyere utdanning, og effekten av kjønn øker ved kontroll for karakterer. Vi minner for øvrig om at i dette utvalget har gutter noe bedre gjennomsnittskarakterer enn jenter, fordi matematikkarakteren teller svært mye her som vi har kontrollert for karakterer i bare fire fag.

Jenter har langt oftere enn gutter planer om høyere utdanning, uavhengig av karakterer. Det er forskjellen i andel som har planer om *høgskoleutdanning* som utgjør forskjellen mellom gutter og jenter (Støren 2000), utdanninger som er svært yrkesrettede. Et spørsmål kan være om gutter oftere enn jenter “nøyer seg med” yrkesfaglig videregående opplæring, fordi guttene gjennom disse utdanningene – som for guttenes del som regel er innenfor industri og håndverk – kan oppnå relativt høy lønn sammenliknet med typiske kvinneyrker med samme utdanningsnivå. På den andre siden finner vi mange jenter som er interessert i helse- og omsorgsyrker og pedagogiske yrker²⁶, hvorav færre “nøyer seg med”

²⁵ Det bør bemerkes at det er korrelasjon mellom karakterene i de ulike fagene. Se nærmere omtale i note 32.

²⁶ Selv om det har vært en nedgang i søkningen til slike utdanninger, var det fortsatt slik høsten 1999 at nærmere 40 prosent av de kvinnelige 19-årige søkerne til høyere utdanning søkte helse- og sosialfaglige og pedagogiske høgskole utdanninger.

videregående opplæring, fordi lønns- og arbeidsforhold i jobber de kan få på grunnlag av helse- og omsorgsutdanninger i videregående opplæring, er langt dårligere.

Språk som snakkes hjemme

Vi har sett at elever som (bare) snakker et annet språk enn norsk hjemme i gjennomsnitt har bedre karakterer enn de øvrige (jf. tabell 4.6 og 4.12). Vi har derfor i modell 6 innlemmet kontroll for også denne variabelen. Vi ser at det å snakke et annet språk enn norsk hjemme synes å ha en positiv effekt på sannsynligheten for å ha planer om høyere utdanning. Den relative betydningen av denne faktoren er imidlertid likevel liten²⁷, og dermed berøres i svært liten grad modellens forklaringskraft. Kontroll for denne variabelen har heller ingen betydning for effekten av de øvrige variablene.

Effekten av variabelen “snakker ikke norsk hjemme” trenger imidlertid en nærmere omtale, fordi den kan være usikker av flere grunner. Som vi har sett foran, kjennetegnes elevgruppen som ikke snakker norsk hjemme, av at de gjennomsnittlig *gjør mer lekser enn andre*. Det er derfor mulig at det vi ser effekten av, er at elevgruppen som ikke snakker norsk hjemme, gjør mest lekser. Vi har imidlertid ikke inkludert variabelen tid brukt til lekser i analysene i tabell 4.16. Grunnen er at det var så vidt mange som ikke hadde svart på dette spørsmålet, noe som gjør resultatene mer usikre. Det å utelate dem som ikke har svart på spørsmålet om tid brukt til lekser, påvirker også resultatene for de øvrige kontrollvariablene, og gir dermed usikkerhet om holdbarheten av resultatene. Resultatene av separate tilleggsanalyser der vi kontrollerer for tid brukt til lekser, er likevel interessante. I disse ekskluderte vi først dem som ikke hadde svart på spørsmålet om tid brukt til lekser, og kontrollerer for denne variabelen i tillegg til de øvrige. Også etter kontroll for tid brukt til lekser, er effekten av å snakke et annet språk enn norsk hjemme signifikant og en god del større enn i tabell 4.16. Tid brukt til lekser har samtidig en selvstendig positiv (og signifikant) effekt på sannsynligheten av å ha planer om høyere utdanning. Ved kontroll for en eventuell samspillseffekt av disse to variablene, finner vi ingen slik signifikant effekt.

²⁷ Den relative betydningen av denne variabelen sett i forhold til de øvrige i modellen, er liten med tanke på forklaringen av den totale variasjonen i utvalget. Det kommer av at den berører relativt få elever. I logistisk regresjon kan en ved hjelp av utlistede ”R²”-verdier, se den relative betydningen av de ulike variablene som inngår i modellen. Naturlig nok har variabelen ”yrkesfag versus allmennfag” størst betydning, deretter kommer kjønn (jente). Av øvrige variabler som inngår i modell 6, har naturfagkarakterer størst betydning, dernest matematikkarakterer. Det å bo i Oslo har om lag like stor negativ betydning som det å ha mor med høy utdanning har positiv betydning. Minst relativ betydning av de undersøkte (signifikante) faktorene, har spørsmålet om en snakket et annet språk enn norsk hjemme, engelskkarakterer og ”annen boform”.

Analysene der vi ekskluderte dem som ikke svarte på tid brukt til lekser, ga imidlertid svært usikre utslag om vi så på majoritets elever og tospråklige separat (jf. omtale etter tabell 4.17), i tillegg til, som nevnt over, annen usikkerhet knyttet til resultatene på grunn av redusert tallgrunnlag. Vi foretok derfor også tilleggsanalyser der vi inkluderte personer som ikke hadde svart på tid brukt til lekser. Vi ga dem en tid brukt til lekser på 0,4 timer per dag. timer per dag²⁸, og fikk da følgende resultat:

Koeffisienten for variabelen “snakker ikke norsk hjemme” ble svakt redusert i forhold til resultatet i modell 6, tabell 4.16, men effekten var fortsatt meget høy og klart signifikant. Tid brukt til lekser har en klar positiv effekt. De øvrige variablene som inngår i analysen i tabell 4.16 (modell 6), ble i liten grad berørt. Vi viser ellers til nærmere omtale etter tabell 4.17 når det gjelder tolkningen av effekten av variabelen “snakker et annet språk enn norsk hjemme”.

Bo/familiesituasjon

Når det gjelder variablene for “bo/familiesituasjon”, er referansegruppen de som bor sammen med begge foreldrene. Vi har slått sammen de som bor alene, med ektefelle/samboer, på internat eller annet, til en gruppe “annen boform”. Denne gruppen, som har svakere karaktergjennomsnitt enn de øvrige (jf. tabell 4.12), har (signifikant) sjeldnere planer om høyere utdanning, også etter kontroll for karakterer. Det å bo sammen med slektninger kunne ha en viss betydning for karakterene (jf. tabell 4.12), men har ikke har noen selvstendig signifikant effekt på sannsynligheten for å ha planer om høyere utdanning, verken blant tospråklige elever eller majoritets elever, når det er kontrollert for karakterer. Kontroll for disse variablene har heller ingen betydning med tanke på en eventuell effekt av det å være tospråklig, den er fortsatt ikke signifikant (modell 6).

²⁸ Dette er lavest kodete tid for dem som har oppgitt tid brukt til lekser, men det er neppe satt urimelig lavt, siden vi har sett at de som ikke har svart på spørsmålet om tid brukt til lekser, er de som har oppgitt dårligst karakterer, jf. tabell 4.9.

Tospråklig eller majoritetsbakgrunn

Tabell 4.16 har gjennomgående vist at det er ingen effekt av hvorvidt en er tospråklig eller majoritetselev på sannsynligheten for at en har planer om høyere utdanning når en er i avslutningen av tredje opplæringsår i videregående opplæring. Vi skal nå se om de øvrige faktorene som har betydning for planer om høyere utdanning, har ulik eller samme betydning for tospråklige elever som for majoritets elever. I tabell 4.17 presenteres resultater for tospråklige og majoritets elever separat, og vi har ellers benyttet samme modell som modell 6 i tabell 4.16.

Tabell 4.17 Resultater av logistiske regresjonsanalyser (b-koeffisienter) av sannsynligheten for å planer om høyere utdanning blant tospråklige elever og majoritets elever som er i avslutningen av sitt tredje opplæringsår i videregående opplæring.

	Majoritets elever	Tospråklige elever
Jente	1,477***	1,156*
Yrkesfag	-3,294***	-3,930***
Bor i Oslo	-0,723***	-1,101 (1)
Mor høy utdanning	0,563***	0,148
Far høy utdanning	0,349***	-0,057
Norsk karakterer	0,216***	-0,082
Engelsk karakterer	0,105***	0,486*
Matematikk karakterer	0,272***	-0,146
Naturfag karakterer	0,391***	0,900***
Ikke norsk hjemme	1,919**	2,447**
Med slektninger	0,321	-1,044
Annen boform	-0,228***	0,245
Konstant	-1,567***	-1,884*
N	2203	187
Kji-kvadrat	7825,95	131,24***
Pseudo-forklart varians	0,414	0,469

*** Signifikant på nivå $p \leq 0,000$. ** Signifikant på nivå $p < 0,001$. * Signifikant på nivå $p < 0,05$.
(1) Signifikant på nivå $p < 0,07$

Både blant tospråklige og majoritets elevene har jenter klart større sannsynlighet enn gutter for å ha planer om høyere utdanning, men kjønnsforskjellen er størst blant majoritets elevene. Den negative effekten av å bo i Oslo med hensyn til planer om høyere utdanning, er minst like stor blant tospråklige som blant majoritets elevene, det samme gjelder forskjellen mellom yrkesfag og allmennfag.

Effekten av å snakke et annet språk enn norsk hjemme på sannsynligheten for å ha planer om høyere utdanning, synes å være særlig stor blant de tospråklige elevene, men den er stor også blant dem som ikke er *registrert* som tospråklig

(majoritetselevene), men som likevel oppgir å snakke et annet språk enn norsk hjemme. Den relative effekten²⁹ av denne variabelen sett i forhold til de øvrige, er imidlertid svært lav blant majoritetselevene, mens den er stor blant tospråklige.

På samme måte som omtalt foran, har vi i separate tilleggsanalyser undersøkt om effekten av det å snakke et annet språk enn norsk hjemme blir borte eller reduseres, når vi kontrollerer for tid brukt til lekser. I analyser der vi ekskluderer dem som ikke har svart på spørsmålet om tid brukt til lekser, er tallgrunnlaget begrenset og resultatene svært usikre³⁰. Når vi inkluderer elever som ikke har oppgitt tid brukt til lekser, og setter deres tid til 0,4 timer per dag³¹, får vi disse resultatene: Det er en klar positiv effekt av det å snakke et annet språk enn norsk hjemme på sannsynligheten av at en har planer om høyere utdanning, når det også er kontrollert for tid brukt til lekser. Dette gjelder både for tospråklige og majoritetselever, og særlig for førstnevnte gruppe. Tid brukt til lekser hadde fortsatt positiv effekt, men signifikant bare for majoritetselevene.

Vi kan altså ikke avvise at det å (bare) snakke et annet språk hjemme har en selvstendig effekt, som kommer i tillegg til en sannsynlig effekt av innsats (tid brukt til lekser). Årsaken til at det å snakke et annet språk enn norsk hjemme synes å ha betydning for hvorvidt en planlegger høyere utdanning, det vil si de bakenforliggende forholdene som ligger til grunn for dette, kan det være vanskelig å si noe om. Muligens ser vi her en seleksjonseffekt med tanke på hvordan utvalget er sammensatt, og i tillegg en seleksjonseffekt med hensyn til hvem i utvalget som har svart på undersøkelsen. Vi har foran i denne rapporten sett at det er en selektert gruppe tospråklige elever som har hatt optimal progresjon i videregående opplæring, noe alle som deltok i spørreskjemaundersøkelsen hadde. De av disse som bare snakket et annet språk enn norsk hjemme, og som svarte på undersøkelsen, *kan* være en spesielt utdanningsmotivert gruppe elever med svært god beherskelse av (minst) to språk.

²⁹ ”R-verdiene” (som gir uttrykk for den relative betydningen) er henholdsvis 0,02. og 0,14.

³⁰ Disse tilleggsanalyserne gir ulikt resultat for tospråklige og majoritetselever. For majoritetselevene øker tilsynelatende effekten av det å ikke snakke norsk hjemme ved kontroll for tid brukt til lekser, men effekten er ikke signifikant, trolig på grunn av få observasjoner og stor variasjon mellom disse observasjonene. Tid brukt til lekser gir på den annen side signifikant positiv effekt på sannsynligheten for å ha planer om høyere utdanning blant majoritetselevene, i disse analysene. For tospråklige elever blir effekten det å snakke et annet språk enn norsk hjemme redusert ved kontroll for tid brukt til lekser, når personer som ikke har svart på spørsmålet om tid brukt til lekser er ekskludert fra analysen, og effekten er ikke lenger signifikant. I den samme tilleggsanalysen finner vi ingen effekt av tid brukt til lekser blant de tospråklige elevene.

³¹ Dette er også gjort foran, jf. omtale etter tabell 4.16, og note 28.

Et annet spesielt forhold ved resultatene i tabell 4.17 er at mens karakterer i alle fire fag har betydning for elever med majoritetsbakgrunn, er det bare for engelsk- og naturfagkarakterer vi finner signifikante effekter blant tospråklige elever. Dette kan være et tilfeldig resultat på grunn av lave grunnlagstall for tospråklige, vi skal derfor være forsiktige med å tolke dette. Vi ser imidlertid også at både for tospråklige og majoritets elever er naturfagkarakteren av spesiell betydning, og at for majoritets elevene er matematikkarakteren av nest størst betydning for hvorvidt en har planer om høyere utdanning. Også dette viser hen til et annet interessant resultat i forbindelse med NIFUs evaluering av Reform 94. Vibe m. fl. (1997) stilte spørsmålet “Realfag: Nøkkelen til framgang?” Vibes resultater viste at realfagsorientering hadde meget stor betydning både for forbedring av karakterer fra grunnskole til grunnkurs og for hvilke karakterer en generelt oppnådde på grunnkurs. Resultatene i tabell 4.16 og 4.17 kan tyde på at realfagskarakterene en oppnår på grunnkurs, også har en betydning for senere orientering mot høyere utdanning³².

Den viktigste forskjellen mellom de tospråklige elevene og majoritets elevene er imidlertid: Foreldres utdanningsnivå har ingen signifikant effekt på sannsynligheten for å ha planer om høyere utdanning blant de tospråklige, mens dette har stor betydning for majoritets elevene. Dette *kan* indikere at en i tiden fremover vil se større sosial mobilitet blant ungdom med innvandrerbakgrunn enn i resten av befolkningen, et spørsmål som bør følges opp av videre forskning. Spørsmålet om økt andel med høyere utdanning medfører økt sosial mobilitet, er i seg selv et viktig spørsmål i utdanningsforskningen. Mye kan tyde på at utdanning ikke har større betydning for den sosiale mobiliteten nå – i en tid der stadig flere har stadig mer utdanning – enn det hadde tidligere (Breen & Goldthorpe 2000). Vi vet også at skjevheten i rekrutteringen til høyere utdanning består (jf. Hansen 1999, Shavit & Blossfeldt 1993). Det kan derfor være et interessant spørsmål om det for noen grupper i den norske befolkningen, som innvandrene, er slik at utdanning vil medføre sosial mobilitet. En studie fra Canada (Sweetman & Dicks 1999) kan imidlertid tyde på en svak langsiktig utvikling med hensyn til reduksjon av forskjeller i utdanningsnivå og arbeidsmarkedssituasjon mellom etniske grupper på gruppenivå, og at økonomisk mobilitet på gruppenivå for etniske minoritetsgrupper skjer meget sakte. Studien viste blant annet en høy korrelasjon

³² Det bør nevnes at det også er korrelasjon mellom de ulike karakterene, og at det dermed kan være et problem med ”multikollinearitet” i modellen. Imidlertid gir en analyse der de fire fagene er slått sammen til én uavhengig variabel med gjennomsnittskarakter for disse fagene, tilsvarende resultater som tabell 4.16. Vi har i tabell 4.16 og 4.17 valgt å se på hvert av fagene, for å få fram om fagene hadde forskjellig betydning. Korrelasjonen er for øvrig størst mellom naturfag- og matematikkarakterene (0,54), men også meget høy mellom naturfag- og norskkarakterer (0,425), og for engelsk- og norskkarakterer (0,392).

mellom foreldregenerasjonens inntekt og utdanningsnivå³³ og neste generasjons utdanningsnivå og utbytte av utdanning.

4.4 Oppsummering

I dette kapitlet har vi sett at det er en lang rekke forhold – knyttet til skoleprestasjoner, foreldres utdanningsnivå og bo/familiesituasjon – som har betydning for planer om høyere utdanning. Spissformulert kan en si at av den lange rekken av forhold som er undersøkt, er det bare én faktor som *ikke* synes å være av betydning for hvorvidt de unge har planer om høyere utdanning, nemlig hvorvidt en er tospråklig eller ikke.

Vi har også sett at tospråklige elever har svakere skoleprestasjoner enn majoritetselevne, og at begge grupper justerer sine utdanningsaspirasjoner etter sine karakterer.

Som nevnt innledningsvis, må vi imidlertid ta forbehold om at de tospråklige i undersøkelsen er en mer selektert gruppe enn majoritetselevne som deltok. Det kan dermed tenkes at forskjeller i retning av at tospråklige elever kan ha lavere utdanningsaspirasjoner, ikke kommer fram. En slik forskjell gir imidlertid neppe holdepunkter for at det er en *høyere* andel av de tospråklige enn av majoritetselevne som har ambisjoner om høyere utdanning, slik andre norske undersøkelser har indikert (se kapittel 4.3.1). Når det gjelder nivået på planlagt høyere utdanning, ser det imidlertid ut til at flere av de tospråklige elevne enn av majoritetselevne planlegger universitetsutdanning. Sett i dette lyset, har de tospråklige elevne høyest utdanningsaspirasjoner.

Det er en lavere andel av tospråklige som har optimal progresjon fram til tredje opplæringsår i videregående opplæring (jf. kapittel 3). Dermed var det også en lavere andel av de tospråklige totalt som var kommet så langt i opplæringsløpet som elevne som deltok i undersøkelsen var. Sett på denne bakgrunn, er det rimelig å anta at det er en noe lavere andel tospråklig ungdom generelt enn majoritetsungdom som har konkrete planer om høyere utdanning. Dette er imidlertid usikkert, siden også elever som er forsinket i sine løp eller som eventuelt midlertidig er falt fra, ofte kan ha planer om høyere utdanning. Konklusjonen vi kan trekke så langt, er derfor at det ikke er påvist noen forskjell i andel med planer om høyere utdanning mellom tospråklige elever og majoritetselevne i vår undersøkelse. Dette støttes opp av data fra NIFUs undersøkelse av grunnkurselever i 1995, der det riktignok var en liten gruppe tospråklige som deltok, som heller ikke viste nevneverdige forskjeller mellom tospråklige elever og majoritets elever.

³³ I den canadiske studien er dette målt på gruppenivå med hensyn til tilhørighet i etnisk minoritetsgruppe. Bare personer utdannet i Canada inngikk i studien.

Et interessant funn ved analysene er at mens det å ha foreldre med høy utdanning betyr mye for hvorvidt majoritets elever har planer om høyere utdanning, tyder våre data på at foreldres utdanningsnivå ikke innebærer noen seleksjonseffekt blant tospråklige elever. Dette kan indikere at en i tiden fremover vil se større sosial mobilitet blant tospråklig ungdom enn andre ungdommer, et spørsmål som bør følges opp av videre forskning.

Analysene har imidlertid også vist at skoleprestasjonene gjennomsnittlig er noe lavere blant tospråklige enn andre elever, og at de bruker noe mer tid på lekser, uten at økt tid til lekser synes å få samme effekt på deres karakterer som blant majoritets elevene. Sammenholdt med resultatene i kapittel 3, som viste lavere gjennomføringsgrad blant tospråklige elever enn blant majoritets elever i videregående opplæring, er det mye som tyder på at mange tospråklige elever møter store utfordringer i videregående opplæring. Dette kan få følger for (blant annet) rekrutteringen til høyere utdanning, på den måten at det blir færre av de tospråklige som realiserer sine utdanningsønsker og begynner i høyere utdanning, enn den høye andelen blant dem som begynner på allmennfag (jf. kapittel 3), skulle tilsi.

I neste kapittel skal vi se på i hvilken grad utdanningsaspirasjonene kan sies å ha blitt realisert i tiden etter fullført videregående opplæring. Vi følger der kullet som fullførte videregående opplæring våren 1997, og ser på i hvilken grad de har begynt i høyere utdanning høsten 1998, og i hvilken grad vi finner forskjeller eller likheter mellom ungdom med innvandrerbakgrunn og majoritets ungdom i så henseende.

5 Overgang til høyere utdanning

5.1 Innledning

Dette kapitlet omhandler utdanningsvalg blant dem som fullførte videregående opplæring våren 1997 (97-kullet). Hvor store andeler av dette kullet begynte i høyere utdanning innen høsten 1998? Er det forskjeller i utdanningsvalg blant ungdom med innvandrerbakgrunn og ungdom med majoritetsbakgrunn? Fra kapittel 2 og 3 vet vi at innvandrere som fullførte videregående opplæring i 1997 er en selektert gruppe. Andelene som hadde fullført videregående opplæring av fødselskullene som var 19, 20 og 21 år i 1997 var langt lavere blant gruppen med innvandrerbakgrunn sammenlignet med ungdom med majoritetsbakgrunn (se figur 2.1 og 2.2). Dette er et resultat av både at færre med innvandrerbakgrunn begynner i videregående opplæring og at flere avbryter utdanningen underveis, eller har forsinket progresjon (se kapittel 3). Sammenholder vi disse funnene med analysemodellen i kapittel 1, har det å ha innvandrerbakgrunn stor betydning for atferd både ved valgpunkt 1 og 2 (se figur 1.1). I dette kapitlet undersøker vi om dette mønsteret holder seg også i overgangen til høyere utdanning. Fortsetter “avskallingen” av gruppen med innvandrerbakgrunn også etter fullført videregående opplæring?

Her vil vi undersøke hvor mange som er i gang med høyere utdanning samme høst og høsten etter fullført videregående opplæring, og vi vil undersøke i hvilken grad dette har sammenheng med kjønn, alder, etnisk bakgrunn, studieretning, bosted og foreldres utdanningsnivå.

5.1.1 Tidligere forskning

Hva vet vi om overgangen mellom videregående og høyere utdanning for befolkningen generelt og personer med innvandrerbakgrunn spesielt? Tall fra Statistisk sentralbyrå og tidligere studier har vist at innvandrerungdom deltar i mindre grad i høyere utdanning sammenlignet med majoritetsungdom (Jørgensen 1997, Bjertnæs 2000). Dette har blitt satt i sammenheng med den sosiale fordelingen blant innvandrerungdommen (Raaum og Hamre 1996, Dæhlen 2000). Sosial bakgrunn har stor betydning for overgang mellom videregående opplæring og høyere utdanning, og den lave andelen ungdom med innvandrerbakgrunn kan derfor delvis forklares av lav sosial bakgrunn i denne gruppen (Dæhlen 2000).

I en studie av Raaum og Hamre (1996), følges grunnskolekullet fra 1989 frem til høsten 1993. I løpet av denne fireårsperioden har mange av elevene fullført videregående skole og en del har også rukket å begynne i høyere utdanning. De finner at førstegenerasjons innvandrere fra ikke-vestlige land i større grad har

forsinket progresjon og frafall i videregående opplæring sammenlignet med majoritetsungdom. Dette settes i sammenheng med at ungdom med ikke-vestlig bakgrunn oftere kommer fra familier der foreldrene har lavt utdanningsnivå og lav inntekt.

Våre funn med data fra senere kull peker i samme retning som funnene fra denne studien. Analysen i kapittel 2 viste forskjellene i andeler med fullført videregående opplæring av fødselskullet fra 1976, 77 og 78. Resultatene viste at førstegenerasjons innvandrere hadde betydelige lavere andeler med fullført videregående opplæring (figur 2.1). Analysene i kapittel 3 tok utgangspunkt i elever født i 1978 som begynte i videregående opplæring høsten 1994. Disse analysene viste at innvandreringdom hadde svakere progresjon og lavere fullføringsrate sammenlignet med ungdom uten innvandrerbakgrunn.

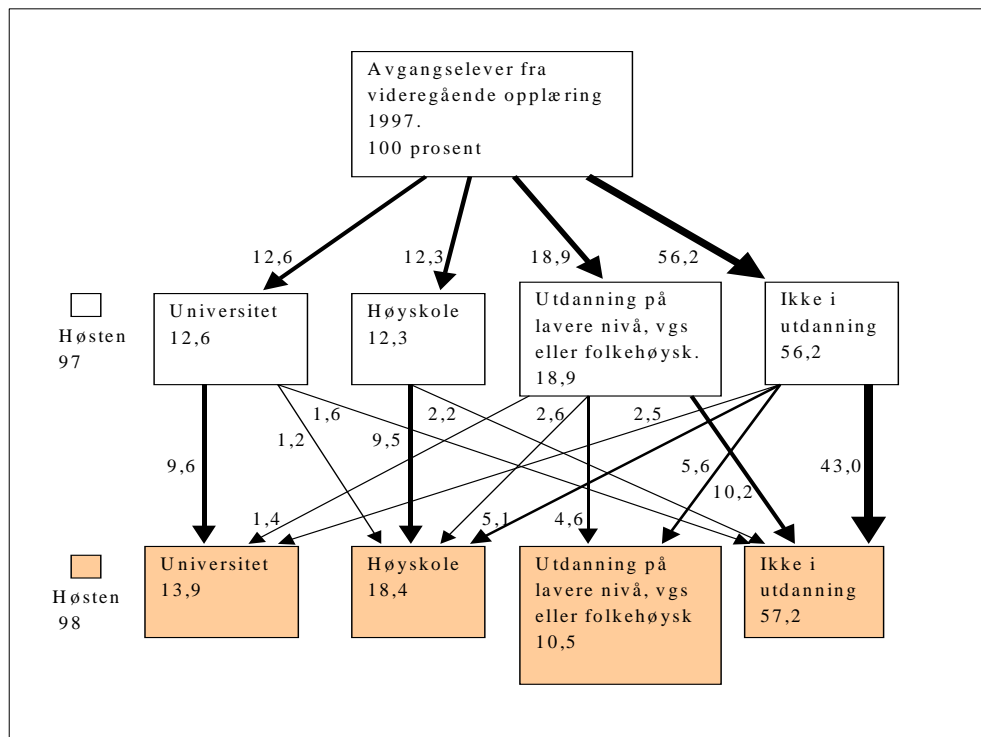
Imidlertid er *overgangen* fra videregående opplæring til høyere utdanning i liten grad undersøkt tidligere. I denne rapporten har vi muligheten til å følge et kull fra de fullførte videregående opplæring våren 1997 og studere hvilke utdanningsvalg de foretok det påfølgende året. Vi har dermed mulighet til å undersøke i hvilken grad overgangen fra videregående opplæring til høyere utdanning utgjør et ytterligere “utsilingstrinn” i utdanningssystemet for ungdom med innvandrerbakgrunn.

Ved å skille mellom grupper med ulik etnisk og sosial bakgrunn, blir det mulig å undersøke hvilke mekanismer som styrer utdanningsvalg blant personer med innvandrerbakgrunn og i befolkningen for øvrig. I dette kapitlet er hovedtemaet å undersøke i hvilken grad det er forskjeller i overgangen mellom videregående opplæring og høyere utdanning blant ungdom med innvandrerbakgrunn og annen norsk ungdom. I hvilken grad har sosial bakgrunn betydning for utdanningsvalg blant personer med innvandrerbakgrunn? Har demografiske forhold som kjønn og bosted samme betydning ved valg av høyere utdanning for grupper med innvandrerbakgrunn som for gruppen med majoritetsbakgrunn?

5.2 Utdanningsaktivitet høsten 1997 og 1998

For å gi en oversikt over utdanningsvalg blant personer med ikke-vestlig innvandrerbakgrunn fra 97-kullet, har vi fremstilt deres bevegelser i utdanningssystemet høsten 1997 og 1998 som flytdiagram i figuren 5.1. Figur 5.2 viser bevegelser i utdanningssystemet for gruppen med majoritetsbakgrunn. På grunn av få personer med vestlig innvandrerbakgrunn, er det ikke laget flytdiagram for denne gruppen. Flytdiagrammene gir en oversikt over hvor store andeler av 97-kullet som “forsvant” ut av utdanningssystemet etter fullført videregående opplæring, og hvor store andeler som valgte å fortsette sin utdanning, enten på videregående skole, folkehøgskole, høyskole eller universitet, høsten 1997 og 1998.

Figur 5.1 Gjennomstrømning frem til høsten 1998 blant personer med ikke-vestlig innvandrerbakgrunn som fullførte videregående opplæring våren 1997. N=1883.

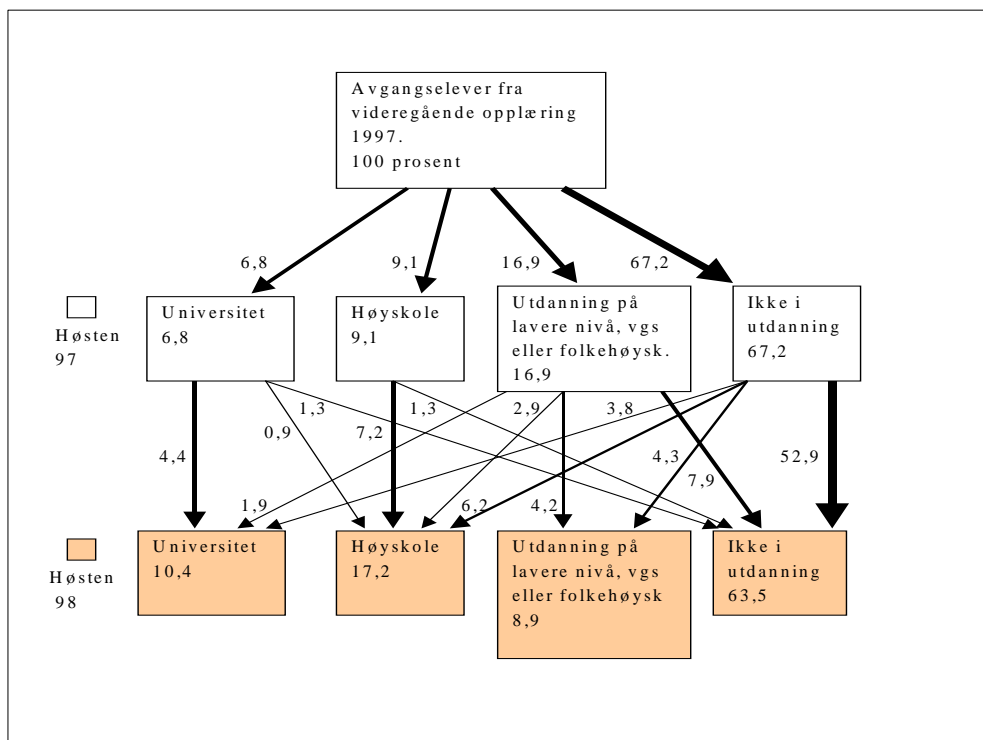
Figur 5.1 viser at av gruppen med ikke-vestlig bakgrunn var 13 og 12 prosent i gang med utdanning på henholdsvis universitet og høgskole høsten 1997, 19 prosent var i gang med utdanning på lavere nivå og 56 prosent var utenfor utdanningssystemet. Året etter hadde andelen ved universitet og høgskole steget til henholdsvis 14 og 18 prosent, 11 prosent befant seg i utdanning på lavere nivå og 57 prosent var utenfor utdanningssystemet.

Figur 5.2 viser utdanningsvalg blant alle med majoritetsbakgrunn. Figuren viser at 7 og 9 prosent var i gang med henholdsvis universitets- eller høgskoleutdanning høsten 1997. Av de resterende var 17 prosent registrert på utdanning på lavere nivå, mens 67 prosent ikke var i utdanning. Ett år senere var andelene som studerte ved universitet og høgskole kommet opp i henholdsvis 10 og 17 prosent, 9 prosent var i gang med utdanning på lavere nivå mens 64 prosent befant seg utenfor utdanningssystemet.

Ved å sammenligne de to diagrammene (figur 5.1 og 5.2) ser vi at en høyere andel av personer med ikke-vestlig innvandrerbakgrunn går direkte over i høyere utdanning enn gruppen med majoritetsbakgrunn. Dette gjelder særlig ved

overgangen til høyere utdanning høsten 1997. En grunn til dette kan være at en større andel av majoritetsgruppen enn av gruppen med ikke-vestlig bakgrunn avtjener verneplikt året etter fullført videregående opplæring. Også høsten 1998 er det imidlertid klare forskjeller mellom de to gruppene. Det er også en lavere andel i gruppen med ikke-vestlig bakgrunn som er ute av utdanningssystemet samme år eller året etter fullført videregående opplæring, sammenlignet med majoritetsgruppen. Når det gjelder andeler som går over til utdanninger på lavere nivå, er det mindre forskjeller mellom gruppene. Nærmere analyser avdekker imidlertid noe ulike mønstre her. Mens en anseelig andel av majoritetsungdommen begynner på folkehøgskole etter videregående opplæring (Aamodt 2001), gjelder dette svært få av ungdommene med ikke-vestlig bakgrunn.

Figur 5.2 Gjennomstrømning frem til høsten 1998 blant personer som fullførte videregående opplæring våren 1997. Personer som er uten innvandrerbakgrunn eller har vestlig innvandrerbakgrunn. N=65476.

I tabell 5.1 vises andelene som er i gang med høyere utdanning høsten 1997 og 1998 blant ulike innvandergrupper samt for majoritetsgruppen. Hver rad i tabellen summerer seg til 100 prosent³⁴. Blant alle førstegenerasjons innvandrere fra ikke-vestlige land er omlag 25 prosent igang med høyere utdanning høsten 1997. Blant alle andregenerasjons innvandrere fra ikke-vestlige land er andelen noe høyere, drøyt 26 prosent. Til sammenligning utgjør andelen som er i gang med høyere utdanning blant majoritetsgruppen bare 16 prosent. Den høye overgangsraten blant innvandrere med ikke-vestlig bakgrunn synes meget overraskende, ettersom denne ungdomsgruppen statistisk sett er underrepresentert i høyere utdanning (se kapittel 1).

³⁴ Tabellen viser dermed hvor store andeler fra hver av innvandergruppene som er i gang med høyere utdanning ved to tidspunkt. De ulike prosentandelene kan ikke summeres.

Den høye overgangsraten blant ikke-vestlige innvandrere må ses i sammenheng med analysene i kapittel 2 som viste betydelige forskjeller i utdanningsnivå ved 19-21 års alder blant ungdom med innvandrerbakgrunn og majoritetsungdom. Særlig førstegenerasjons innvandrere med ikke-vestlig bakgrunn skiller seg ut med lave andeler som har fullført videregående opplæring, sammenlignet med majoritetsungdom (figur 2.1). Når vi her undersøker overgangen til høyere utdanning blant dem som har fullført videregående opplæring, må vi ta hensyn til denne skjevheten i utdanningsnivå mellom ungdom med innvandrerbakgrunn og majoritetsbakgrunn. I analysene her undersøker vi dermed utdanningsoverganger for en selektert gruppe ungdommer med innvandrerbakgrunn.

Tabell 5.1 *Andeler i høyere utdanning høsten 1997 og høsten 1998. Første- og andregenerasjons innvandrere med vestlig og ikke-vestlig landbakgrunn og personer med majoritetsbakgrunn. Kullet som fullførte treårig videregående opplæring våren 1997. Prosent. (N=82-65476).*

	Høsten 97	Høsten 98
Førstegenerasjons ikke-vestlig innvandrer	24,6	32,3
Førstegenerasjons vestlig innvandrer	14,2	14,8
Andregenerasjons ikke-vestlig bakgrunn	26,4	32,0
Andregenerasjons vestlig bakgrunn	22,0	32,9
Majoritetsbakgrunn	15,9	27,7
Gjennomsnitt	16,2	27,7

Som tidligere nevnt er gruppen av personer med ikke-vestlig innvandrerbakgrunn sammensatt av personer med landbakgrunn fra Øst-Europa, Asia, Afrika, Sør- og Mellom-Amerika og Tyrkia. Skiller vi mellom ikke-vestlige innvandrere fra Øst-Europa og andre ikke-vestlige land, finner vi at ungdom med østeuropeisk landbakgrunn har en særlig høy overgangsrate til høyere utdanning. Høsten 1998 var hele 44 prosent av ungdom med østeuropeisk landbakgrunn som hadde fullført videregående opplæring i 1997, i gang med høyere utdanning, mens blant andre med ikke-vestlig landbakgrunn var andelen 28,9 prosent.

Ved å sammenligne andelene i høyere utdanning blant personer med vestlig og ikke-vestlig landbakgrunn i tabell 5.1, ser vi at de vestlige innvandrerne har relativt lave andeler som er i gang med høyere utdanning. Dette gjelder særlig førstegenerasjons innvandrere fra vestlige land. Dette kan ha sammenheng med hvordan denne gruppen er sammensatt demografisk (alder, etc.), men det kan også være uttrykk for at mange med vestlig landbakgrunn tar (høyere) utdanning i utlandet.

Skiller vi på kjønn, finner vi at det er større forskjeller mellom menn med innvandrerbakgrunn og majoritetsbakgrunn enn mellom kvinner. De mannlige ungdommene med ikke-vestlig innvandrerbakgrunn som hadde fullført videregående opplæring våren 1997, har i større grad begynt i høyere utdanning enn menn med majoritetsbakgrunn. Dette gjelder både høsten 1997 og høsten 1998. En forklaring på dette er trolig avtjening av førstegangstjenesten. Det er sannsynligvis en større andel av majoritetsgruppen som avtjener verneplikten enn av ungdom med innvandrerbakgrunn. En høy andel av personene med innvandrerbakgrunn i 97-kullet er førstegenerasjons innvandrere med kort botid og uten norsk statsborgerskap, noe som gjør det uaktuelt å avtjene verneplikt i Norge. Forsvaret arbeider for øvrig for å øke rekrutteringen av personer med innvandrerbakgrunn, ettersom andelen personer med innvandrerbakgrunn i forsvaret er meget lav (NOU 2000:14). Blant kvinnene som hadde fullført videregående opplæring, er det derimot mindre forskjeller i studietilbøyelighet etter innvandrerbakgrunn. Høsten 1998 hadde kvinnene med majoritetsbakgrunn "tatt igjen" de ikke-vestlige innvandrerkvinnene når det gjelder andeler i høyskole og universitet. Forskjellene mellom ungdom med innvandrerbakgrunn sammenlignet med majoritetsungdom i tabell 5.1 reflekterer dermed først og fremst forskjeller i mennenes utdanningsvalg etter fullført videregående opplæring.

5.2.1 Overgang til høyere utdanning blant 19-åringene

Vi har tidligere sett at gruppen med ikke-vestlig innvandrerbakgrunn som fullførte videregående opplæring våren 1997, gjennomsnittlig er noe eldre enn gruppen med majoritetsbakgrunn (se tabell 2.5). En mulig årsak til den raske overgangen til høyere utdanning blant personer med ikke-vestlig bakgrunn kan være at denne gruppen allerede er forsinket i studiene og derfor ikke ønsker å utsette starten på videre studier. Dette ville i så fall særlig gjelde de som er forsinket i studiene eller som har tatt videregående opplæring i voksenalder. For å undersøke om overgang mellom videregående opplæring og høyere utdanning er annerledes for dem som har fullført videregående opplæring på normert tid, kan vi skille ut de som var 19 år eller yngre. Tabellen nedenfor viser andeler som var i gang med høyere utdanning høsten 1997 og 1998 blant de som var 19 år eller yngre ved fullført videregående opplæring våren 1997.

Tabell 5.2 *Andeler i høyere utdanning høsten 1997 og høsten 1998 blant 19-åringene (eller yngre) etter innvandrerbakgrunn. Kullet som fullførte treårig videregående opplæring våren 1997. Prosent. (N=50-29610).*

	Høsten 97	Høsten 98
Førstegenerasjons ikke-vestlig innvandrer	36,5	50,3
Førstegenerasjons vestlig innvandrer	25,3	32,0
Andregenerasjons ikke-vestlig bakgrunn	30,5	38,6
Andregenerasjons vestlig bakgrunn	26,0	38,0
Majoritetsbakgrunn	22,5	44,4
Gjennomsnitt	22,7	44,4

Tabellen viser at mens 23 prosent av 19-åringene begynner i høyere utdanning samme år som de fullførte videregående opplæring, har denne andelen steget til 44 prosent høsten etter. Av dem som fullførte videregående opplæring våren 1997, er det dermed en del som venter et år før de begynner i høyere utdanning. Ser vi på andelen som begynner i høyere utdanning i ulike innvandrergrupper, ser vi at i gruppen førstegenerasjons ikke-vestlige innvandrere har 50 prosent begynt i høyere utdanning høsten 1998. Denne gruppen har dermed fremdeles høyere rekruttering til høyere utdanning enn ungdom med majoritetsbakgrunn, selv når vi kun ser på 19-åringene. Dette kan tyde på at ungdom med ikke-vestlig innvandrerbakgrunn i mindre grad utsetter studiestarten sammenlignet med annen ungdom. Eller omvendt; at ungdom med majoritetsbakgrunn i større grad enn ungdom med ikke-vestlig bakgrunn utsetter studiestarten. Som nevnt tidligere, spiller trolig verneplikten en vesentlig rolle her. Men resultatet kan også tyde på at ungdom med ikke-vestlig bakgrunn som har fullført videregående opplæring er særlig motivert for å gå videre i utdanningssystemet, noe som kan ha sammenheng med at de utgjør en selektert gruppe. Analysen i kapittel 2 viste store forskjeller i andeler med fullført videregående opplæring blant ikke-vestlige innvandrere sammenlignet med majoritetsungdom (se figur 2.1). Mens flertallet av ungdom med majoritetsbakgrunn fullfører videregående opplæring, gjelder dette bare et mindretall av innvandrerungdommene med ikke-vestlig bakgrunn. Som tidligere nevnt, er det viktig å understreke at vi her ser på andeler med fullført videregående opplæring fra Norge. Utdanning fra utlandet vil dermed ikke bli registrert i denne sammenhengen. Likevel er det så store forskjeller mellom de to gruppene at utdanning i utlandet neppe kan forklare hele forskjellen. Våre funn i kapittel 3 har vist at mye av frafallet blant ungdom med ikke-vestlig bakgrunn skjer på tidlige trinn i utdanningssystemet. Det innebærer at ungdom med ikke-vestlig bakgrunn som har fullført videregående opplæring, trolig er en selektert gruppe med høye utdanningsplaner og sterk motivasjon.

Sammenligner vi tabell 5.2 med tallene i tabell 5.1, ser vi at det er en betydelig høyere andel som begynner i høyere utdanning av de som er 19 år eller yngre enn

av hele kullet som fullførte videregående opplæring våren 1997. Dette gjelder både blant ungdom med innvandrerbakgrunn og med majoritetsbakgrunn. Det er altså i særlig grad de som kommer rett fra videregående opplæring (og som ikke kan ha tatt annen utdanning tidligere) som går over til høyere utdanning.

5.2.2 Overgang til høyere utdanning blant beboere i Oslo-området

En høy andel av ungdom med innvandrerbakgrunn er bosatt i Oslo-området sammenlignet med andre deler av landet (Bjertnæs 2000). Det er høy konsentrasjon av utdanningstilbud i Oslo-området, og en mulig forklaring på høy overgang fra videregående opplæring til høyere utdanning blant ikke-vestlige innvandrere kan være tilgjengelighet til utdanningstilbud. Andre undersøkelser har imidlertid vist at ungdom fra Oslo-området har lavere overgangsrate til høyere utdanning sammenlignet med ungdom fra andre deler av landet (Hovland 2000). Våre undersøkelser i kapittel 4 peker i samme retning, ungdom fra Oslo-område har i mindre grad planer om høyere utdanning sammenlignet med annen ungdom. I dette avsnittet vil vi derfor undersøke om personer bosatt i Oslo eller Akershus fylke skiller seg fra andre med hensyn til overgang fra videregående opplæring til høyere utdanning. Tabell 5.3 viser andeler i høyere utdanning kun blant dem som er bosatt i Oslo eller Akershus av 97-kullet. Etersom det er få personer med andregenerasjons innvandrerbakgrunn i denne gruppen, er disse ikke skilt ut som egen gruppe i denne tabellen, men er slått sammen med førstegenerasjons innvandrere.

Tabell 5.3 *Andeler i høyere utdanning høsten 1997 og høsten 1998 blant personer bosatt i Oslo og Akershus med ulik innvandrerbakgrunn. Kullet som fullførte treårig videregående opplæring våren 1997. Prosent. (N=114-9245).*

	Høsten 1997	Høsten 1997
Vestlig innvandrerbakgrunn	15,8	17,5
Ikke-vestlig innvandrerbakgrunn	26,5	32,7
Majoritetsbakgrunn	17,3	27,9
Gjennomsnitt	17,9	28,1

Vi ser at andelene som er i gang med høyere utdanning blant personer bosatt i Oslo eller Akershus (tabell 5.3), i liten grad skiller seg fra kullet som helhet (tabell 5.1). Tabellen viser det samme mønsteret som vi så i tabell 5.1; gruppen med ikke-vestlig innvandrerbakgrunn har de høyeste andelene i høyere utdanning. Dette gjelder både høsten 1997 og 1998. Gruppen med vestlig innvandrerbakgrunn har derimot lavere andeler i høyere utdanning enn kullet for øvrig. Å være bosatt i det sentrale Østlandsområdet ser dermed ikke ut til å medføre et avvikende mønster i

overgang fra videregående opplæring til høyere utdanning blant personer som fullførte videregående opplæring våren 1997 sammenlignet med kullet som helhet. Dette står i et visst motsetningsforhold til det vi har sett i kapittel 4 angående de unges planer om høyere utdanning, der vi så at andelen som hadde planer om høyere utdanning var lavest blant Oslo-ungdom. Forskjellen kan komme av at vi her ikke har kontrollert for hvorvidt elevene var uteksaminert fra allmennfag eller yrkesfag. Det er flere i Oslo/Akershus enn ellers i landet som velger allmennfag, noe som i seg selv trekker andelen som begynner i (eller kan begynne i) høyere utdanning opp. Forskjellen kan også ha sammenheng med foreldrenes utdanningsnivå, gjennom at høyere andeler av elevene har foreldre med høyere utdanning i Oslo enn ellers i landet. Vi kommer tilbake til betydningen av bosted og foreldrenes utdanning i tolkningen av de multivariate analysene senere i dette kapitlet (tabell 5.5).

5.2.3 Andeler i høyere utdanning etter foreldrenes utdanningsnivå

Betydningen av sosial bakgrunn for ungdoms utdanningsvalg er godt kjent (se kapittel 1 og 3). Et viktig tema i denne rapporten er hvilken betydning foreldrenes utdanningsnivå har for overgang fra videregående opplæring til høyere utdanning. Har foreldrenes utdanningsnivå samme betydning for ungdom med innvandrerbakgrunn som for ungdom med majoritetsbakgrunn? I dette avsnittet undersøkes overgangen til høyere utdanning i ulike sosiale grupper blant innvandrere fra vestlige og ikke-vestlige land samt blant majoritetsungdom. Tabell 5.4 viser andeler som er i gang med høyere utdanning i 1998, etter sosial bakgrunn målt ved foreldres utdanningsnivå (se kapittel 2). I tabellen skilles det ikke mellom første- og andregenerasjons innvandrere, på grunn av lavt antall med andregenerasjons innvandrerbakgrunn.

Tabell 5.4 *Andeler i høyere utdanning høsten 1998 i ulike sosiale grupper. Vestlige og ikke-vestlige innvandrere og majoritetsungdom. Kullet som fullførte treårig videregående opplæring våren 1997. Prosent. (N=16-31596).*

Foreldrenes utdanning	Majoritets- bakgrunn	Ikke-vestlig innvandrer- bakgrunn	Vestlig innvandrer- bakgrunn
Lang høyere utdanning	54,1	54,2	32,4
Kort høyere utdanning	40,8	43,5	36,1
Videregående utdanning	23,9	39,3	22,4
Grunnskoleutdanning	10,7	28,9	12,5
Uoppgitt	22,3	28,7	12,0
Gjennomsnitt	27,6	32,3	18,0

I alle gruppene synes andelen som er i gang med høyere utdanning høsten 1998 å stige med foreldrenes utdanningsnivå. Av ungdom med majoritetsbakgrunn som har foreldre med lang høyere utdanning, er 54 prosent i gang med høyere utdanning året etter fullført videregående opplæring, mens dette gjelder knapt 11 prosent i gruppen med foreldrene med grunnskoleutdanning (eller lavere).

Vi ser det samme mønsteret ved å sammenligne andeler i gang med høyere utdanning blant innvandrere fra vestlige og ikke-vestlige land. Ser vi på dem med foreldre med høyere utdanning finner vi høye andeler som er i gang med høyere utdanning. Det er imidlertid større forskjeller mellom majoritetsgruppen og innvandrergruppene når vi sammenligner andeler som er i gang med høyere utdanning blant dem med foreldre med lav utdanning. Her er det høyere andeler av ungdom med ikke-vestlig innvandrerbakgrunn som har begynt i høyere utdanning, enn av ungdom uten innvandrerbakgrunn. Disse forskjellene er signifikante (på 1-prosent nivå). Dermed kan det synes som foreldrenes utdanningsnivå har større betydning for valg av høyere utdanning blant norsk ungdom enn blant ungdom med ikke-vestlig innvandrerbakgrunn. Dette er i tråd med eksisterende forskning (Bakken og Sletten 2000) og med hva vi foran (kapittel 4) har sett, med hensyn til planer om høyere utdanning blant ungdom i videregående opplæring. Vi kommer tilbake til sammenhengen mellom sosial bakgrunn og utdanningsvalg senere i analysen.

Gruppen med vestlig innvandrerbakgrunn skiller seg derimot ut med generelt lave andeler som er i gang med høyere utdanning. Av de som har foreldre med lang og kort høyere utdanning var henholdsvis 32 og 36 prosent i gang med høyere utdanning høsten 1998, mens dette gjaldt kun 12 prosent av de med foreldre med uoppgitt utdanning. Som tidligere nevnt har trolig mange med vestlig bakgrunn valgt å ta utdanning i utlandet (evt. hjemlandet). Dette kan være en forklaring på de

lave andelene som er i gang med høyere utdanning. Tabellen viser at dette særlig gjelder de med foreldre med høyere utdanning.

5.3 Beregnet sannsynlighet for å være igang med høyere utdanning høsten 1998

De bivariate analysene tyder på at de ikke-vestlig innvandrerne fra 97-kullet har en annen demografisk sammensetning enn majoritetsgruppen. Ungdom med ikke-vestlig innvandrerbakgrunn er noe eldre, i større grad bosatt i Oslo/Akershus fylke, flere har tatt studieretning som gir studiekompetanse (fremfor yrkeskompetanse), og de har lavere sosial bakgrunn (målt ved foreldrenes utdanningsnivå), sammenlignet med ungdom uten innvandrerbakgrunn.

For å undersøke i hvilken grad slike demografiske forhold har betydning for overgang mellom videregående opplæring og høyere utdanning, er det gjort multivariate analyser der vi undersøker sannsynlighet for å være i gang med høyere utdanning høsten 1998, samtidig som de nevnte demografiske forholdene holdes konstant.

Tabell 5.5 viser resultater fra analyser av sannsynligheten for å være i gang med høyere utdanning høsten 1998 for de som fullførte videregående opplæring våren 1997. Den avhengige variabelen er om man var i gang med høyere utdanning høsten 1998 eller ikke. Metoden som brukes er binær logistisk regresjon. Tabell 5.5 består av tre modeller. I alle modellene inngår alder, kjønn, foreldrenes utdanningsnivå og studieretning i videregående opplæring som uavhengige variabler. I modell 1 inngår også innvandrerbakgrunn som uavhengig variabel. I modell 2 inngår variabelen botid i Norge.

Ettersom vi her fokuserer særlig på hva som har betydning for overgang mellom videregående opplæring og høyere utdanning blant personer med innvandrerbakgrunn, presenteres også separate modeller for ungdom med ikke-vestlig innvandrerbakgrunn og ungdom uten innvandrerbakgrunn. Dette utgjør henholdsvis modell 2 og 3. (Vestlige innvandrere inngår kun i modell 1, ikke i modell 2 eller 3). På den måten kan vi undersøke i hvilken grad sosial bakgrunn, samt andre demografiske forhold, har samme betydning for rekruttering til høyere utdanning blant ungdom med innvandrerbakgrunn som blant norsk ungdom.

Tabell 5.5 Logistisk regresjon av sannsynligheten for å være i gang med høyere utdanning høsten 1998. Kullet som fullførte treårig videregående opplæring våren 1997.

	Modell 1 (Alle)		Modell 2 (ikke-vestlig innvandrerbakgrunn)		Modell 3 (majoritetsbakgrunn)	
Konstant	-2,698***	(,045)	-1,788	(,256)	-2,709***	(,047)
Alder: (ref.= 19 år el yngre)						
20-24 år	-,344***	(,026)	-,486***	(,143)	-,348***	(,027)
25-29 år	-,570***	(,045)	-1,372***	(,232)	-,544***	(,046)
30-34 år	-,614***	(,055)	-1,634***	(,240)	-,544***	(,057)
35-39 år	-,675***	(,066)	-1,779***	(,296)	-,591***	(,068)
40+	-1,161***	(,063)	-1,502***	(,296)	-1,137***	(,065)
Kjønn (kvinne=1)	,487***	(,021)	,028	(,111)	,503***	(,021)
Innvandrerbakgrunn: (ref.= majoritetsbakgr.)						
1. gen. ikke-vestlig innv.	,214***	(,065)				
1. gen. vestlig innv.	-,756***	(,164)				
2. gen. ikke-vestlig innv.	-,177	(,138)	-,687***	(,216)		
2. gen. vestlig innv.	-,307	(,259)				
Botid i Norge: (ref. = 15 år eller lengre)						
0-3 år			,592**			
4-6 år			,556**			
7-8 år			,042			
9-14 år			-,250			
Studieretning (studiekompetanse=1)	2,552***	(,031)	1,955***	(,169)	2,582***	(,032)
Bosted i Oslo/Akershus	-,392***	(,028)	-,128	(,125)	-,422***	(,029)
Foreldrenes utdanningsnivå: (ref.= uoppgitt)						
Lang høyere utdanning	,557***	(,047)	,429	(,325)	,547***	(,048)
Kort høyere utdanning	,231***	(,038)	,169	(,221)	,210***	(,040)
Videregående utdanning	-,136***	(,036)	,072	(,158)	-,166***	(,037)
Grunn-/ungdomsskolenivå	-,405***	(,051)	-,063	(,210)	-,466***	(,053)
Antall (N)	67360		1882		65025	

* = p<0.05, ** = p<0.01, *** = p<0.001 Standardfeil for koeffisientene i parentes.

Modell 1 viser at innvandrerbakgrunn har betydning for overgang mellom videregående opplæring og høyere utdanning, kontrollert for demografiske forhold. Sammenhengen går imidlertid i noe overraskende retning. Førstegenerasjons ikke-vestlige innvandrere har større sannsynlighet for å være i gang med høyere utdanning høsten 1998 enn de uten innvandrerbakgrunn. Derimot har innvandrere med vestlig bakgrunn signifikant lavere sannsynlighet for å være i gang med høyere utdanning høsten 1998 enn gruppen med majoritetsbakgrunn. Å ha andregenerasjons innvandrerbakgrunn har ingen signifikant effekt på overgang til høyere utdanning i denne modellen, sammenliknet med de uten innvandrerbakgrunn. Av alle som fullførte videregående opplæring våren 1997, er det med andre ord ikke slik at det å ha bakgrunn fra ikke-vestlige land hemmer overgangen til høyere utdanning. Det er verdt å understreke at dette gjelder kun blant dem som har fullført videregående opplæring våren 1997, videre ser vi kun på overgang til

høyere utdanning innen høsten 1998³⁵. Vi kommer tilbake til betydningen av seleksjon og forsinket studiestart i diskusjonen i slutten av kapitlet.

I tillegg til innvandrerbakgrunn, gir også de andre variablene i modellen signifikant effekt på sannsynlighet for å være i gang med høyere utdanning året etter fullført videregående opplæring. Studieretning gir særlig stor effekt, som forventet har elever fra en studieretning som gir studiekompetanse betraktelig større sannsynlighet for å gå videre til høyere utdanning enn elever fra yrkesfaglig studieretning fra videregående opplæring. Dette er også rimelig, ettersom yrkesfaglig studieretning ikke uten videre gir mulighet til å komme inn på høyere utdanning. Samtidig har vi altså valgt ikke bare å se på dem som våren 1997 fullførte en studieretning som gir studiekompetanse, men på hele kullet. Det forekommer overgang til høyere utdanning også blant personer som avsluttet yrkesfaglig utdanning våren 1997, enten på grunnlag av tidligere oppnådd studiekompetanse, på grunnlag av at de har tatt allmennfaglig påbygging skoleåret 1997-98, eller på annet grunnlag³⁶.

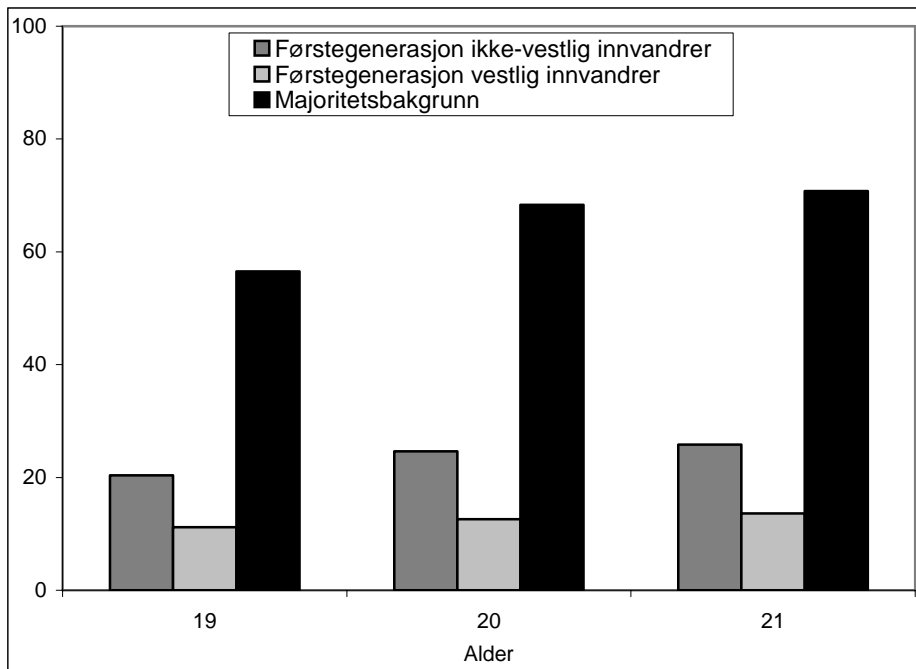
Analysen av hele kullet i modell 1 viser at også alder, bosted og foreldrenes utdanningsnivå har betydning for overgang til høyere utdanning. Sannsynlighet for overgang til høyere utdanning synker med stigende alder, og det er ungdom som er i aldersgruppen 19 år eller yngre, som har størst sannsynlighet for å være i gang med høyere utdanning året etter fullført videregående opplæring. Figur 5.3 viser beregnet sannsynlighet for å være i gang med høyere utdanning høsten 1998 for ulike aldersgrupper og personer med ulik innvandrerbakgrunn. Beregningene i figur 5.3 er gjort ut i fra modell 1 i tabell 5.5, og med unntak av alder og innvandringsbakgrunn, holdes de andre variablene konstante.

Figur 5.3 viser at førstegenerasjons innvandrere med ikke-vestlig landbakgrunn har noe høyere sannsynlighet for å være i gang med høyere utdanning høsten 1998, alt annet likt. Forskjellene mellom førstegenerasjons ikke-vestlige innvandrere og de uten innvandrerbakgrunn er signifikante, men relativt små. Begge gruppene har betraktelig høyere sannsynlighet for å være i gang med høyere utdanning enn førstegenerasjons vestlige innvandrere.

Figur 5.3 *Beregnet sannsynlighet for å være i gang med høyere utdanning høsten 1998 blant kullet som fullførte videregående opplæring våren 1997. (N=67360).*

³⁵ Det er gjort tilleggsanalyser der avhengig variabel var påbegynt høyere utdanning høsten 1997 eller høsten 1998 (dermed ble de som bare var igang med høyere utdanning høsten 1997, men ikke i 1998, også gitt verdien 1 i den avhengige variabelen). Dette ga omtrent identisk resultat som analysene i tabell 5.5.

³⁶ Dette gjelder 1397 personer og utgjør 4,4 prosent av 97-kullet.

Merknad: Beregnet fra tabell 5.5, modell 1: Gutter, 19 år eller yngre, med studieretning som gir studiekompetanse, bosatt utenfor Oslo/Akershus, foreldre med utdanning på maksimum grunn/ ungdomsskolenivå.

Personer bosatt i Oslo/Akershus har mindre sannsynlighet for å være i gang med høyere utdanning året etter fullført videregående opplæring. Her ser vi altså at kontroll for studieretning, foreldres utdanning, alder, m.v. gir et noe annet resultat enn vi så i tabell 5.3 og 5.1. Resultatet med hensyn til redusert sannsynlighet for å være i gang med høyere utdanning om en bor i Oslo/Akershus, er i tråd med resultatene vi så i kapittel 4 angående planer om høyere utdanning. Et liknende resultat ble også funnet i en undersøkelse av søkere til høyere utdanning i 1993 (Hovland 2000). I denne undersøkelsen så en blant annet på sannsynligheten for å bli tatt opp i høyere utdanning. En fant her at sannsynligheten for å bli tatt opp i høyere utdanning var signifikant lavere blant søkere fra storbyer enn blant andre søkere, og at en grunn til lavere andel som ble tatt opp, kunne være at søkerne fra storbyer sendte færre søknader og muligens var mindre tilbøyelige til å ville flytte for å studere.

Alder og studieretning gir signifikant effekt i både modell 2 og 3. Det betyr at for både ungdom med innvandrerbakgrunn og majoritetsbakgrunn, synker sannsynligheten for å befinne seg i høyere utdanning høsten 1998 jo eldre de var da de fullførte videregående opplæring våren 1997. Videre har de som valgte studieretning som ga studiekompetanse langt høyere sannsynlighet for å være i

gang med høyere utdanning høsten 1998, sammenlignet med de som tok yrkesfaglig studieretning.

5.3.1 Sammenheng mellom sosial bakgrunn og innvandererbakgrunn

Modell 1 viser at sosial bakgrunn, målt ved foreldrenes utdanningsnivå, har betydning for overgang til høyere utdanning. De som har foreldre med lang høyere utdanning har størst sannsynlighet for å være i gang med høyere utdanning året etter fullført videregående opplæring, mens de som har foreldre med lav utdanning (grunn- eller ungdomsskolenivå), har lavest sannsynlighet. Vi ser at de som har foreldre med uoppgitt utdanningsnivå (referansegruppen) plasserer seg i en mellomposisjon. Resultatene om betydningen av foreldrenes utdanningsnivå er i tråd med tidligere studier av sosiale skjevheter i rekruttering til høyere utdanning (Aamodt 1982, Knudsen, Sørensen og Aamodt 1993, Hansen 1999, Hovland 2000).

Tatt i betraktning den politiske målsettingen om lik rett til utdanning uavhengig av bakgrunnsforhold som kjønn, bosted, etnisk og sosial bakgrunn, kan resultatene virke svært positive med tanke på rekruttering av innvandrere og personer med innvandererbakgrunn til høyere utdanning. Imidlertid minner vi om at vi her ikke har sett på de totale andelene av ungdomskullene som velger høyere utdanning. Datasettet begrenser seg til de som gikk ut fra videregående opplæring våren 1997, noe som betyr at ungdom som ikke har påbegynt eller fullført videregående opplæring ikke vil være med i dette materialet.

Resultatene av analysen av ikke-vestlige innvandrere i modell 2, tabell 5.5, viser at blant ungdom med ikke-vestlig bakgrunn har foreldrenes utdanningsnivå ingen betydning for overgang til høyere utdanning året etter fullført videregående opplæring. Dette står i skarp kontrast til den betydning foreldres utdanningsnivå har blant ungdom med majoritetsbakgrunn. Beregnet ut i fra modell 3, øker sannsynligheten for å være i gang med høyere utdanning med 24 prosent for majoritetsgruppen når foreldrenes utdanningsnivå endres fra utdanning på grunnskolenivå til utdanning på doktorgradsnivå, alt annet likt.

Det er viktig å være oppmerksom på at den sosiale seleksjonen ved rekruttering til høyere utdanning skjer i flere trinn, og at overgangen til høyere utdanning gjerne er det siste av mange trinn (jf. kapittel 1). En vesentlig del av denne seleksjonen skjer ved valg av studieretning i videregående opplæring. Ungdom med foreldre med høy utdanning velger oftere allmennfag, uavhengig av karakternivå, enn ungdom med foreldre med lav utdanning (Skjersli og Aamodt 1997). Når det gjelder selve gjennomføringen av videregående opplæring, har en tidligere funnet at det ikke er sosiale skjevheter i gjennomføringen på allmennfaglig studieretning (Aamodt 1982), men at dette gjaldt yrkesfagene (Grøgaard 1994). Etter innføringen av Reform 94 har vi ikke funnet klare forskjeller etter foreldres utdanningsnivå i progresjonen i videregående opplæring verken på yrkesfag eller

allmennfag (Støren m.fl. 1998). Når det gjelder høyere utdanning, fant Berg (1997) at foreldrenes utdanningsnivå ikke hadde betydning for studieløpet. Den sosiale seleksjonen finner altså sted først og fremst ved overgangene mellom utdanningstrinnene (se figur 1.1). Dette gjelder både overgangen fra grunnskole til videregående opplæring, og fra videregående til høyere utdanning. Sosiale skjevheter i utdanningsrekruttering er for øvrig påvist i alle vestlige land, samt det faktum at de sosiale forskjellene er vedvarende på tross av at et økende antall tar høyere utdanning (Shavit og Blossfeld 1993).

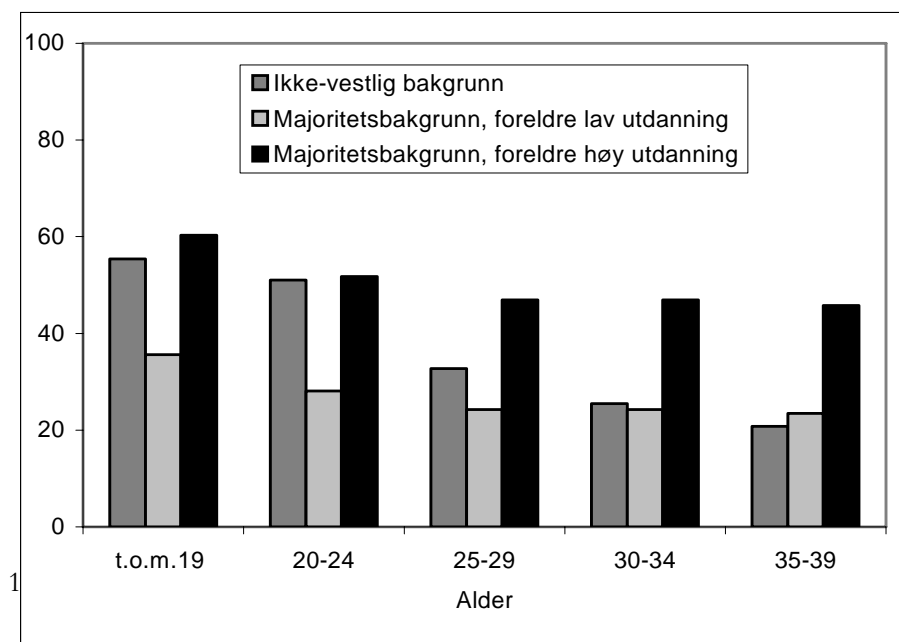
På bakgrunn av resultatene i tabell 5.5, synes analysemodellene som er benyttet å være bedre egnet til å forklare overgangen til høyere utdanning blant personer uten innvandrerbakgrunn enn blant personer med ikke-vestlig innvandrerbakgrunn. Dette er fordi hverken kjønn, bosted i Oslo/Akershus eller foreldrenes utdanningsnivå har signifikant betydning for sannsynlighet for å være i gang med høyere utdanning høsten 1998 blant ungdom med ikke-vestlig innvandrerbakgrunn. Alle disse forholdene gir signifikant effekt i modell 3 (analysen av nordmenn uten innvandrerbakgrunn).

Figur 5.4 viser sannsynlighet for å være i gang med høyere utdanning høsten 1998 blant følgende tre grupper:

- 1) Ikke-vestlige innvandrere med foreldre med uoppgitt utdanningsnivå,
- 2) Majoritetsgruppen med foreldre med lavt utdanningsnivå
- 3) Majoritetsgruppen med foreldrene med høyt utdanningsnivå.

Resultatene som presenteres i figur 5.4 er beregnet ut i fra resultatene i modell 2 og 3, tabell 5.5.

Figur 5.4 Beregnet sannsynlighet for å være i gang med høyere utdanning høsten 1998 blant ulike grupper av kullet som fullførte videregående

opplæring våren 1997. (N=1882,65025).

Merknad: Beregnet fra tabell 5.5, modell 2 og 3: Gutter, med studieretning som gir studiekompetanse, bosatt utenfor Oslo/Akershus.

Figur 5.4 illustrerer hvordan alder, foreldrenes utdanningsnivå og innvandrerbakgrunn påvirker sannsynligheten for å være i gang med høyere utdanning høsten 1998. Nittenåringene uten innvandrerbakgrunn og med foreldre med lang høyere utdanning har den høyeste sannsynligheten for å være i gang med høyere utdanning høsten 1998, om lag 60 prosent, tett etterfulgt av nittenåringene med ikke-vestlig innvandrerbakgrunn. Ettersom foreldrenes utdanningsnivå ikke ga signifikant effekt i modell 2, skilles det ikke mellom ulike sosiale bakgrunner blant personer med ikke-vestlig innvandrerbakgrunn i figur 5.4. (I figuren har alle foreldre med uoppgitt utdanningsnivå). For majoritetsgruppen har derimot foreldrenes utdanningsnivå en betydelig effekt på utdanningsvalg. Dette vises ved at figuren illustrerer sannsynlighet for å være i gang med høyere utdanning høsten 1998 for personer med foreldre med høyt og lavt utdanningsnivå.

Figuren viser at sannsynligheten for å være i gang med høyere utdanning høsten 1998, synker med stigende alder for alle gruppene. Denne synkende tendensen er imidlertid ikke like sterk i alle gruppene. Alder har relativt størst betydning for overgang til høyere utdanning blant innvandrere med ikke-vestlig bakgrunn. For denne gruppen synker beregnet sannsynlighet for høyere utdanning fra 55 til 21 prosent når aldersgruppen endres fra 19 år eller yngre til 35-39 år. Dette utgjør en forskjell mellom gruppene på 34 prosent. Også for gruppen med majoritetsbakgrunn synker beregnet sannsynlighet med stigende alder, men i mindre grad enn for gruppen med ikke-vestlig bakgrunn. Blant 35-39-åringene er beregnet sannsynlighet for å være i gang med høyere utdanning omlag 14 prosentpoeng lavere enn for 19-åringene, uansett om foreldre har lav eller høy utdanning. I denne gruppen påvirker derimot foreldrenes utdanningsnivå sannsynligheten for overgang til høyere utdanning i betydelig grad. Blant 19-åringene med majoritetsbakgrunn varierer beregnet sannsynlighet for å være i gang med høyere utdanning mellom 36 og 60 prosent, avhengig av foreldrenes utdanningsnivå, noe som utgjør en differanse på 24 prosent. Figur 5.4 illustrerer dermed forskjeller i betydningen av foreldrenes utdanning og alder for overgang til høyere utdanning for majoritetsgruppen og for de med ikke-vestlig innvandrerbakgrunn.

5.4 Diskusjon

Analysene i dette kapitlet har vist at overgangen fra videregående opplæring til høyere utdanning ikke er lavere blant ungdom med ikke-vestlig bakgrunn enn blant

ungdom med majoritetsbakgrunn. Tatt i betraktning tall som viser lave andeler av innvandreringdom som er igang med høyere utdanning (se kapittel 1), er dette meget overraskende. Blant ungdom med ikke-vestlig bakgrunn finner vi ikke at foreldres utdanningsnivå har betydning for overgangsraten til høyere utdanning, mens det har stor betydning for ungdom uten innvandrerbakgrunn. Hvordan forklarer vi disse forskjellene?

Kan grunnen være at de sosiale forskjellene med tanke på gjennomføring av videregående opplæring i stor grad manifesterer seg etter andre og nye skillelinjer, det vil si mellom innvandrelever og elever med majoritetsbakgrunn? En viktig forklaring kan være innvandrelevens gjennomsnittlig svakere prestasjonsnivå (jf. kapittel 4), samt Kranges og Bakkens undersøkelse (1999), referert foran. I den sammenheng vil vi peke på et sentralt poeng hos Krange og Bakken, nemlig at dette skjer på tross av god motivasjon og sterk innsats, og Krange og Bakken legger vekt på en forklaring basert på foreldrenes kulturelle kapital: "Høy kulturell kapital innebærer (imidlertid) en relativ kontekstavhengig kompetanse. Foreldrene til dagens unge innvandrere er i regelen ikke født i Norge. Selv med høy utdanning og brede kulturelle kunnskaper vil de antakelig sjelden ha den kompetansen som skal til for å viderebringe det arsenalet av kunnskaper som svarer til *typiske* norsk kulturell kapital". For egen del vil vi legge til en iøynefallende og enkel forklaring: Det er rett og slett vanskeligere å klare seg godt i norsk skole om en i utgangspunktet har mangelfulle norsksferdigheter, og når i tillegg foreldrene kanskje har enda mer begrensede norsksferdigheter. At en må kunne gå ut fra at norskkunnskapene er mangelfulle for mange av elevene, underbygges av at de aller fleste av førstegenerasjonsinnvandrerne er kommet til Norge i skolealderen (se kapittel 2).

Opplevelse av nederlag påvirker motivasjonen, og vi kan ikke se bort fra at dette i kombinasjon med mangelfull integrering i jevnaldersmiljøet på skolen – blant i det minste en del av innvandrelevne – kan virke forsterkende. Også evalueringen av Reform 94 viste at opplevelse av nederlag påvirket gjennomføringen. Om vi i det store og hele ikke fant sosiale forskjeller i progresjonen av videregående opplæring, fant vi det blant en mindre gruppe som opplevde nederlag (Støren m.fl. 1998). Dette er i tråd med annen forskning, jf. for eksempel Gambetta (1987). I en undersøkelse av sammenheng mellom avbrutt skolegang og klassebakgrunn fant han at det var tredobbelt så stor sjans for ungdom fra arbeiderklassen som opplevde nederlag å avbryte skolen sammenlignet med middelklasseungdom som opplevde det samme. Det er ikke usannsynlig at tilsvarende mekanismer er til stede blant en del ungdommer med innvandrerbakgrunn.

Det er i befolkningen som helhet klare sosiale forskjeller i valg av type utdanning. Det gjelder både valg av yrkesfag eller allmennfag, med også i overgangen til høyere utdanning. Ungdom med foreldre med høyere utdanning velger i større grad allmennfag og de har høyere overgangsrate til høyere utdanning

enn ungdom med foreldre med lav utdanning. Blant ungdom med innvandrerbakgrunn finner vi derimot ingen tilsvarende sammenheng mellom foreldres utdanningsnivå og overgang til høyere utdanning. Vi kan ikke se bort fra at årsaken til dette ligger i at innvandrelevenes foreldre ikke har fått “konvertert” sin utdanning til gode eller relevante jobber i det norske samfunnet, og at utdanningsforskjeller innad i gruppen sier relativt lite om sosiale forskjeller. Dette kan ha sammenheng med i hvilken grad foreldrenes utdanningsnivå er et valid uttrykk for sosial bakgrunn blant innvandrerbefolkningen sammenlignet med majoritetsbefolkningen. Dersom det er lite samsvar mellom foreldrenes utdanning og yrke/inntekt/sosiale status, betyr det at foreldrenes utdanningsnivå ikke nødvendigvis gir et godt bilde av barnas sosiale bakgrunn. I tråd med dette, kan en anta at vi ville funnet større sosiale forskjeller i utdanningsrekruttering blant innvandrere, om vi hadde hatt et annet mål på sosial bakgrunn enn foreldres utdanning. På den annen side kan resonnementet også i noen grad gå motsatt vei. Et eksempel er Krange og Bakken (1998), som så på skoleprestasjoner i lys av (blant annet) fars *yrke*, og ikke fars utdanning. Deres resultater tydet på at innvandrelever sjeldnere enn majoritetselever høster gevinster av å tilhøre de øverste sosiale sjiktene. De påpeker imidlertid at innvandrere oftere enn nordmenn har arbeid som ikke svarer til den formelle kompetansen de besitter, slik at effekten av sosial klasse kan være underestimert. Å overføre uttrykk for sosial bakgrunn som brukes på majoritetsbefolkningen, til også å gjelde innvandrerbefolkningen, kan med andre ord være problematisk fordi det *kan* medføre feiltolkninger.

Som vi så i kapittel 2, er andelen med uoppgitt utdanningsnivå svært høy blant innvandrerne. Det betyr at det er et relativt lavt antall personer med ikke-vestlig bakgrunn i hver av de andre gruppene. Med et så lavt antall kreves det betydelige utslag før effektene har et (tilstrekkelig) høyt signifikansnivå. Analysen av ungdom med majoritetsbakgrunn, er derimot basert på et høyt antall personer. I denne analysen kreves det relative små utslag før analysene viser signifikante effekter.

Det er imidlertid også mulig at den mangel på sosiale forskjeller i utdanningsrekruttering innad i innvandrergruppen som våre data tyder på, er reell. Det er slett ikke usannsynlig at i en sterkt motivert elevgruppe som har klart seg gjennom videregående opplæring (og brattere motbakker), er drivkraften til videre utdanning særlig sterk, og uavhengig av foreldres utdanning (jf. Lauglo 1996). Dette underbygges for øvrig også av Phils (1998) resultater (se kapittel 4).

Oppsummeringsvis kan vi si at analysene i dette kapitlet tyder på at det er *ulike seleksjonsmekanismer som er gjeldende blant elever med innvandrerbakgrunn og elever uten innvandrerbakgrunn* ved rekruttering til høyere utdanning. Dette er seleksjonsmekanismer som både virker i forhold til hvem som fullfører videregående opplæring, vi har tidligere sett store forskjeller i andeler med fullført videregående opplæring blant ungdom med ikke-vestlig bakgrunn og majoritetsungdom (kapittel 2). Men seleksjonsmekanismene virker også i forhold til betydingen av demografiske forhold som kjønn, alder og sosial bakgrunn i

overgangen mellom videregående og høyere utdanning. Det kan imidlertid ikke utelukkes at det er sammenheng mellom den silingen som skjer på lavere trinn i utdanningssystemet og betydningen av demografiske kjennetegn ved overgang til høyere utdanning. Med andre ord kan seleksjonsmekanismene ved rekruttering til høyere utdanning komme til å endre seg ettersom økende andeler av ungdom med innvandrerbakgrunn fullfører videregående opplæring.

Et annet forhold som kan være med på å forklare resultatene i dette kapitlet, er tendensen til utsatt studiestart. Mange ungdommer venter både ett, to eller flere år etter fullført videregående opplæring før de begynner i høyere utdanning (Aamodt 2001). Dette mønsteret kan imidlertid være ulikt for ungdom med innvandrerbakgrunn. Dersom denne gruppen i større grad går direkte over i høyere utdanning, kan det delvis forklare den høye overgangsraten blant ungdom med ikke-vestlig bakgrunn. Utsatt studiestart er neppe hele forklaringen på det mønsteret vi har sett i dette kapitlet. Det virker rimelig å se resultatene i lys av flere forhold, der seleksjonen på tidlige utdanningstrinn ses i sammenheng med ulike seleksjonsmekanismer og ulik tendens til utsatt studiestart blant ungdom med og uten innvandrerbakgrunn.

Sett i forhold til analysemodellen i kapittel 1 (figur 1.1) viser analysene i dette kapitlet, sammenholdt med tidligere resultater, at mye av frafallet i utdanningssystemet skjer på lavere utdanningstrinn. I overgangen mellom videregående og høyere utdanning er det i motsetning til tidligere overganger, ikke slik at ungdom med innvandrerbakgrunn i større grad enn ungdom med majoritetsbakgrunn faller fra og forsvinner ut av utdanningssystemet.

6 Valg av fagområde i høyere utdanning

Vi har i forrige kapittel undersøkt overgang til høyere utdanning blant personer med innvandrerbakgrunn sammenlignet med alle andre som fullførte videregående opplæring i 1997. Nå vil vi gå litt videre og undersøke hvilke fagområder studentene fra 97-kullet hadde valgt høsten 1998. Er det forskjell i valg av fagområde mellom ungdom med innvandrerbakgrunn og ungdom med majoritetsbakgrunn? Har landbakgrunn betydning for valg av fagområde? Er det forskjell i valg av fagområde mellom første- og annengenerasjons innvandrere? I dette kapitlet ser vi først på hvordan kullet som fullførte videregående opplæring våren 1997 fordeles seg på fagområder i høyere utdanning. Deretter presenteres multivariate analyser der vi undersøker betydningen av innvandrerbakgrunn for valg av ulike fagområder, kontrollert for en rekke demografiske forhold. Vi undersøker også valg av universitet sammenlignet med høyskole blant ungdom med innvandrerbakgrunn og majoritetsbakgrunn. Kapitlet avsluttes med en diskusjon av ulike forklaringer på forskjeller i valg av fagområde mellom ungdom med innvandrerbakgrunn og ungdom med majoritetsbakgrunn.

6.1 Fagområde

Tidligere studier av valg av fagområde i høyere utdanning tyder på at det er forskjeller mellom ungdom med innvandrerbakgrunn og ungdom generelt. Innvandrerungdom velger i mindre grad undervisningsfag og helseutdanninger og i større grad utdanninger innen naturvitenskap og teknikk (Dæhlen 2000). Også studier av ungdommens yrkes- og utdanningsplaner på ungdomsskolen og videregående viser lignende tendenser (Bakken og Sletten 2000). Spørsmålet vi stiller i dette kapitlet er om dette også gjelder kullet som fullførte videregående opplæring våren 1997. Tidligere studier skiller i liten grad mellom første- og andregenerasjons innvandrere. Vi undersøker derfor om eventuelle forskjeller i utdanningsvalg gjelder både for første- og andregenerasjons innvandrere, og både for innvandrere med vestlig og ikke-vestlig bakgrunn.

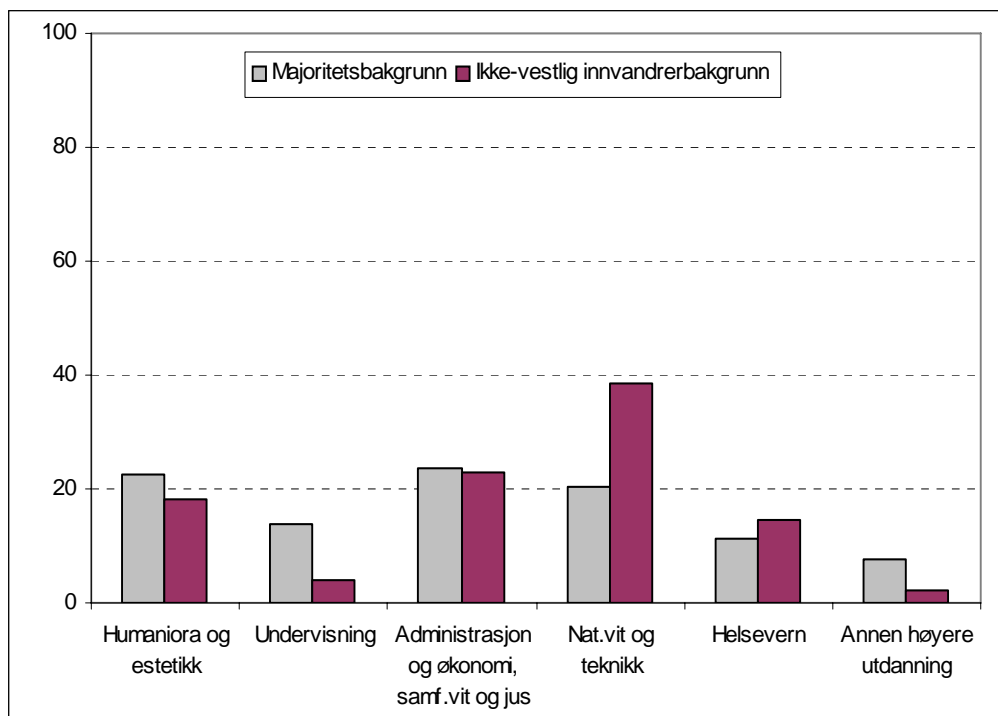
Tabell 6.1 viser fordeling etter fagområde (2. siffer i utdanningskoden, SSB 1989) blant studenter med vestlig og ikke-vestlig bakgrunn og studenter med majoritetsbakgrunn. Fordi tallgrunnlaget er relativt lite, skilles det her ikke mellom første- og andregenerasjons innvandrere. Tabellen viser andeler i de fem største fagområdene, mens de resterende (samferdsel, jordbruk, skogbruk og fiske, tjenesteyting og forsvar) er slått sammen til samlegruppen “annen høyere utdanning”, fordi det er relativt få personer i disse gruppene.

Det er enkelte forskjeller i utdanningsvalg mellom studentene med innvandrerbakgrunn og studentene for øvrig. Vi ser at personer med ikke-vestlig innvandrerbakgrunn i større grad velger fagområdet naturvitenskap og teknikk og i mindre grad velger fagområdet undervisning, sammenlignet med de øvrige studentene. I figur 6.1 er tallene fra tabell 6.1 fremstilt grafisk. Fordi det er få studenter med vestlig innvandrerbakgrunn, er disse tatt ut av figur 6.1.

Tabell 6.1 *Fagområde i høyere utdanning høsten 1998 etter innvandrerbakgrunn. Kullet som fullførte treårig videregående opplæring våren 1997. Prosent.*

Fagområde	Majoritets- bakgrunn	Ikke-vestlig innvandrer- bakgrunn	Vestlig innvandrer- bakgrunn
	Prosent	Prosent	Prosent
Humaniora og estetikk	22,7	18,3	30,2
Undervisning	13,9	3,9	9,3
Administrasjon og økonomi, samf.vit og jus	23,8	22,8	27,9
Nat.vit og teknikk	20,5	38,4	19,8
Helsevern	11,4	14,5	10,5
Annen høyere utdanning	7,6	2,1	2,3
N=100%	18895	612	86

Figur 6.1 Fagområde blant studenter med innvandrerbakgrunn og med majoritetsbakgrunn. Kullet som fullførte treårig videregående opplæring våren 1997 og som var i gang med høyere utdanning høsten 1998. (N=18895, 612).

6.2 Multivariat analyse av fagområde

Ut i fra tabell 6.1 kan vi vanskelig vite om forskjellene mellom ungdom med innvandrerbakgrunn og ungdom med majoritetsbakgrunn skyldes demografiske forskjeller mellom gruppene eller reelle forskjeller i utdanningspreferanser. Forskjellene kan med andre ord skyldes at gruppene er forskjellig med hensyn til alder, foreldrenes utdanningsnivå eller annet (se kapittel 2). For å undersøke i hvilken grad innvandrerbakgrunn har betydning for valg av fagområde i høyere utdanning når forhold som kjønn, alder, sosial bakgrunn og bosted holdes likt, er det gjort multivariate analyser. Tabell 6.2 viser resultater av analyser av sannsynlighet for ulike fagvalg blant de som fullførte videregående opplæring våren 1997. Det brukes logistisk regresjon og tabellen består av to modeller. I modell 1 undersøkes sannsynlighet for å velge naturvitenskapelige eller tekniske fag sammenlignet med andre fagområder. I modell 2 undersøkes sannsynlighet for å

velge fagområdet undervisning sammenlignet med andre fagområder³⁷. I begge modeller inngår alder, kjønn, foreldrenes utdanningsnivå, innvandrerbakgrunn og studieretning i videregående opplæring som uavhengige variabler.

Tabell 6.2 Logistisk regresjon av sannsynligheten for valg av fagområdet 1) naturvitenskap og teknikk eller 2) undervisning, sammenlignet med andre fagområder innen høyere utdanning. Kullet som fullførte treårig videregående opplæring våren 1997 og som var i gang med høyere utdanning høsten 98.

	Modell 1	(Nat.vit/ teknikk)	Modell 2	(under visning)
Konstant	-,223	(,123)	-2,217***	(,126)
Alder: (ref.= 19 år el yngre)				
20-24 år	,030	(,050)	,193***	(,057)
25-29 år	,149	(,091)	,278**	(,100)
30-34 år	-,219	(,124)	,251*	(,120)
35-39 år	-,345*	(,166)	,195	(,142)
40+	-1,406***	(,241)	,331*	(,136)
Kjønn (kvinne=1)	-1,554***	(,039)	1,239***	(,055)
Innvandrerbakgrunn: (ref.= majoritetsbakgr.)				
1. gen. ikke-vestlig innv.	,870***	(,106)	-1,434***	(,230)
1. gen. vestlig innv.	-1,087*	(,489)	-,911	(,529)
2. gen. ikke-vestlig innv.	,548*	(,246)	-1,260*	(,594)
2. gen. vestlig innv.	,807	(,438)	-,405	(,747)
Studieretning (studiekompetanse=1)	-,686***	(,067)	,006	(,085)
Bosted i Oslo/Akershus	-,131*	(,054)	-,629***	(,077)
Foreldrenes utdanningsnivå: (ref.= grunn /ungdomsskolenivå)				
Lang høyere utdanning	,629***	(,144)	-1,239***	(,123)
Kort høyere utdanning	,361***	(,108)	-,558***	(,096)
Videregående utdanning	,250*	(,106)	-,288***	(,090)
Uoppgitt	,492***	(,116)	-,325**	(,107)
Antall (N)	18687		18687	

* = $p < 0.05$, ** = $p < 0.01$, *** = $p < 0.001$ Standardfeil for koeffisientene i parentes.

6.2.1 Resultater

I modell 1 gir alle variablene inkludert i modellen, signifikant effekt på sannsynlighet for å velge naturvitenskapelig eller teknisk fagområde, sammenlignet med sannsynligheten for å velge andre fagområder. Vi ser at de yngste aldersgruppene har større sannsynlighet for valg av naturvitenskapelige eller

³⁷ Inndelingen etter fagområde er hentet fra Standard for utdanningsgruppering (1989), der andre siffer i utdanningskoden representerer fagområdet. Fagområdet "undervisning" er en samlebetegnelse for ulike lærerutdanninger, pedagogiske fag og pedagogisk embedsstudium på universitetet. Fagområdet "naturvitenskap og teknikk" rommer alle ingeniør- og sivilingeniørutdanninger, samt tekniske og naturvitenskapelige fag ved universitetene.

tekniske studier, menn velger utdanninger innenfor dette fagområde i langt større grad enn kvinner, og høy sosial bakgrunn øker også sannsynligheten for valg av naturvitenskapelige eller tekniske fag sammenlignet med sannsynligheten for å velge andre fagområder.

Selv kontrollert for alder, kjønn, sosial bakgrunn og bosted har innvandrerbakgrunn betydning for valg av fagområde. Sammenlignet med studenter med majoritetsbakgrunn, har både første- og andregenerasjons innvandrere fra ikke-vestlige land større sannsynlighet for å være i gang med en naturvitenskapelig eller teknisk utdanning enn annen utdanning høsten 1998. Det samme gjelder imidlertid ikke for de vestlige innvandrerne. Førstegenerasjons innvandrere fra vestlige land har derimot lavere sannsynlighet for å velge naturvitenskapelig eller teknisk utdanning, sammenlignet med de andre gruppene.

Resultatene i modell 2 tyder på at det er en ganske annerledes sammensatt gruppe som rekrutteres til fagområdet undervisning, enn til en naturvitenskapelig eller teknisk utdanning. Både med hensyn til kjønn, alder og sosial bakgrunn, kan det synes som dette fagfeltet representerer motsatsen til naturvitenskapelig eller teknisk fagområde. Den yngste aldersgruppen har her *minst* sannsynlighet for valg av fagområdet undervisning, kvinner velger dette fagområdet i langt større grad enn menn, og lav sosial bakgrunn øker også sannsynligheten for valg av fagområdet undervisning sammenlignet med alle andre fagområder. Det er med andre ord relativt store forskjeller i rekrutteringsmønstrene til fagfeltene naturvitenskapelig eller teknikk og undervisning. Noe av dette skyldes selvsagt at vi til en viss grad sammenligner fagfeltene med hverandre i begge modellene, ettersom fagfeltet undervisning inngår i gruppen “andre fagområder” i modell 1 og vice versa. Dette er likevel ikke en tilstrekkelig forklaring, ettersom de to fagområdene tilsammen utgjør i underkant av 35 prosent av den samlede gruppen fagområder i høyere utdanning som studentene har påbegynt (tabell 6.1).

Studenter med ikke-vestlige bakgrunn har signifikant mindre sannsynlighet for å velge fagområdet undervisning sammenlignet med studenter med majoritetsbakgrunn. Dette gjelder både første- og andregenerasjons innvandrere, noe som kan indikere at den lave rekrutteringen til undervisningsfag ikke forsvinner ved lang botid i Norge. Vestlige innvandrere skiller seg ikke i signifikant grad fra studenter med majoritetsbakgrunn når det gjelder sannsynlighet for å velge fagområdet undervisning sammenlignet med andre utdanninger. Dette kan imidlertid ha sammenheng med lave grunnlagstall.

6.3 Høgskole eller universitet?

Vi har tidligere sett at ungdom med innvandrerbakgrunn i større grad har planer om utdanning på universitet fremfor høgskole, enn ungdom med majoritetsbakgrunn (tabell 4.15). Et spørsmål vi kan stille i denne sammenheng er

om disse planene realiseres. Velger studenter med innvandrerbakgrunn i større grad utdanning ved universitetene enn studenter med majoritetsbakgrunn?

For å undersøke dette har vi utført analyser tilsvarende analysene i tabell 6.2. Avhengig variabel er i disse analysene valg av høyskole sammenlignet med valg av universitet (se vedlegg 4). Resultatene viser sannsynligheten for å være i gang med høyskoleutdanning versus universitetsutdanning blant alle som fullførte videregående opplæring våren 1997 peker i samme retning. Vi ser her at førstegenerasjons innvandrere med ikke-vestlig bakgrunn har lavere sannsynlighet for å være i gang med høyskoleutdanning høsten 1998 enn personer med majoritetsbakgrunn, alt annet likt. Det innebærer med andre ord at førstegenerasjons innvandrere med ikke-vestlig bakgrunn i større grad velger å studere ved et universitet fremfor ved en høyskole. Våre funn viser dermed at preferansen for universitetsstudier blant ungdom med innvandrerbakgrunn, som vises i undersøkelsen av ungdommens utdanningsplaner, også er tilfelle når vi undersøker ungdommens faktiske eller realiserte utdanningsvalg.

Årsaker til disse forskjellene i valg av utdanningsinstitusjon mellom ungdom med innvandrerbakgrunn og ungdom med majoritetsbakgrunn, har trolig sammenheng med forhold som bosettingsmønstre og utdanningstilbud. Innvandrerbefolkningen er i større grad bosatt i Oslo-området sammenlignet med befolkningen for øvrig (se kapittel 2). Dermed er trolig avstanden til universitetet generelt kortere for ungdom med innvandrerbakgrunn enn for annen ungdom. Analysene viser også at de som er bosatt i Oslo-området i større grad velger universitet fremfor høyskole, sammenlignet med dem som er bosatt i andre deler av landet (vedlegg 4). Imidlertid forklare dette neppe hele forskjellen mellom innvandrere og majoritetsungdom. Utdanningstilbudet ved de ulike institusjonene har trolig stor betydning. Analysene viser at valg av studier innenfor området undervisning særlig øker sannsynligheten for valg av høyskole sammenlignet med universitet, noe som selvsagt skyldes at høyskolene tilbyr lærerutdanning. Utdanninger innenfor naturvitenskap eller teknikk plasserer seg i en mellomposisjon, mens valg av fagområdet humaniora/estetikk er det som gir størst sannsynlighet for å studere ved et universitet, fordi dette er studier som i mindre grad finnes ved høyskolene. Det interessante i denne sammenhengen er at betydningen av innvandrerbakgrunn består selv etter at det er kontrollert for bosted og fagområde. Det betyr at preferansene for valg av universitetsutdanninger blant ungdom med ikke-vestlig bakgrunn ikke bare kan knyttes til preferanse for bestemte fagfelt. Det må likevel understrekes at våre inndelinger i fagområder er relativt grove, ettersom de ulike fagområdene rommer flere ulike utdanninger. En mulighet er derfor at våre resultater skyldes valg av analysemodell. Ettersom resultatene stemmer godt overens med ungdommens utdanningsplaner, er det imidlertid sannsynlig at våre funn gjenspeiler en faktisk forskjell i preferanse for utdanningsinstitusjon mellom ungdom med innvandrerbakgrunn og ungdom med

majoritetsbakgrunn. Årsakene til denne forskjellen kommer vi inn på i den følgende diskusjonen av forskjeller i valg av fagområde.

6.4 Diskusjon

Det er flere forhold som spiller inn ved utdanningsvalg. Dette gjelder både blant ungdom med innvandrerbakgrunn og ungdom for øvrig. Hva skyldes betydningen av innvandrerbakgrunn ved fagvalg i høyere utdanning? Hvorfor velger personer med ikke-vestlig bakgrunn i større grad naturvitenskapelige eller tekniske utdanninger og i mindre grad utdanninger innenfor fagfeltet undervisning? I det følgende vil vi kort komme inn på mulige forklaringer på disse forskjellene.

Mulige årsaker til forskjeller i valg av fagområder kan være:

- 1) Preferanse for mindre språkavhengige utdanninger blant ikke-vestlige innvandrere.

Mens utdanninger som leder til stillinger innen undervisning gjerne inneholder mye språklig (og kulturbetinget) kommunikasjon, inneholder naturvitenskapelige eller tekniske utdanninger mer ikke-språklig kunnskap (formler, etc.). For personer som har norsk som andrespråk, kan det være tungt å ta en utdanning som i høy grad er knyttet til det norske språk. Preferanser for mindre språkavhengige utdanninger kan derfor være en forklaring på forskjeller i valg av fagområde i høyere utdanning mellom innvandrerbefolkningen og befolkningen for øvrig. Dette forholdet kan selsagt spille inn ved utdanningsvalg både blant innvandrere med vestlig og ikke-vestlig bakgrunn. Når det kun er ikke-vestlig bakgrunn som gir signifikant (negativt) utslag i våre analyser, kan dette ha sammenheng med avstand til norsk språk og kultur. Å ha opprinnelse fra et ikke-vestlig land innebærer som regel større avstand til Norge, både geografiske og kulturelt, enn å ha vestlig opprinnelse. En annen forklaring kan imidlertid være at antallet med vestlig innvandrerbakgrunn er relativt lavt, noe som har betydning for signifikansnivået. Det kan være at vi med et høyere antall vestlige innvandrere hadde sett tilsvarende tendenser for denne gruppen.

- 2) Større interesse blant innvandrerne for utdanninger med et innhold som er mer internasjonalt kjent, og som eventuelt lettere kan brukes utenfor Norge.

I tillegg til språklige hindringer kan også vurdering av utdanningens nytteverdi utenfor landets grenser ha betydning for utdanningsvalg blant personer med innvandrerbakgrunn. Dette vil i såfall medføre at utdanninger med liten internasjonal relevans vil være mindre aktuelle. Å velge et fagområdet som også kan gi arbeid utenfor Norge, kan være en forklaring på at personer med

innvandrerbakgrunn i større grad velger naturvitenskapelige eller tekniske utdanninger og i mindre grad fagområdet undervisning, sammenlignet med personer uten innvandrerbakgrunn.

- 3) Begrenset kunnskap om det norske utdanningssystemet, eller høyere utdanning generelt, kan peke mot valg av tradisjonelt anerkjente utdanninger.

Ungdommens utdanningsvalg er ofte påvirket av foreldrenes råd og anbefalinger. Det norske utdanningssystemet kan være komplisert å sette seg inn i. På grunn av migrasjon, kan det være at innvandrerungdom har foreldre med begrenset kunnskap om utdanningssystemet. Dette kan igjen føre til valg av "kjente" utdanninger som ingeniør, lege/sykepleier, etc. Det kan også føre til preferanse for utdanninger som det tradisjonelt er behov for i arbeidsmarkedet og som gir relativt høyt økonomisk utbytte. Videre kan det føre til en preferanse for utdanningsinstitusjoner med høy status. Historisk sett har gjerne universitetene blitt oppfattet som institusjoner med høyere (akademisk) status enn høyskolene. Dette kan ha sammenheng med at universitetene tilbyr studier av lengre varighet, i tillegg til studier på doktorgradsnivå. Ved siden av studietilbud, er andelen grunnforskning som utføres ved universitetene høyere enn ved høyskolene, noe som også kan ha betydning for status. Men andre ord, kan preferanse for tradisjonelt anerkjente eller statusgivende utdanninger også føre til preferanse for utdanninger ved universitetene fremfor ved høyskolene. Analysene viser at studenter med høy sosial bakgrunn i større grad velger universitet fremfor høyskole, noe som kan peke i samme retning (se vedlegg 4). Tidligere forskning har for øvrig også gitt tilsvarende resultater som viser sosiale forskjeller mellom studenter ved universitet og høyskoler (Hansen 1999).

- 4) Metodologisk forklaring.

Resultatene trenger ikke å være resultat av forskjellige utdanningspreferanser blant ungdommene. En alternativ forklaring på disse funnene kan knyttes til innholdet i statistikken. Vi kjenner bare til utdanningsvalg blant de som tar høyere utdanning i Norge. Det kan for eksempel være slik at førstegenerasjons innvandrere fra vestlige land i større grad enn andre grupper tar utdanning i utlandet, og at dette er en årsak til at de tilsynelatende i mindre grad enn andre velger tekniske utdanninger. Vi vet ikke hvor mange dette gjelder. Det er likevel rimelig å anta at en viss andel av personer med tilknytning til et annet land enn Norge velger å ta utdanning i dette landet. Dette er trolig i første rekke et forhold som gjelder innvandrerungdom fra vestlige land. Utdanningsforskjeller mellom majoritetsungdom og ungdom med innvandrerbakgrunn bør likevel tolkes med dette forbehold.

Forholdene som her er nevnt, kan forklare noe av årsakene til at ungdom med innvandrerbakgrunn velger annerledes i utdanningssystemet sammenlignet med

annen ungdom. Slike forskjeller i utdanningsvalg er ikke nødvendigvis problematiske. Det trenger for eksempel ikke å være et problem at ungdom med innvandrerbakgrunn velger tekniske utdanninger i større grad enn annen ungdom. Norge har de senere årene hatt en sviktende rekruttering til realfaglige og teknologiske utdanninger, deriblant ingeniørstudiet (Falkfjell 1999). Våre analyser kan tyde på at dette er et problem som først og fremst gjelder majoritetsbefolkningen og ikke innvandrerbefolkningen.

Den lave rekrutteringen til utdanning som leder til læreryrket blant ungdom med innvandrerbakgrunn, kan derimot innebære et større problem. Det er et politisk ønske å øke rekrutteringen til lærerutdanningen blant personer med minoritetsbakgrunn: "Det å rekruttere lærere fra de språklige minoritetene kan ha betydelige erkjennelsesmessige og instrumentelle fordeler også for majoritetselvene i en internasjonalsert verden." (NOU 1995:12, 3.2.4). Når analysene viser at innvandrere med ikke-vestlig landbakgrunn har lavere sannsynlighet for å velge utdanninger innenfor fagfeltet undervisning enn befolkningen for øvrig, kan dette være et problem. Ettersom dette gjelder både første- og andregenerasjonsinnvandrere, kan resultatene ikke tilskrives kort botid i Norge. Analysene viser at også studenter som er født i Norge av foreldre med ikke-vestlig bakgrunn, andregenerasjonsinnvandrere, har mindre sannsynlighet for å velge utdanning innen dette fagområdet, enn annen norsk ungdom. For å endre dette mønsteret kreves mer kunnskap om årsakene til rekrutteringssvikten til lærerutdanningen blant innvandrerbefolkningen. Å øke andelen tospråklige lærere eller lærere med minoritetsbakgrunn kan være et middel for å gjøre undervisningen mer kulturelt relevant for elevene (NOU 1995:12).

6.5 Oppsummering

Sammenligninger av utdanningsvalg blant studenter høsten 1998 som fullførte videregående opplæring våren 1997, tyder på at det å ha innvandrerbakgrunn har betydning for valg av fagområde i høyere utdanning. Studenter med ikke-vestlig bakgrunn velger i større grad enn andre utdanning innenfor området naturvitenskap og teknikk, og i mindre grad utdanning innenfor området undervisning. Disse forskjellene i utdanningspreferanser består også når vi kontrollerer for demografiske forhold som alder, kjønn, foreldrenes utdanningsnivå og bosted. Særlig viktig er det å merke seg at forskjellene mellom ikke-vestlige innvandrere og befolkningen for øvrig ikke bare gjelder for førstegenerasjons innvandrere, men også for studenter med andregenerasjons innvandrerbakgrunn. Det ser derfor ikke ut til at forskjellene i utdanningspreferanser mellom innvandrerbefolkningen og befolkningen for øvrig utjevnes over generasjonene. Dette indikerer et behov for mer målrettet arbeid

dersom den politiske målsettingen om økt rekruttering til utdanning innenfor området undervisning blant ungdom med ikke-vestlig bakgrunn skal oppfylles.

7 Avsluttende kommentarer

Våre analyser av gangen gjennom utdanningssystemet fra videregående opplæring til høyere utdanning, viser både betydelige forskjeller og likheter mellom ungdom med innvandrerbakgrunn og majoritetsbakgrunn. I dette kapitlet skal vi gjengi enkelte av hovedresultatene fra rapporten, peke på enkelte svakheter ved datamaterialet samt knytte noen kommentarer til de utdanningspolitiske implikasjonene som våre resultater synes å innebære.

7.1 Noen hovedfunn

En sammenligning av studievalg i videregående opplæring viser at ungdom med ikke-vestlig bakgrunn velger allmennfag fremfor yrkesfag i noe større grad enn ungdom med majoritetsbakgrunn. Lav representasjon av innvandrere i høyere utdanning kommer dermed ikke av at ungdom med innvandrerbakgrunn i mindre grad enn annen ungdom velger studieretninger innenfor videregående opplæring som gir studiekompetanse.

Lav representasjon i høyere utdanning kommer heller ikke av at ungdom med innvandrerbakgrunn i videregående opplæring i mindre grad har ambisjoner og ønsker om å ta høyere utdanning enn ungdom med majoritetsbakgrunn. Ambisjonene synes å være like med hensyn til andel som har planer om høyere utdanning, og høyere blant innvandrerungdom enn majoritetsungdom om vi ser på andel som har planer om universitetsutdanning.

Den faktiske overgangen til høyere utdanning i løpet av et år etter fullført videregående opplæring, støtter opp under data som tyder på at ønskene om høyere utdanning er om lag like utbredt blant innvandrerungdom som blant annen ungdom. Overgangsraten til høyere utdanning er høyest blant førstegenerasjons innvandrere med ikke-vestlig bakgrunn.

Like fullt – på tross av alle de momenter som er nevnt over – er det altså lav representasjon av innvandrerungdom i høyere utdanning. Grunnen ligger i andelen som fullfører videregående opplæring. Denne andelen er vesentlig lavere blant ungdom med innvandrerbakgrunn enn blant majoritetsungdom. Våre analyser viser at en høy andel av ungdom med innvandrerbakgrunn, faller fra tidlig i utdanningssystemet. Vi har sett at ungdom med innvandrerbakgrunn i mindre grad enn majoritetsungdom har fullført grunnskole og er representert i videregående opplæring, og at de har større problemer med progresjon og gjennomstrømning i videregående opplæring sammenlignet med majoritetsungdom. Dermed har en lav andel, særlig blant innvandrerungdom med ikke-vestlig bakgrunn, fullført videregående opplæring selv ved 21 års alder.

Resultatene viser dessuten at det ikke synes å være de samme sosiale seleksjonsmekanismer til stede for overgangen til høyere utdanning blant innvandrerungdom som blant majoritetsungdom, ved at foreldrenes utdanningsnivå ikke synes å ha samme betydning for elever med innvandrerbakgrunn som for majoritets elever når det gjelder overgang fra videregående til høyere utdanning. Samme tendens fant vi da vi så på planer om høyere utdanning; blant de tospråklige elevene hadde foreldres utdanningsnivå liten betydning for de unges utdanningsaspirasjoner, noe som er ulikt det en vanligvis finner blant majoritetsungdom.

Analysen av valg av fagområde i høyere utdanning, avdekket noe forskjeller i fagpreferanser mellom ungdom med innvandrerbakgrunn og majoritetsungdom. Studenter med ikke-vestlig bakgrunn velger i større grad enn andre utdanning innenfor fagfeltet naturvitenskap og teknikk, og i mindre grad utdanning innenfor fagfeltet undervisning. Disse forskjellene i utdanningspreferanser består også når vi kontrollerer for demografiske forhold som alder, kjønn, foreldrenes utdanningsnivå og bosted. Særlig viktig er det å merke seg at forskjellene mellom ikke-vestlige innvandrere og befolkningen for øvrig ikke bare gjelder for førstegenerasjons innvandrerne, men også for studenter med andregenerasjons innvandrerbakgrunn. Det ser derfor så langt ikke ut til at forskjellene i utdanningspreferanser mellom innvandrerbefolkningen og befolkningen for øvrig utjevnes over generasjonene. Dette indikerer et behov for mer målrettet arbeid dersom den politiske målsettingen om økt rekruttering til utdanning innenfor området undervisning blant ungdom med ikke-vestlig bakgrunn skal oppfylles.

7.2 Svakheter ved datamaterialet

I analysen av overgangen mellom videregående og høyere utdanning ser vi på alle som har fullført videregående opplæring ved ett tidspunkt. Det er fordeler og ulemper knyttet til dette. Fordelen er at vi får informasjon om hele bredden av studenter som fullførte en utdanning på dette nivået våren 1997. Vi har dermed en klart avgrenset populasjon. Ulempen består først og fremst i at dette kullet kun utgjør en del av dem som begynte i høyere utdanning høsten 1997 eller året etter. Det kunne derfor vært hensiktsmessig å ha informasjon om alle som påbegynte høyere utdanning ved et tidspunkt uavhengig av når de avsluttet videregående utdanning, eller eventuelt alle i bestemte aldersgrupper. Imidlertid hadde vi da ikke fått informasjon om overgangsraten fra videregående til høyere utdanning blant ulike grupper elever. Ved å bruke den fremgangsmåten vi her har valgt, får vi et bilde av denne overgangsraten i tillegg til å undersøke forhold som har betydning for utdanningsvalg blant ungdom med innvandrerbakgrunn og med majoritetsbakgrunn. Analysene kan tyde på at det ikke er de samme mekanismene

blant innvandrerungdom og majoritetsungdom som har betydning for overgangen mellom de to utdanningstrinnene.

Det er imidlertid også en fordel ved å avgrense analysen av overgangen til høyere utdanning til kullet som fullførte videregående opplæring våren 1997. Vi har mange opplysninger om tidligere utdanningsforløp og -atferd nettopp for store deler av dette kullet, nemlig dem som begynte i videregående opplæring 1994. Dette viser imidlertid også til en annen svakhet ved datamaterialet. Vi har utviklet våre resonnementer gjennom å benytte flere ulike datasett (som ikke kan koples), og dermed har vi ikke kunne se på forløpet til nøyaktig de samme personene, for eksempel de som var 16 år i 1994 og som var 20 år i 1998. SSBs pågående arbeid med å utvikle gjennomstrømningsdatabaser vil kunne lette mulighetene for å gjøre slike analyser i fremtiden.

En annen svakhet ved analysen av overgangen mellom videregående og høyere utdanning er operasjonaliseringen av sosial bakgrunn. Vi bruker her foreldrenes utdanningsnivå som uttrykk for sosial bakgrunn, noe som det i seg selv kan diskuteres validiteten av. Svakheten ligger imidlertid først og fremst i andelen med uoppgitt utdanning for foreldrene. Denne andelen er meget høy blant førstegenerasjonsinnvandrere (se kapittel 2). Også andregenerasjonsinnvandrere har betydning høyere andeler uoppgitt enn gruppen med majoritetsbakgrunn. Løsningen som er valgt i denne analysen, er å inkludere de med uoppgitt utdanning for foreldrene som en egen kategori i analysene. Dette er selvsagt ingen fullgod løsning, da det å mangle et kjennetegn ikke bør behandles som et eget kjennetegn ved personen eller gruppen. Offisiell statistikk viser store forskjeller i utdanningsnivå mellom innvandrergrupper med ulik landbakgrunn (SSB 2000b). Innvandrere med ikke-vestlig bakgrunn har generelt relativt lave andeler med høyere utdanning, mens de fleste innvandrere har fullført grunnskoleutdanning.

7.3 Utdanningspolitiske implikasjoner

Innvandrerungdom som begynner i høyere utdanning synes å være en selektert gruppe – om ikke spesielt sosialt skjevt selektert. Dette innebærer at det er langt fram til at innvandrere vil ha en posisjon i arbeidsmarkedet for høyere utdannede som noenlunde tilsvarende deres andel av befolkningen, det vil si at arbeidslivet ikke vil nyttiggjøre seg og gjenspeile mangfoldet i samfunnet for øvrig. Mangelfullt mangfold i arbeidslivet blir dessuten også forsterket av at innvandrere med høyere utdanning, uteksaminert i Norge, oftere opplever arbeidsledighet enn andre nyutdannede (Støren 2000b). Samtidig er arbeidsledigheten blant innvandrere med høyere utdanning mye lavere enn blant innvandrere med lav utdanning.

Utfordringene med hensyn til økt mangfold er dermed til stede på flere områder. Når det gjelder utfordringen med å øke andelen innvandrere i høyere utdanning, synes den særlig å ligge i rekruttering til og gjennomføring av videregående opplæring. Vi har

påvist relativt store problemer med gjennomføringen av videregående opplæring blant ungdom med innvandrerbakgrunn. Disse problemene dreier seg til dels om svakere ferdighetsnivå målt ved karakterer, men det er også *påvist svakere gjennomføringsgrad uavhengig av karakternivå*, for en del av de tospråklige elevene. Samlet fører dette til at rekrutteringspotensialet til høyere utdanning er lavere blant innvandrere enn blant majoritetsungdom.

Våre data gir ikke støtte til antakelsen sitert i kapittel 1 fra Mjøs-utvalgets rapport (NOU 2000), om at de sosioøkonomiske faktorene virker sterkere inn på familier med innvandrerbakgrunn og får konsekvenser som for eksempel at utdanning ikke lønner seg, underforstått at utdanningsaspirasjonene er lave. Snarere gir våre data, og annen norsk forskning, støtte til at mange innvandrerungdommer har en enda sterkere motivasjon i forhold til utdanningssystemet enn majoritetsungdom, og dermed støtte til “mer-driv”-perspektivet til Lauglo (1996). Aspirasjonene blant innvandrerungdom er om lag som blant andre ungdommer, og gjennomfører de videregående opplæring, begynner de også svært ofte i høyere utdanning, men mange har vansker med å få til en vellykket gjennomføring av videregående opplæring.

Disse resultatene innebærer utfordringer både for skoleverket og samfunnet for øvrig med hensyn til inkluderende praksis og læringsarbeid i skolen. Videre innebærer resultatene at rådgivningstjenesten har store oppgaver, og de peker hen på at det i større grad enn i dag bør sørges for hjelp og støtte til språkopplæring, både i norsk og engelsk, og trolig i flere av fagene i videregående opplæring. Dette innebærer ikke at fortsatt og økt innsats på tidligere trinn, som i barnehage og grunnskole, er mindre viktig.

Referanser

- Ainsworth-Darnell, J.W & D.B. Downey (1998): Assessing the Oppositional Culture Explanation for Racial/Ethnic Differences in School Performance. *American Sociological Review*, 63 (August): 536-553.
- Andersen, F. C. (2000): *Minoritetspråklige elever i videregående skole. Elevenes fortellinger om hvordan de opplever sin skolehverdag forstått i lys av sosialisering*. Hovedoppgave, hovedfag i flerkulturell og utviklingsrettet utdanning, Høgskolen i Oslo, Avdeling for lærerutdanning.
- Bakken, A. og M. Sletten (2000): "Innvandrerungdoms planer om høyere utdanning – realistiske forventninger eller uoppnåelige aspirasjoner?" *Søkelys på arbeidsmarkedet*, 2000, årgang 17, s.17-36.
- Berg, Lisbet (1997): *Studieløpet. Om tidsbruk, faglige valg og kunnskapsteoretiske valg*. Oslo: Norsk institutt for studier av forskning og utdanning.
- Bjertnæs, M.K. (2001): Når ordene teller. I *Samfunnsspeilet* 2001, 2, s. 2-14. Oslo – Kongsvinger: Statistisk Sentralbyrå.
- Bjertnæs, M.K. (2000): *Innvandrere og innvandring 2000*. Statistiske analyser 33. Oslo – Kongsvinger: Statistisk sentralbyrå.
- Boudon, R. (1974): *Education, Opportunity and Social Inequality. Changing Prospects in Western Society*. New York, John Wiley & Sons.
- Bourdieu, P. & J.C. Passeron (1977): *Reproduction in Education, Society and Culture*. Sage Publications Ltd. London.
- Dæhlen, M. (2000): *Innvandrere i høyere utdanning. En analyse av rekrutteringsmønsteret for ungdomskullene 1955-75 med vekt på sosial bakgrunn, kjønn og opprinnelse*. Hovedoppgave i sosiologi. Institutt for sosiologi og samfunnsgeografi. Oslo: Universitetet i Oslo.
- Edvardsen, R., Skjersli, S., Støren, L., Szanday, B. og P.O. Aamodt (1998): *På oppløpsida*. Evaluering av Reform 94: Underveiserapport 1997. Oslo: NIFU (Rapport 3/98).

- Engen, T.O., L.A. Kulbrandstad & S. Sand Bryni (1996): *Om minoritetslevenes læringsstrategier og skoleprestasjoner*. Sluttrapport for prosjektet Minoritetslevers skoleprestasjoner. Hamar: Høgskolen i Hedmark – Avdeling for lærerutdanning, Opplandske bokforlag.
- Ejrnæs, M. og Ü. Tireli (1992): *Æblet falder langt fra stammen*. København: Fremad.
- Falkfjell, L. (1999): *Om ungdoms valg av realfag i videregående opplæring*. Oslo: NIFU (Skriftserie 5/99).
- Gambetta, D. (1987): *Were they pushed or did they jump? Individual decision mechanisms in education*. London: Cambridge University Press.
- Goldthorpe, J.H. & R. Breen (2000): *Class, Mobility and Merit: The Experience of two British Birth Cohorts*. Paper presentert på 'European Societies or European Society? EuroConference on Educational Differentiation in European Societies: Causes and Consequences.' Giens: 16-21 September 2000.
- Grøgaard, J.B. (1994): Ett skritt tilbake for å gå to skritt fram? På kryss og tvers i den videregående skolen. I *Samfunnsspeilet* 2/94:28-39.
- Grøgaard, J.B. (1995): *Skolekontroversen*. Doktorgradsavhandling. Universitetet i Oslo. Fagbevegelsens senter for forskning, utredning og dokumentasjon, Oslo.
- Grøgaard, J.B. (1997): En historie som har fått vasket seg? I Berit Lødding & Kristin Tornes (red.): *Idealer og paradokser – aspekter ved gjennomføringen av Reform 94*. Oslo: Tano Aschehoug.
- Grøgaard, J.B., T. Midtsundstad & M. Egge (1999): *Følge opp eller forfølge? Evaluering av Oppfølgingstjenesten i reform 94*. Oslo: Fafo (Fafo-rapport 263).
- Hansen, M. Nordli (1999): "Utdanningspolitikk og ulikhet". *Tidsskrift for samfunnsforskning*, 1999:2, s. 172-203.
- Hovland, G. (2000): *Hvem ble student under utdanningseksplosjonen? Betydningen av kjønn, sosial bakgrunn, bosted og karakterer for valg av og opptak i høyere utdanning*. Oslo, NIFU (Skriftserie 2/2000).
- Jørgensen, T. (1997): "Utdanning" i Vassenden, Kåre (red.) (1997): *Innvandrere i Norge. Hvem er de, hva gjør de og hvordan lever de?* Oslo – Kongsvinger: Statistisk sentralbyrå.
- Jørgensen, T. (1997): *Utdanning i Norge*. Oslo – Kongsvinger: Statistisk sentralbyrå.

- Kommunal- og regionaldepartementet (2000): *Grunnleggende kvalifisering av nyankomne innvandrere*. Sluttrapport fra tverrdepartemental arbeidsgruppe. Mars 2000
- Knudsen, K., Aa.B. Sørensen og P.O. Aamodt (1993): *Endringer i den sosiale rekrutteringen til høyere utdanning etter 1980*. Arbeidsnotat. Oslo: NAVFs utredningsinstitutt.
- Krange, O. og A. Bakken (1998): Innvandrerdoms skoleprestasjoner – tradisjonelle klasseskiller eller nye skillelinjer? I *Tidsskrift for samfunnsforskning* 1998 (3):381-410.
- Kvalsund, R., T. Deichman-Sørensen og P.O. Aamodt (red.)(1999): *Videregående opplæring - ved en skilleveg? Forskning fra den nasjonale evalueringen av Reform 94*. Oslo: Tano Aschehoug.
- Lauglo, J. (1996): *Motbakke, men mer driv? Innvandrerdoms i norske skole*. Oslo: UNGforsk (Rapport 6/96).
- Lødding, B. (1997): “For ellers får jeg ikke jobb etterpå...” *Søking, opptak og progresjon i videregående opplæring blant tospråklige ungdom. Evaluering av Reform 94. Undervisningsrapport høsten 1996*. Oslo: NIFU, (Rapport 2/97).
- Lødding, B. (1998): *Med eller uten rett. Søking, opptak og gjennomstrømning i videregående opplæring blant tospråklige ungdommer og voksne etter Reform 94*. Oslo: NIFU (Rapport 4/98).
- Lødding, B. (1999): Alt å vinne eller lite å tape? Rekruttering og progresjon i videregående opplæring blant jenter og gutter med innvandrerbakgrunn. I R. Kvalsund, T. Deichman-Sørensen og P.O. Aamodt (red.): *Videregående opplæring - ved en skilleveg? Forskning fra den nasjonale evalueringen av Reform 94*. Oslo: Tano Aschehoug.
- Manger, T. (1997): *Gender differences in mathematical achievement among Norwegian elementary school students*. Avhandling til Dr. Philos. Bergen: Universitetet i Bergen.
- Norges offentlige utredninger (2000): *Frihet med ansvar. Om høgre utdanning og forskning i Norge*. NOU 2000:14. Oslo: Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet.
- Norges offentlige utredninger (1995): *Opplæring i et flerkulturelt Norge*. NOU 1995:12. Oslo: Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet.
- Næss, T. (2000): *Utdanning fram til år 2015. Framtidig beholdning, tilgang og erstatningsbehov*. Oslo: NIFU (Rapport 10/2000).

- Osmunddalen, Å. og T. Kalve (1995): "Sosialhjelpsbruk blant innvandrere". *Samfunnspeilet* 3/1995. Oslo – Kongsvinger: Statistisk sentralbyrå.
- Pihl, J. (1998): *Minoriteter og den videregående skolen*. Avhandling til dr. polit. graden. Universitet i Oslo, Det utdanningsvitenskapelige fakultet, Pedagogisk forskningsinstitutt, våren 1998.
- Raaum, O. og J.I. Hamre (1996): *Innvandrerungdom i og ut av videregående opplæring*. Oslo: Stiftelsen for samfunns- og næringslivsforskning, (SNF-rapport 100/96).
- Roscigno, V.J. & J.W. Ainsworth-Darnell (1999): Race, Cultural Capital, and Educational Inequalities and Achievement Returns. *Sociology of Education*, 72 (July):158-178.
- Shavit, Y. og H.-P. Blossfeld (red.) (1993): *Persistent Inequality. Changing Educational Attainment in Thirteen Countries*. Boulder, USA: Westview Press.
- Skjersli, S. og P.O. Aamodt (1997): Effekter av Reform 94 på sosiale skjevheter i valg mellom allmennfag og yrkesfag. I Berit Lødding & Kristin Tornes (red.): *Idealer og paradokser – aspekter ved gjennomføringen av Reform 94*. Oslo: Tano Aschehoug.
- Skjersli, S. (2000): *Søkere til høyere utdanning. Endring i søkning, tilbud og opptak 1995-1999*. Oslo: NIFU (Skriftserie 8/2000).
- Statistisk sentralbyrå (1998): *Innvandrerbefolkningen 1. januar 1997*. Aktuelle befolkningstall. Juni 1998. Oslo – Kongsvinger: Statistisk sentralbyrå.
- Statistisk Sentralbyrå (1989): *Standard for Utdanningsgruppering . Revidert 1989*. Standarder for norsk statistikk 7. Oslo – Kongsvinger: Statistisk sentralbyrå.
- Statistisk sentralbyrå (2000a): *Barn og unge – med innvandrerbakgrunn*. Aktuell statistikk. Mars 2000. Oslo – Kongsvinger: Statistisk sentralbyrå.
- Statistisk sentralbyrå (2000b): *Ulikt utdanningsnivå blant innvandrerne*. Utdanningsstatistikk. Innvandrernes utdanningsnivå, 1998. Mai 2000. Oslo – Kongsvinger: Statistisk sentralbyrå.
- Stortingsmelding nr. 17 (1996-1997): *Om innvandring og det flerkulturelle Norge*.
- Stortingsmelding nr. 17 (2000-2001): *Asyl- og flyktningpolitikken i Norge*.
- Støren, L., S. Skjersli og P.O. Aamodt (1998): *I mål? Evaluering av Reform 94: Sluttrapport fra NIFUs hovedprosjekt*. Oslo: NIFU (Rapport 18/98).
- Støren, L. (1998): *Lærlings situasjonen i Oslo*. Oslo: NIFU (Rapport 8/98).

- Støren, L. (2000a): *Yrkesfag eller allmennfag. Om stabilitet og endring i de unges valg, og bakgrunnen for utdanningsvalg*. Oslo: NIFU (Skriftserie 9/200).
- Støren, L. (2000b): *The Transition from higher education to work: Different experiences among immigrant graduates and non-immigrants?* Paper presentert på "Transition in Youth 2000 Meeting", Antwerpen 7-10 September 2000.
- Sweetman, A. & G. Dicks (1999): Education and Ethnicity in Canada. An intergenerational perspective. *The Journal of Human Resources*, 34 (4): 669-696.
- Vassenden, K. (red.) (1997): *Innvandrere i Norge. Hvem er de, hva gjør de og hvordan lever de?* Oslo – Kongsvinger: Statistisk sentralbyrå.
- Vibe, N. (1994): Veien fram til høyere utdanning. I *Utdanning og arbeidsmarked 1994*. Oslo: Utredningsinstituttet.
- Vibe, N., R. Edvardsen og N. Sandberg (1997): Etter halvgått løp. Rekruttering og gjennomstrømning i videregående opplæring etter Reform 94. Evaluering av Reform 94: Underveisrapport høsten 1996. Oslo: NIFU (Rapport 1/97).
- Østby, L. (2001): Hvorfor fokusere på innvandrere? I *Samfunnsspeilet 2001*, 2, s. 15-20. Oslo – Kongsvinger: Statistisk Sentralbyrå.
- Aamodt, P.O. (1982): Utdanning og sosial bakgrunn. Samfunnsøkonomiske studier, 51. Oslo – Kongsvinger.
- Aamodt, P.O. (2001): *Studiegjennomføring og studiefrafall. En statistisk oversikt*. Oslo: NIFU (Skriftserie /2001).

Vedlegg 1

Tallgrunnlag for beregning av figur 2.1 og 2.2. Egne beregninger basert på tall fra Statistisk sentralbyrå.

Vedleggstabell 1.1 *Andel med fullført videregående opplæring 1997. Fødselskullene 1976-78. Ungdom med innvandrerbakgrunn og majoritetsbakgrunn.*

Førstegenerasjon ikke-vestlige innvandrere				Førstegenerasjon vestlige innvandrere		
Alder i 97	Antall i befolkningen 1997	Antall fra vgo vår 97	Andel	Antall i bef. 97	Antall fra vgo vår 97	Andel
19	1838	374	20,3	598	67	11,2
20	1883	464	24,6	761	96	12,6
21	1956	505	25,8	719	98	13,6

Andre generasjon ikke-vestlige innvandrere				Andre generasjon vestlige innvandrere		
Alder i 97	Antall i befolkningen 1997	Antall fra videregående vår 97	Andel	Antall i bef. 97	Antall fra videregående vår 97	Andel
19	484	214	44,2	85	50	58,8
20	447	223	49,9	70	45	64,3
21	363	178	49,0	71	53	74,6

Majoritetsbakgrunn			
Alder i 97	Antall i befolkningen 1997	Antall fra videregående vår 97	Andel
19	50741	28677	56,5
20	49977	34150	68,3
21	52426	37095	70,8

Vedlegg 2

Overgang fra grunnskole til videregående opplæring 1994.

Kilde: Data om befolkningens utdanningsaktivitet i perioden 1.10.94 til 1.10.95 innhentet fra SSB til NIFU

Av førstegenerasjonsinnvandrere som fylte 16 år i 1994, var nær 48 prosent registrert med fullført grunnskole som høyeste fullførte registrerte utdanning våren 1994 (og nær 1 prosent høyere enn grunnskole). Andelen av dem som var registrert med fullført grunnskole våren 1994 som var registrert i videregående opplæring høsten 1994, var nær 92 prosent. Disse utgjorde imidlertid ikke mer enn nær 44 prosent av alle 16-årige førstegenerasjons innvandrere i 1994. I tillegg er en del personer som ikke var registrert med fullført grunnskole våren 1994 (kom ”utenfra”), registrert i videregående opplæring høsten 1994, det gjelder vel 9 prosent av alle 16-årige førstegenerasjons innvandrere i 1994. I tillegg kommer enkelte 16-åringer (i underkant av 1 prosent) som hadde vært registrert på høyere klassetrinn enn siste år i grunnskolen våren 1997, som også er registrert i videregående opplæring høsten 1994.

Ser vi på samlet 16-18åringer i 1994, er tallene:

Av førstegenerasjonsinnvandrere som fylte 16 – 18 år i 1994, var 55 prosent registrert med fullført grunnskole eller høyere utdanningsnivå våren 1994 (40 prosent grunnskole, 15 prosent høyere enn grunnskole). Andelen av dem i denne aldersgruppen som var registrert med fullført grunnskole som høyeste fullførte utdanning våren 1994 som var registrert i videregående opplæring høsten 1994, var 84 prosent. Også blant 16-18-åringer som ikke var registrert med fullført grunnskole våren 1994 (kom ”utenfra”), var det en del som var registrert i videregående opplæring høsten 1994. Disse utgjør ca 19 prosent av alle 16-18 åringer som var registrert i videregående opplæring høsten 1994. Imidlertid var hele 34 prosent av 16-18-åringene registrert både utenfor videregående opplæring høsten 1994 og med lavere nivå enn fullført grunnskole våren 1994.

Overgang fra grunnskole til videregående opplæring 1997.

Kilde: Data om befolkningens utdanningsaktivitet i perioden 1.10.96 til 1.10.97 innhentet fra SSB til NIFU

Av førstegenerasjonsinnvandrere som fylte 16 år i 1997, var 59 prosent registrert med fullført grunnskole eller høyere (57 prosent grunnskole, 2 prosent første

klassetrinn i videregående opplæring) som høyeste fullførte registrerte utdanning våren 1997. Andelen av 16-åringer som var registrert med fullført grunnskole våren 1997 som var registrert i videregående opplæring høsten 1997, var hele 93 prosent. Disse utgjør likevel ikke mer enn vel halvparten (53 prosent) av alle 16-årige førstegenerasjons innvandrere i 1997. I tillegg kommer 7 prosent (av 16-åringer) som ikke var registrert med fullført grunnskole våren 1997 (kom "utenfra"), som begynte i videregående opplæring høsten 1997, pluss noen 16-åringer (ca 2 prosent) som hadde vært registrert på høyere klassetrinn enn siste år i grunnskolen våren 1997.

Ser vi samlet på 16-18åringer i 1997, er tallene:

Av førstegenerasjonsinnvandrere som fylte 16 – 18 år i 1997, var 68 prosent registrert med fullført grunnskole eller utdanning høyere enn grunnskole våren 1997 (vel 31 prosent grunnskole, 37 prosent høyere enn grunnskole). Andelen er altså økt i forhold til 1994, og flere er registrert på høyere klassetrinn. Andelen av dem i denne aldersgruppen som var registrert med fullført grunnskole som høyeste fullførte utdanning våren 1997 som var registrert i videregående opplæring høsten 1997, var 85 prosent. Også blant 16-18-åringer som ikke var registrert med fullført grunnskole våren 1997 (kom "utenfra"), var det en del som var registrert i videregående opplæring høsten 1997. Disse utgjør 7 prosent av alle 16-18 åringer som var registrert i videregående opplæring høsten 1997, altså en lavere andel enn i 1994. Hele 25 prosent av 16-18-åringene var registrert både utenfor videregående opplæring høsten 1997 og med lavere nivå enn fullført grunnskole våren 1997. Denne andelen er imidlertid langt lavere enn den var i 1994.

Vedlegg 3

Vedleggstabell 3.1 Spørreskjemaundersøkelsen 1997. Fordeling i prosent av populasjon, utvalg og besvarte, og vekter for resultater fra spørreskjemaundersøkelsen som er presentert i kapittel 4.

	Populasjon (Q)*	Utvalg	Besvarte (P)*	Vekt=Q/P x10
Majoritetslever				
VKII Allmennfag	62,097	20,020	22,000	28,23
VKII Allmennfag for frem.spr.	-	-	-	-
VKII Økonomisk-adm.fag	7,680	4,057	3,619	21,22
Allmennfaglig påbygging	4,027	8,012	8,476	4,75
VKII Musikk, dans, drama	2,148	4,077	4,317	4,98
VKII Idrettsfag	5,113	4,037	3,968	12,89
Lære, omsorgsfag	1,802	4,057	4,889	3,69
Lære, barne- og ungdomsarb.	2,396	4,077	4,508	5,32
VKII omsorg/barn og ungdom	0,894	4,077	4,000	2,24
VKII Hjelpepleie	2,627	4,037	3,905	6,73
VKII Apotekservice	1,030	3,894	4,222	2,44
VKI Landbruksfag	1,160	4,077	3,460	3,35
Lære, frisør	0,772	3,976	3,968	1,95
Lære, kokk	1,299	4,057	3,937	3,30
Lære, tømrer	1,750	4,077	3,714	4,71
VKII elektriker	0,915	4,077	3,556	2,57
Lære, elektriker	1,404	4,016	4,127	3,40
VKII, lette kjøretøy	0,793	3,874	2,667	2,97
Lære, lette kjøretøy	0,772	4,016	3,238	2,38
(Sum majoritetslever)	(28253=98,7%)	(4538=92,5%)	(2916=92,6%)	
Tospråklige				
VKII Allmennfag	0,908	5,178	5,429	1,67
VKII Allmennfag for frem.spr.	0,049	0,285	0,317	1,54
VKII Økonomisk-adm.fag	0,126	0,714	0,603	2,08
Allmennfaglig påbygging	0,045	0,265	0,190	2,38
VKII Musikk, dans, drama	0,003	-	-	-
VKII Idrettsfag	0,014	0,082	0,063	2,20
Lære, omsorgsfag	0,003	0,020	0,032	1,10
Lære, barne- og ungdomsarb.	0,007	0,041	0,063	1,10
VKII omsorg/barn og ungdom	-	-	-	-
VKII Hjelpepleie	0,031	0,183	0,222	1,41
VKII Apotekservice	0,035	0,204	0,190	1,83
VKII Landbruksfag	-	-	-	-
Lære, frisør	0,017	0,102	0,063	2,75
Lære, kokk	0,014	0,020	0,032	4,40
Lære, tømrer	-	-	-	-
VKII elektriker	-	-	-	-
Lære, elektriker	0,017	0,102	0,095	1,83
VKII, lette kjøretøy	0,038	0,224	0,127	3,00
Lære, lette kjøretøy	0,010	0,061	-	-
(Sum tospråklige)	(378 =1,3%)	(367=7,5%)	(234= 7,4%)	
N (=100 prosent)	28631	4905	3150	

* Avrundet. Vektene er basert på andeler av populasjon og besvarte med flere desimaler enn her er gjengitt, dermed kan det i tabellen forekomme tilsynelatende små unøyaktigheter i forhold til disse avrundete tallene.

Vedlegg 4

Vedleggstabell 4.1 Logistisk regresjon av sannsynligheten for valg av høyskole sammenlignet med universitet. Kullet som fullførte treårig videregående opplæring våren 1997 og som var i gang med høyere utdanning høsten 98.

	Modell 1	
Konstant	1,563***	(,117)
Alder: (ref.= 19 år el yngre)		
20-24 år	,378***	(,053)
25-29 år	,953***	(,121)
30-34 år	1,372***	(,169)
35-39 år	1,549***	(,217)
40+	1,493***	(,212)
Kjønn (kvinne=1)	-0,070	(,042)
Innvandrerbakgrunn: (ref.= majoritetsbakgr.)		
1. gen. ikke-vestlig innv.	-0,519***	(,115)
1. gen. vestlig innv.	-0,264	(,375)
2. gen. ikke-vestlig innv.	,106	(,251)
2. gen. vestlig innv.	,398	(,476)
Studieretning (studiekompetanse=1)	-1,190***	(,097)
Bosted i Oslo/Akershus	-0,426***	(,053)
Foreldrenes utdanningsnivå: (ref.= grunn /ungdomsskolenivå)		
Lang høyere utdanning	-1,007***	(,081)
Kort høyere utdanning	-0,197**	(,070)
Videregående utdanning	,377***	(,069)
Uoppgitt	,465***	(,126)
Fagområde: (ref.= naturfag og teknikk)		
Humaniora og estetikk	-2,197***	(,058)
Undervisning	2,746***	(,112)
Adm.øk, samfunnsfag, økonomi og jus.	,580***	(,050)
Helsevern	1,289***	(,077)
Annen høyere utdanning	,784***	(,114)
Antall (N)	18520	

* = $p < 0.05$, ** = $p < 0.01$, *** = $p < 0.001$ Standardfeil for koeffisientene i parentes.